

VOĽNÝ ČAS

**príležitosť na rozvoj kreativity,
inovácií a vzdelávania**

**VOĽNÝ ČAS – PRÍLEŽITOSŤ
NA ROZVOJ KREATIVITY, INOVÁCIÍ
A VZDELÁVANIA**

ÚVOD

Európsky parlament a Rada EÚ na základe návrhu Európskej komisie vyhlásili rok 2009 za Európsky rok kreativity a inovácií. Cieľom tohto roku je intenzívna podpora kreativity a inovácií, ktoré prispievajú k ekonomickej prosperite, kvalitnému sociálnemu a individuálnemu životu. Ide o snahu zvýšiť znalosti o dôležitosti kreativity a inovácií pre personálny, sociálny a ekonomický rozvoj, odovzdávanie a rozširovanie dobrých skúseností, podporu vzdelávania a výskumu, diskusiu o tejto politike.

Európsky komisár zodpovedný za vzdelanie, kultúru a mládež Ján Figel v súvislosti s týmto rokom uviedol: „Kreativita, ako aj schopnosť inovácie sú kľúčovými ľudskými kvalitami – sú vlastné každému z nás a využívame ich v rôznych situáciách a na rôznych miestach, vedome alebo nevedome. Európsky rok by mal obyvateľom Európy pomôcť lepšie pochopiť, že za pomoci prezentovania ľudských talentov a ľudskej schopnosti k inovácii môžeme aktívne prispieť k lepšiemu formovaniu Európy, pomôcť naplno rozvinúť jej potenciál, ekonomický, ale aj sociálny.“

*Kabinet vzdelávania Národného osvetového centra uskutočnil 24. septembra 2009 v Bratislave seminár na tému **Voľný čas – príležitosť na rozvoj kreativity, inovácií a vzdelávania**, ktorý zdôraznil význam tvorivosti vo voľnom čase a poukázal na jeho potenciál v rozvoji kreativity a inovačných prístupov predovšetkým prostredníctvom kultúrno-osvetovej činnosti a celoživotného vzdelávania.*

Publikácia, ktorú Národné osvetové centrum pripravilo zo spomínaného seminára, prináša príspevky autorov, ktorí ako odborníci v oblasti andragogiky, kulturológie a kultúrno-osvetovej činnosti predstavili fenomén voľného času z rôznych hľadísk. Doc. PaedDr. Miroslav Krystoň, CSc z Katedry andragogiky Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici zdôraznil funkcie voľného času, PhDr. Michal Šerák, PhD. z Katedry andragogiky Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe sa sústreďoval na problematiku záujmového

Voľný čas – príležitosť na rozvoj kreativity, inovácií a vzdelávania

Zostavovateľka: PhDr. Svetlana Chomová, PhD.

Recenzent: PhDr. Ján Tazberík, CSc.

Jazyková úprava: PhDr. Katarína Vrablicová

Grafická úprava: Sashi s.r.o.

Vydalo: Národné osvetové centrum ako svoju 2397. publikáciu

Tlač: MY3 s.r.o.

Náklad: 300

Rok vydania: 2009

ISBN: 978-80-7121-313-0

vzdelávania vo voľnom čase. Doc. PhDr. Rozália Čornaničová, CSc. z Katedry andragogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského sa venovala cieľovej skupine účastníkov nad 50 rokov a využívaniu ich voľného času. PhDr. Zuzana Slušná, PhD. z Katedry kulturológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského charakterizovala kreativitu vo vzťahu k voľnému času. Pracovníci Národného osvetového centra PhDr. Ľubomír Hallon, CSc., PhDr. Svetlana Chomová, PhD. a Mgr. Jozef Burič opisovali bariéry a možnosti pri zmysluplnom využívaní voľného času prostredníctvom kultúrno-osvetovej činnosti.

Veríme, že takto zostavená publikácia umožní čitateľom širší pohľad na danú problematiku, upozorní ich na nové dimenzie, ktoré tvorivosť vo voľnom čase prináša aj prostredníctvom kultúrno-osvetových aktivít a poskytne im impulzy na ich vlastnú kreativitu v oblasti, v ktorej pracujú.

Svetlana Chomová

OBSAH

Voľný čas a jeho potenciál pri rozvoji osobnosti.....	8
doc. PaedDr. Miroslav Krystoň, CSc.	
Voľný čas a záujmové vzdelávanie	18
PhDr. Michal Šerák, PhD.	
Miestna a regionálna kultúra – priestor na tvorivé voľnočasové aktivity.....	27
PhDr. Svetlana Chomová, PhD.	
Kreativita a vzdelávanie v oblasti kultúry	37
PhDr. Zuzana Slušná, PhD.	
Voľný čas vo veku 50 +	48
doc. PhDr. Rozália Čornaničová, CSc.	
Voľný čas stredoškolskej mládeže v prvom decéniu tretieho tisícročia.....	61
PhDr. Ľubor Hallon, CSc.	
Tvorivosť a inovácie vo sfére záujmovej umeleckej činnosti s akcentom na scénický folklorizmus.....	77
Mgr. Jozef Burič	
Adresár - kontakty	86

VOĽNÝ ČAS A JEHO POTENCIÁL PRI ROZVOJI OSOBNOSTI

doc. PaedDr. Miroslav Krystoň, CSc.

Ústrednou témou môjho príspevku je problematika voľného času z hľadiska jeho možnosti a významu v procese rozvoja osobnosti človeka. V úvode pripomeniem niekoľko skutočností, ktoré tematicky rámcujú obsah danej témy.

Návrh, aby sa rok 2009 stal Európskym rokom kreativity a inovácií a nadviazal tak na bohatú tradíciu európskych „tematických“ rokov (od roku 1983), bol prednesený na pôde Európskej komisie v marci 2008 a schválený na zasadnutí Európskeho parlamentu 23. septembra toho istého roku. Oficiálne bol Európsky rok kreativity a inovácií 2009 (ďalej aj ERKI / EYCI) otvorený 7. januára v Prahe.

Zaujímavější ako táto základná faktografia je rozhodne obsahová analýza východiskových, koncepčných dokumentov vzťahujúcich sa k Európskemu roku kreativity a inovácií 2009. Okrem iného sa z nej dozvedáme, že:

- celkovým cieľom ERKI je prostredníctvom celoživotného vzdelávania propagovať a podnecovať tvorivosť ako hybnú silu inovácie a ako kľúčový faktor rozvoja osobných, profesionálnych, podnikateľských a spoločenských aktivít (Rozhodnutie EÚ..., s. 10),
- podiel tvorivého prístupu sa v rámci formálneho vzdelávania postupne znižuje, a preto treba „iskru tvorivosti“ v deťoch a mládeži udržiavať a podporovať prostredníctvom voľnočasových aktivít (s. 4),
- jedným z čiastkových cieľov ERKI je rozvíjanie tvorivosti a inovačnej schopnosti prostredníctvom neformálnych a informálnych aktivít (s. 11).

Ak sa v súvislosti s Európskym rokom kreativity a inovácií opakovanne stretávame s odkazmi na neformálnu a informálnu edukáciu v kontexte celoživotného vzdelávania alebo s priamym zdôraznením významu voľného času a voľnočasových aktivít, je legitímne opätovne sa zamyslieť nad niektorými charakteristikami tohto, nesporne významného fenoménu.

Voľný čas

Slovné spojenie voľný čas je dnes bežným inventárom slovnej zásoby každého človeka. Prirodzene a bez uvedomenia širších súvislostí hovoríme o dôležitosti voľného času, o jeho dostatku, resp. nedostatku, ako aj o možnostiach jeho využitia. Analýza voľného času z vedeckého hľadiska je však oveľa zloži-

tejší, širokospektrálny problém. Celkom jednoznačne sa však dá konštatovať, že voľný čas je multidisciplinárny pojem. Voľným časom sa dnes zaoberajú odborníci z rôznych oblastí vedeckého bádania:

- ak chceme pochopiť aktuálne súvislosti voľného času, musíme si uvedomiť **historický kontext** jeho vývoja. Otázky histórie voľného času fundamentálne analyzoval najmä francúzsky sociológ voľného času J. Dumazedier, pričom k jeho záverom sa viac či menej prikláňajú aj slovenskí a českí autori (B. Filipcová, B. Hofbauer, E. Kratochvílová, I. Kominarec, M. Kouteková, M. Krystoň, J. Pávková, R. Čornaničová, M. Šerák a iní). V zásade platí, že voľný čas, tak ako ho chápeme dnes, teda ako hromadný spoločenský jav, je jedným z produktov priemyselnej revolúcie. Až v jej priebehu totiž dochádza k zreteľnej diferenciacii pracovného a mimopracovného času, z ktorého sa postupne vyčleňuje voľný čas ako priestor na individuálnu sebarealizáciu človeka a tvorivé obohacovanie jeho života;
- pedagógovia a andragógovia sa zameriavajú na skúmanie jednotlivých aspektov voľného času najmä v súvislosti s možnosťou jeho výchovného využitia a postavenia voľnočasových aktivít v edukačnom procese. V tomto kontexte sa v súčasnosti vedecké práce, ale čoraz viac aj praktické aktivity opierajú o ideu celoživotného učenia, ktorého integrálnou súčasťou je popri formálnom vzdelávaní aj sféra neformálnej, resp. informálnej edukácie. Práve tieto subsystémy sú neoddeliteľne spojené s voľným časom. Z biodromálneho hľadiska sa predmetom záujmu pedagógov stáva výchova pre voľný čas, ako cieľavedomý proces, ktorého výsledkom má byť osvojenie voľného času ako významnej životnej hodnoty, a výchova vo voľnom čase, predstavujúca bohatý súbor aktivít rôzneho zamerania, v ktorých sa rozvíjajú všetky zložky osobnosti dieťaťa, ale spätne sa vytvára aj jeho pozitívny vzťah k samotnému voľnému času. Výsledky výskumov jednoznačne dokumentujú, že aj keď výchova vo voľnom čase a výchova k voľnému času predstavujú dva špecifické procesy, navzájom sa silne ovplyvňujú. Kvalita, pestrosť a prítlačivosť aktivít realizovaných v rámci výchovy detí a mládeže vo voľnom čase je primárnym činiteľom, ktorý determinuje pozitívny (resp. negatívny) vzťah človeka k voľnému času nielen aktuálne, ale aj v ďalších ontogenetických štádiách.

Andragogika ako teória edukácie dospelých sa najmä v rámci **kultúrnej andragogiky** orientuje na oblasť **kultúrno-osvetovej činnosti**, ktorá je, ako uvádza R. Čornaničová (2006, s. 53), zameraná na záujmovú (neprofesijnú) **voľnočasovú participáciu** širokého spektra obyvateľstva na spoločenských kultúrnych procesoch. Kreativita a inovatívnosť sú v tomto kontexte typické

najmä pre rovinu tvorivého vyjadrovania skutočnosti (tvorby kultúrnych hodnôt) v záujmových voľnočasových aktivitách vzdelávacieho, umeleckého i mimoumeleckého a kultúrno-zážitkového charakteru. Z edukačného hľadiska je potrebné poukázať na význam **záujmového vzdelávania dospelých**. K jeho základným charakteristikám patrí:

- voľnočasový charakter,
- dobrovoľnosť,
- sloboda výberu,
- uspokojovanie potrieb,
- pestrosť obsahu,
- neutilitárnosť,
- otvorenosť,
- aktivita (M. Šerák, 2009, s. 52).

Voľným časom sa intenzívne zaoberá **psychológia**, a to najmä z hľadiska vplyvu voľnočasových aktivít na poznávanie a rozvoj jednotlivých vlastností osobnosti človeka. Typickým príkladom je už spomenutá problematika záujmov. Záujem je vnútornou súčasťou osobnosti, článkom jej štruktúry, preto sa v psychológii záujmy analyzujú nielen v rámci vôľového konania a motivácie, ale aj ako zložka osobnosti (O. Kondáš, 1985, s. 96). Charakteristickým znakom záujmov je ich komplexný vplyv na osobnosť človeka. V intelektovej rovine záujmy vzbudzujú pozornosť, zvedavosť a tendenciu čo najviac sa o danej veci alebo jave dozvedieť. V emocionálnej rovine sú záujmy spojené s pozitívnymi citmi, a to aj v prípade, že na ich realizáciu musí človek prekonať určité prekážky. Rovnako dôležitý je aj vplyv záujmov na vôľu v zmysle tendencie konať v smere záujmu. Pre organizátorov a realizátorov záujmovej činnosti detí, mládeže, dospelých i seniorov (vychovávateľia, kultúrno-osvetoví pracovníci a podobne) je dôležité poznať a akceptovať základné charakteristiky záujmov:

- záujmy sa učíme, nie sú vrodené,
- záujmy detí sú nestále, ale stávajú sa relatívne nemennými v ranej dospelosti,
- ľudia v špecifických druhoch práce alebo štúdia majú podobné sympatie alebo antipatie k určitým činnostiam,
- existujú rozdiely v intenzite prežívania záujmov v rôznych druhoch činností,
- záujmy motivujú ľudí, aby si vybrali isté činnosti a ďalej ich rozvíjali (J. A. Glover – R. H. Bruning, 1987, s.574).

Voľný čas sa už v priebehu 19. storočia etabloval aj ako objekt záujmu sociológie. Poukazuje na to napríklad G. Marshall, ktorý podrobne analyzuje prístupy jednotlivých sociologických smerov k riešeniu problematiky voľného času a konštatuje, že navzdory rôznym prístupom k voľnému času bol vždy „stredobodom pozornosti sociológov“ (Marshall, 1998, s. 364). U nás boli práce podobného typu publikované najmä v prvých ročníkoch Sociologického časopisu (60. roky 20. storočia). K sociologickým aspektom skúmania voľného času tradične patrí skúmanie a identifikácia jeho rozsahu, ktorá je, spravidla, spojená s analýzou vplyvu relevantných, napríklad demografických faktorov. Výsledky výskumov v tomto smere napríklad dokumentujú, že existujú skutočne výrazné disproporcie v rozsahu voľného času, ktorým disponujú deti a mládež a ktorí majú k dispozícii dospelí ľudia:

T1 Priemerný denný rozsah voľného času – žiaci základných škôl

časový interval		
	n	%
0 – 2 hodiny	143	16,6
2 – 3 hodiny	307	35,6
3 – 4 hodiny	262	30,4
viac ako 4 hodiny	150	17,4
Spolu	862	100,0

Zdroj: Krystoň, M. 2003, s.28

T2 Priemerný denný rozsah voľného času – dospelí

časový interval		
	n	%
0 – 2 hodiny	677	48,7
2 – 3 hodiny	290	20,9
3 – 4 hodiny	271	19,5
viac ako 4 hodiny	152	10,9
Spolu	1 390	100,0

Zdroj: údaje prezentované v T2 predstavujú parciálny výstup z výskumu, ktorý sa realizuje priebežne od roku 2007 vo viacerých regiónoch SR. Jednotnú metodiku výskumu vypracoval autor príspevku. Empirické údaje boli zozbierané študentmi PF UMB v študijných odboroch andragogika a pedagogika a sú prezentované v ich diplomových prácach.

Zreteľnou hranicou, dôležitou aj z hľadiska realizácie aktivít edukačného charakteru, je dotácia nepresahujúca 2 hodiny (žiaci: len 16,6 percent, dospelí: až 48,7 percent).

Filozofia skúma voľný čas najmä z axiologického hľadiska, teda ako určitú hodnotu. Výstižne to aj vo vzťahu k nášmu príspevku vyjadruje S. Kučerová, ktorá uvádza, že „voľný čas je nesmierna hodnota, ale nie hodnota sama osebe a sama pre seba, ale ako neobmedzená možnosť človeka vrátiť sa k sebe samému, k svojmu autentickému plnému životu, premýšľať o hodnotách, uvedomovať si ich ohrozenie a venovať sa ich záchrane“ (Kučerová, In: Spousta, V., 1994, s. 17). V tomto kontexte je dôležité vnímať:

- **individuálnu hodnotu** voľného času, ktorá sa spája s možnosťou seberealizácie človeka. Voľný čas je, okrem iného, časom na uspokojovanie individuálnych, špecifických záujmov a potrieb človeka a v tomto smere predstavuje fundamentálny prvok aj pre rozvoj jeho tvorivosti;
- **sociálnu hodnotu** voľného času, ktorá je spojená s vytváraním podmienok na zdravý životný štýl ľudí každého veku zo strany spoločnosti, ale aj s preventívnym potenciálom, ktorý voľnočasové aktivity, pri ich efektívnej koordinácii, jednoznačne majú;
- aj v zmysle už spomenutých rámcových východísk ERKI je dôležité akceptovať **edukačnú** (pedagogickú, andragogickú, resp. geragogickú) **hodnotu** voľného času ako elementu, ktorého existencia v podobe hromadného javu primárne determinuje realizáciu neformálnych edukačných aktivít.

Na záver tejto enumerácie treba dodať, že najmä v ostatných dekádach sa voľným časom začali zaoberať aj dovtedy netypické odbory. Ide najmä o voľný čas ako predmet ekonomického záujmu. V ekonomicky stabilizovaných spoločnostiach sa už dlho hovorí o „priemysle voľného času“ a prienik komerčných aktivít do tejto sféry života človeka je aj u nás realitou. Je príznačné, že pre túto oblasť podnikania je jednou zo základných podmienok úspechu práve kreativita a inovatívnosť.

Multidisciplinarita a z nej vyplývajúca mnohoznačnosť a viacrozmernosť voľného času do určitej miery komplikujú aj samotné definovanie tohto pojmu (pozri Šerák, 2005, s. 38-39). Na základe obsahovej analýzy odborných a dostupných prác domácich i zahraničných autorov môžeme konštatovať, že pri definovaní voľného času možno vnímať dva základné prístupy:

A. Sociologizujúci prístup

- možno ho charakterizovať ako tradičný a historicky starší,
- v súčasnosti je v odbornej literatúre viac preferovaný,
- vychádza z analýzy štruktúry činnosti človeka,
- rozsah voľného času je v tomto prípade daný viac objektívne,
- voľný čas je v tomto prípade chápaný ako určitý protipól práce a povinností.

Voľným časom z tohto hľadiska je všetok čas, ktorý človeku zostáva na relatívne slobodné využitie po odpočítaní času potrebného na plnenie povinností a času potrebného na uspokojovanie základných biologických a fyziologických potrieb. Je to „opak nutnej práce a povinností, čas, keď si svoje činnosti môžeme slobodne vybrať, vykonávame ich dobrovoľne a radi“ (Pávková, 1999, s. 15).

B. Psychologizujúci prístup

- rešpektuje subjektívne chápanie voľného času,
- nie je dôležité, čo človek robí (charakter činnosti), ale to, ako danú činnosť človek chápe, ako ju prežíva, čo pre neho znamená,
- oproti sociologizujúcemu prístupu je náročnejšie určiť rozsah voľného času.

Voľným časom z tohto hľadiska je všetok čas, ktorý človek chápe ako čas pre seba, na vlastnú seberealizáciu, uspokojenie svojich potrieb, bez ohľadu na charakter činností, ktoré práve vykonáva (Krystoň, 2003, s. 7). „Vo voľnom čase si individuum môže dopriať slobody podľa vlastnej vôle, môže odpočívať, baviť sa alebo rozvíjať vlastnú osobnosť“ (Dumazedier, In: Švigová, 1966, s. 671).

Uvedené prístupy však, podľa nášho názoru, nemožno stavať do protikladu, pretože vo vzájomnom kontakte zvyrazňujú charakter a podstatu, ale aj rozsah voľného času. Stotožňujeme sa s názorom T. Čecha, ktorý uvádza, že: „Kvalitne strávený voľný čas:

- Je protipólom kvalitného pracovného nasadenia (v škole aj v zamestnaní).
- Podieľa sa na vytváraní hodnotového systému človeka.
- Podporuje seberealizáciu a mnohostranný rozvoj osobnosti jednotlivca (schopnosti, zručnosti, nadanie, vôľu, sebaregulačné vlastnosti a i.).
- Vytvára a ovplyvňuje sociálne vzťahy, sociálnu interakciu a komunikáciu.
- Mnohé aktivity v ňom realizované podporujú zdravie, telesný vývoj a zdravý životný štýl.
- Pôsobí efektívne ako prevencia sociálnopatologických javov“ (Čech, 2002, s. 40-41).

Skutočnosť, že význam voľného času v súčasnosti narastá, dokumentuje aj fakt, že problematika voľného času je kodifikovaná vo viacerých významných medzinárodných a domácich dokumentoch. Ako príklad môžeme uviesť **Chartu výchovy pre voľný čas**, schválenú predsedníctvom Svetového združenia pre rekreáciu a voľný čas (World Leisure and Recreation Association – WLRA) v decembri 1993. Treba povedať, že aj keď sa u nás Charta analyzuje a interpretuje primárne z pedagogického hľadiska, jej ustanovenia majú jednoznačne širšiu, biodromálnu platnosť.

Charta má za cieľ informovať vlády, nevládne organizácie a vzdelávacie systémy o význame a prínosoch voľného času, výchovy vo voľnom čase a výchovy pre voľný čas. Z nášho hľadiska sú dôležité nasledujúce state:

- Voľný čas a voľnočasové aktivity predstavujú špecifickú oblasť ľudského života, prinášajúcu človeku zvláštny prospech: radosť zo slobody, priestor na tvorivosť, uspokojenie, radosť, potešenie a šťastie. Poskytuje príležitosť pre širokú škálu možností sebavyjadrenia a činností, ktoré v sebe zahŕňujú prvky telesné, duševné, sociálne, umelecké a duchovné.
- Voľný čas predstavuje jeden z najdôležitejších zdrojov osobnostného, spoločenského a ekonomického rozvoja a významne prispieva ku kvalite života. Voľný čas predstavuje kultúrny statok a priemyselné odvetvie, ktoré vytvára pracovné miesta, tovary a služby. Na kvalitu voľného času majú vplyv faktory politické, ekonomické, sociálne, kultúrne a stav životného prostredia, ktoré môžu kvalitné prežívanie voľného času podporovať alebo sťažovať.
- Voľný čas podporuje celkové zdravie a pohodu. Ponúka celý rad príležitostí umožňujúcich jednotlivcom aj skupinám výber činností a skúseností, ktoré zodpovedajú ich potrebám, záujmom a hodnotám.
- Voľný čas má pre ľudí najväčší prínos vtedy, keď môžu spoluurčovať spôsob, akým ho budú tráviť.
- Voľný čas je základným ľudským právom a nikomu sa nesmie odopierať na základe pohlavia, sexuálnej orientácie, veku, rasy, náboženstva alebo viery, zdravotného stavu, postihnutia alebo ekonomického postavenia.
- Rozvoj voľného času napomáha zabezpečenie základných životných podmienok, ako bezpečie, obydlie, potrava, zdroj finančných prostriedkov, vzdelanie, udržateľné zdroje, rovnosť a sociálna spravodlivosť.
- Ľudská spoločnosť je zložitý a vzájomne mnohonásobne prepojený systém a voľný čas nemožno oddeliť od iných životných cieľov. Na dosiahnutie telesnej, psychickej a sociálnej pohody je potrebné, aby si jedinec alebo skupina dokázali stanoviť svoje ciele a naplňovať ich, aby sa im darilo uspokojovať svo-

je potreby a mohli vytvárať pozitívne vzťahy s okolím.

- Pre mnoho súčasných spoločností je charakteristická rastúca nespokojnosť, stres, nuda, nedostatok pohybu, strata tvorivosti a odcudzenie medzi ľuďmi. Všetky tieto problémy možno znižovať prostredníctvom voľnočasových aktivít.

Aj na základe týchto konštatácií je možné identifikovať jasný a bezprostredný vzťah voľného času nielen k procesu rozvoja osobnosti všeobecne, ale aj k procesom, na podporu ktorých sa špecificky orientuje Európsky rok kreativity a inovácií 2009.

Funkcie voľného času

Význam a hodnota voľného času pre jednotlivca i spoločnosť sú dané funkciami, ktoré má a ktoré je potrebné rešpektovať a zhodnocovať ich potenciál. V teoretických prácach zameraných na voľný čas sa, podobne ako pri samotnom definovaní tohto pojmu, stretávame s pomerne širokou paletou definovaných a analyzovaných funkcií voľného času. Rešpektujúc všeobecný obsahový, ale aj špecifický odborný-terminologický prístup, za primárne z hľadiska témy nášho príspevku, ako aj z hľadiska obsahového zamerania a cieľov Európskeho roku kreativity a inovácií považujeme najmä nasledujúce funkcie voľného času:

- **sebarealizačná funkcia** – je vyjadrením individuálnej hodnoty voľného času. Tak ako už bolo naznačené, voľný čas vytvára možnosti na uspokojovanie špecifických individuálnych záujmov a potrieb každého človeka. Je typický širokou paletou rôznych aktivít, ktoré, pokiaľ majú racionálny charakter, kultivujú osobnosť človeka. Ťažiskom v tomto smere je záujmová činnosť, ktorá predstavuje podstatnú časť voľnočasových aktivít detí, mládeže i dospelých. Práve pri realizácii záujmov sa, vzhľadom na ich charakter, otvára v podstate neobmedzený priestor aj na rozvoj tvorivosti človeka. Je však potrebné si uvedomiť, že individuálna sebarealizácia nemôže mať charakter činností, ktoré by nejakým spôsobom ohrozovali spoločnosť;

- **edukačná funkcia** – poukazuje na výchovno-vzdelávací potenciál voľného času. Ak akceptujeme všeobecne platné axiomy tvorivosti, podľa ktorých je tvorivý každý človek, pričom tvorivosť je vlastnosť, ktorú možno cvičiť a rozvíjať, a zároveň vieme, že moderné výskumy ukazujú, že 70 až 90 percent vedomostí dnes ľudia získavajú mimo rámca formálneho vzdelávania

(Pries, 2006, s. 13), je zrejme, aký veľký je tento potenciál. Výrazná podpora neformálnej, teda primárne voľnočasovej edukácie je vyjadrená aj vo viacerých strategických medzinárodných i domácich dokumentoch (Memorandum o celoživotnom vzdelávaní – Brusel, 2000, resp. Stratégia celoživotného vzdelávania a celoživotného poradenstva – Bratislava, 2007);

- **socializačná funkcia** – tým, že človek v rámci voľného času vstupuje do nových sociálnych sektorov, stáva sa členom nových sociálnych skupín, nadväzuje nové sociálne vzťahy, učí sa plniť úlohy vyplývajúce z nových sociálnych rolí, čím sa proces jeho sociálneho učenia a v konečnom dôsledku aj jeho socializácie spestruje, prehľbuje a skvalitňuje. Cenná je skutočnosť, že sa tak deje najčastejšie v prirodzených životných situáciách a s podporou jeho vlastnej aktivity;
- v zmysle deklarovaných hlavných cieľov ERKI považujeme za potrebné upozorniť aj na **ekonomickú funkciu** voľného času. Ide o pomerne nový pohľad na význam voľného času, ktorý je spojený s identifikáciou pozitívneho vplyvu voľnočasových aktivít na uplatnenie človeka v profesijnej činnosti (Sue, in: Hofbauer, 2004, s. 14), resp. na zvyšovanie jeho šancí na trhu práce (Raši, 2007).

Ako sme už uviedli, klasifikácia a diferencovaná analýza jednotlivých funkcií voľného času je typická najmä pre oblasť teórie. V tomto zmysle je nevyhnutnou teoretickou abstrakciou. V podmienkach reálnej spoločenskej a najmä edukačnej praxe nie je možné obsah a význam jednotlivých funkcií oddeľovať. Naopak, v ich vzájomnej integrite spočíva význam voľného času. Tento systém je nevyhnutné chápať ako systém otvorený a dynamický, citlivo reagujúci na úroveň a štruktúru potrieb jednotlivca, ale aj spoločnosti.

Záver

Rok 2009 zostane v análoch Európskej únie zapísaný ako rok orientovaný na podporu kreativity a inovácií. Už onedlho však bude nahradený inak tematicky orientovaným rokom. Sme presvedčení o tom, že význam a zhodnocovanie potenciálu, ktorým vo vzťahu k jednotlivcovi i k spoločnosti disponuje voľný čas, je témou omnoho trvácnejšou.

Príspevok je súčasťou riešenia výskumnej úlohy VEGA MŠSR 1/0598/08 „Teoretický a metodologický rámec analýzy vzdelávacích potrieb dospelých“.

LITERATÚRA

- ČECH, T. (2002). *Pozice volného času ve vývoji a kultivaci osobnosti dítěte – efektivní prevence sociálně-patologických jevů*. In: *Mládež a společnost*. Roč. 8, č. 2. ISSN 1335-1109
- ČORNANIČOVÁ, R. (2006). *Od kultúrnej ku kultúrno-osvetovej andragogike*. In: *Trendy rozvoja andragogiky a jej systemizácie*. Bratislava : Gerlach Print. 162 s. ISBN 80-89142-08-7
- DUMAZEDIER, F. (1966). *Volný čas*. In: *Sociologický časopis*. Roč. 2, č. 3.
- GLOVER, J. A. – BRUNING, R. H. (1987). *Educational Psychology – Principles and Applications*. Toronto. 692 s. ISBN 0-316-31767-5
- HOFBAUER, B. (2004). *Děti, mládež a volný čas*. Praha : Portál. 173 s. ISBN 80-7178-927-5
- KONDÁŠ, O. (1985). *Psychohygienu všedního dne*. Martin. 239s.
- KRATOCHVÍLOVÁ, E. (2004). *Pedagogika volného času*. Bratislava : UK. 308 s. ISBN 80-223-1930-9
- KRYSTOŇ, M. (2003). *Edukácia detí a mládeže vo voľnom čase*. Banská Bystrica : PF UMB. 90 s. ISBN 80-8055-804-3
- MARSHALL, G. (1998). *Oxford Dictionary of Sociology*. Oxford. 712 s. ISBN 0-19-280081-7
- PÁVKOVÁ, J. et al. (1999). *Pedagogika volného času*. Praha : Portál. 229 s. ISBN 80-7178-295-5
- PRIES, M. (2006). *Význam volného času v měnící se společnosti*. In: *Výchova a volný čas*. České Budějovice : JU. 89 s. ISBN 80-7040-849-9
- RAŠI, L. (2007). *Kultúrno-osvetová činnosť a záujmové aktivity dospelých ako faktory podporujúce nové pracovné uplatnenie*. Dizertačná práca. Bratislava : FF UK. 140 s.
- Rozhodnutie Európskeho parlamentu a rady o Európskom roku tvorivosti a inovácií 2009. Brusel : 28. 3. 2008.
- SPOUSTA, V. et al. (1994). *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno : MU. 183 s. ISBN 80-210-1007-X
- ŠERÁK, M. (2005). *Zájemové vzdělávání dospělých*. Praha : MJF. 236 s. ISBN 80-86284-55-7
- ŠERÁK, M. (2009). *Zájemové vzdělávání dospělých*. Praha : Portál. 207 s. ISBN 978-80-7367-551-6
- ŠVIGOVÁ, M. (1966). *Hlavní směry sociologie volného času*. In: *Sociologický časopis*. Roč. 2, č. 5.

FREE TIME AND ITS POTENTIAL IN PERSONALITY DEVELOPMENT

Abstract

The paper analyses the basic aspects of free time and its influence on the development of personal qualities. It presents the characteristics of free time as a multidisciplinary concept from various academic points of view (historical context, sociological, psychological and economical approaches), focusing on the possibilities of potential growth in the educational characteristics of free time. Special attention is paid to the axiological characteristics of free time. The text offers a biodynamic approach to the analysed phenomena in the context of the European Year of Creativity and Innovations 2009.

VOLNÝ ČAS A ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ

PhDr. Michal Šerák, Ph.D.

Aktuálně převažující racionalistická orientace současné společnosti klade hlavní důraz na technokratické stránky kultury, na otázku konkurenceschopnosti a efektivity, spíše než na tradičně chápané univerzální vzdělání. Majoritní postavení v celé sféře zaujímá především profesní vzdělávání a význam dalších oblastí edukace není ze strany společnosti dostatečně podporován ani doceňován. Udržování a prohlubování profesních kvalifikací je nepochybně žádoucí a nutné. Tradičně oceňovanou součástí lidského života je však i volný čas. Oblast zájmového vzdělávání, kterou se tento příspěvek bude zabývat, právě s problematikou volného času úzce souvisí. Zájmové vzdělávání často nabývá charakteru kompenzace jednostranného profesního zaměření, přináší pocit uspokojení a seberealizace (které zdaleka ne vždy je obsažen v pracovní činnosti) a přispívá rovněž k rozvoji osobnosti a celkové kultivaci člověka. Je proto na místě věnovat i této oblasti edukace dospělých náležitou pozornost.

Volný čas a proměna jeho chápání

Volný čas bývá v evropské tradici již od dob starověkého Řecka chápán jako symbol svobody a osvobození se od tlaků každodenních povinností. Jeho ideální naplnění je potom zosobněno s aktivní duševní činností, v prvé řadě reprezentované sebevzděláváním. Antická idea *scholé* (prázdeň, volno) byla založena na osobním rozvoji ducha i těla, kterému měl být tento volný čas věnován. Dle Aristotela (například *Etika Nikomachova*) je volný čas tou nejvyšší hodnotou, spojenou se svobodou a štěstím. Hlavní cíl veškeré výchovy občanů potom spatřuje v přípravě k jeho dobrému využití.

Rovněž i v pozdějším křesťanském pojetí byl volný čas brán primárně jako prostor k rozjímání a seberozvoji jedince (občana, křesťana). Představa ideálního prožití a využití volného času se v průběhu staletí objevovala ve filozofických koncepcích těch největších světových myslitelů. Například Thomas More v *Utopii* nastínil představu společnosti, kde všichni pracují 6 hodin denně a svůj volný čas věnují studiu. Podobný koncept je možno najít i v Campanellově *Slunečním státu*, vzdělávání je vymezena podstatná role rovněž i na *Nové Atlantidě* Francise Bacona. J. A. Komenský rozdělil 24 hodin každého dne mezi práci, spánek a aktivní odpočinek, který měl být rovněž vyplněn vzděláváním.

S nástupem průmyslové revoluce nicméně začaly být podobně zaměřené ideje marginalizovány. v popředí zájmu se ocitl aspekt vzájemného vztahu volného času a práce, přičemž v souvislosti s prožíváním volného času byla zdůrazňována primárně jeho kompenzační a relaxační funkce. Ovšem zatímco dříve byl volný čas vnímán jako naprostá negace pracovní činnosti, v novějších pojetích jsou již tyto pojmy chápány komplementárně. Volný čas není brán jako doba odpočinku po práci nebo sváteční čas, ale akcentováno je jeho naplnění nejrůznějšími aktivitami, převážně praktického zaměření. Poukazuje se i na postupné stírání rozdílů mezi volným časem a prací. Mezi průkopníky tohoto přístupu patří například G. Friedmann, E. Weber nebo H. Schelsky. Celkově se dá říci, že od pojetí volného času konce 19. století, kdy byl chápán jako znak příslušnosti k určité sociální vrstvě a nástroj uspokojování potřeb, se zájem postupně přesouval na zkoumání konkrétních volnočasových aktivit, vystupujících jako specifická kategorie spotřeby.

Jak bylo již v úvodu naznačeno, jednou z tradičních aktivit naplňujících disponibilní dobu je (sebe)vzdělávání. Ze všech druhů edukačních aktivit (například profesní, občanské) je to pak především *zájmové vzdělávání*, které je již svou podstatou neoddelitelně spjata s volným časem a sdílí s ním celou řadu jeho základních charakteristik (svoboda, dobrovolnost apod.).

Zájmové vzdělávání

Zájmové vzdělávání je možno v nejobecnějším pojetí definovat jako systém krátkodobých i dlouhodobých organizačních forem, které umožňují edukační, rekreační, poznávací a tvůrčí volnočasové aktivity účastníků, realizované neformálním i informálním způsobem a směřující k saturaci jejich individuálních zájmů, k rozvoji a kultivaci osobnosti a k celkovému zlepšení kvality života jedince (Šerák, 2009). Podstatným, i když ne vždy primárně deklarovaným, cílem zájmového vzdělávání je rozšíření vědomostního obzoru a překonání jednostrannosti; nikoli příprava na profesní využití nabytých znalostí a dovedností, ale spíše rozšiřování horizontu nabízených možností. Jeho hlavním přínosem má být především zlepšení kvality života jedince a prohloubení jeho nezávislosti. Zájmové vzdělávání napomáhá procesu kultivace osobnosti prostřednictvím cílevědomého rozvoje individuálních zájmů.

Hovoříme-li o zájmovém vzdělávání, je třeba si uvědomit, že za vzdělávání lze považovat jenom takové činnosti, které mají intencionální charakter (tj.

jsou záměrné, plánovité a organizované) a zaměřují se k dlouhodobějším cílům. Jde tedy o dlouhodobě trvající, periodické, záměrné a systematické učení, jehož účastníci si uvědomují požadavky, které pro ně z účasti vyplývají. Je proto zapotřebí určitá úroveň motivace a jisté volní úsilí. Výsledkem je pak rozšíření informací, dovedností nebo změny ve způsobu myšlení. (Vymazal, 1990, s. 10) Nejde tedy o pouhé občasně provozování některých volnočasových aktivit, například malování či běhání.

Pro zájmové vzdělávání dospělých je typická především:

- saturace individuálních zájmů
- orientace do sféry volného času
- svoboda výběru a dobrovolnost účasti
- pestrost obsahu
- převažující neutilitárnost zaměření
- otevřenost přístupu
- aktivita účastníků

Jak vyplývá z výše uvedených charakteristik, zájmové vzdělávání se vykazuje nebyvalou obsahovou multiplicitou. V tom nejextenzivnějším pojetí zahrnuje následující oblasti: kulturní a estetická výchova, pohybová a sportovní výchova (včetně cestování a turistiky), zdravotní výchova, environmentální výchova, vědeckotechnické vzdělávání, náboženská a duchovní výchova. Zájmové vzdělávání má navíc v našich podmínkách hlubokou tradici. S přihlédnutím k historickým souvislostem bychom dokonce mohli konstatovat, že historie vzdělávání dospělých (osvěty, lidovýchovy) je vedle sféry občanského vzdělávání do jisté míry především historií zájmových aktivit. Profesně utilitaristický obsah edukace, dnes naprosto dominující, se začal výrazněji prosazovat až v poválečné době. Připomeňme rovněž skutečnost, že i většina legislativních aktů v minulosti upravujících sféru vzdělávání dospělých (například zákon 67/1919, *o organizaci lidových kursů občanské výchovy*; dekret prezidenta republiky 130/1945, *o státní péči osvětové* nebo zákon 52/1959, *o osvětové činnosti*) akcentovala právě kulturně výchovné (abychom použili dobovou terminologii) aspekty nad prvkem kvalifikačním.

Zájmové vzdělávání zahrnuje širokou oblast organizované i individuální edukace založené na osobních zájmech a potřebách. Saturaci těchto zájmů lze v zásadě realizovat následujícími způsoby:

- sebevzděláváním za podpory dostupných informačních zdrojů (odborná literatura, internet, masmédiá apod.)
- v rámci formální nebo neformální organizace specializující se na poskytování edukačních služeb v dané oblasti zájmu (například jazykové školy, U3V, Akademie volného času apod.)
- v rámci nebo za pomoci formální či neformální organizace, která se na poskytování nabídky zájmového vzdělávání nespécializuje, nicméně svou činností vytváří podnětné prostředí umožňující saturaci edukačních zájmů (muzea, galerie, planetária...)
- kombinací všech přístupů: sebevzdělávání doprovázené odbornou pomocí ze strany institucí i jednotlivců.

Aktuální nabídka zájmového vzdělávání dospělých má však k ideálu daleko a potenciální účastníci jsou při snaze uspokojit své zájmové edukační potřeby často konfrontováni s celou řadou různých problémů a omezení. Problematickou může pro leckoho být například finanční stránka (tzn. vysoké ceny kurzů, ale i vstupenek do divadel, kin, na výstavy apod.). Stále se jeví jako pravděpodobné, že některé formy a druhy zájmového vzdělávání budou dostupné pouze lidem s vyššími příjmy. Problémem může být i dopravní dostupnost vzdělávacích akcí (zvláště v případě malých obcí), dále nedostatek informací (zájemci si je většinou musejí vyhledávat sami v často nepřehledné nabídce), kolísavá kvalita nebo i příliš brzké začátky některých kurzů, zahajovaných v době, kdy potenciálním účastníkům dosud neskončila pracovní doba.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem se jako nezbytná jeví alespoň základní podpora ze strany státu. Mezi potenciální opatření patří například vypracování a schválení zákona o vzdělávání dospělých, zavedení jednotného standardu v oblasti kvality nebo vypracování jednotného informačního systému o dostupných edukačních aktivitách, popř. pomoc při realizaci informační kampaní. Dalšími možnostmi jsou kooperace s některými soukromými organizacemi (například poskytnutí vhodných prostor k účelům vzdělávání) či finanční podpora vzdělávacích programů a/nebo studujících (například formou odečtu ceny kurzu – nebo alespoň její části – z daní). Zaměstnavatelé by pak v rámci zaměstnaneckých výhod mohli například poskytovat určitý finanční obnos na jakékoliv vzdělávání (tedy i zájmové) nebo umožnit účast na zájmovém vzdělávání úpravou pracovní doby.

Vztah mezi zájmovým vzděláváním a volnočasovými aktivitami

Jak již bylo řečeno, zájmově orientované vzdělávací aktivity vykazují celou řadu charakteristik typických právě pro volný čas, zároveň ho však i bezprostředně ovlivňují. Každý jedinec, který se rozhodne zapojit do zájmového vzdělávání, už samotným tímto rozhodnutím zákonitě mění svůj dosavadní způsob trávení disponibilní doby. Rozsah a kvalita uspokojování poznávacích a edukačních potřeb jsou totiž určovány mimo jiné i celkovým objemem volného času, který má jedinec k dispozici, jakož i jeho kompaktností. Pokud je tento čas rozdroben do většího množství krátkých časových úseků, tak je velmi ztíženo, ne-li přímo znemožněno, jeho kvalitní využívání (Matějů, 1988). V oblasti zájmového vzdělávání se také často mluví o výchově *ve volném čase*, *pro volný čas* a *volným časem*. Smyslem je především vyčerpání plného potenciálu volného času, který se tak zařazuje do celoživotního edukačního a socializačního procesu. Každému jedinci by měla být poskytnuta příležitost *kvalitně* (to znamená tvůrčím způsobem, zaměřením na vlastní rozvoj) využít svůj volný čas.

Mezi společně sdílené vlastnosti patří *neutilitárnost*. Zájmové vzdělávání začíná tam, kde určitá činnost přestává být pro člověka existenční nutností. Často je přitom hlavním účelem těchto edukačních aktivit právě činnost sama a ne případný užitek z ní vyplývající. Subjekt si sám rozvíjí své znalosti, důležitým aspektem je proto *vlastní aktivita*, kdy se seberozvoj jedince stává nedílnou součástí individuálního životního stylu. Významným rysem volnočasových edukačních aktivit je zároveň jejich kompenzační charakter ve vztahu ke světu práce.

Dalšími podstatnými rysy jsou *dobrovolnost* a *neformálnost*. Edukační aktivity vně formálního vzdělávacího systému umožňují dospělému účastníkovi participovat převážně vysoce individualizovaným způsobem, včetně možnosti zvolit si cíle, metody i dobu edukace dle vlastních preferencí. Výstupy těchto aktivit navíc nebývají formalizovány a mají převážně podobu osvědčení sloužících především k vlastní motivaci či posílení prestiže. Jde tedy o jeden z mála druhů učení, které probíhá beze stresu, bez nervozity a bez obav.

V souvislosti s výše uvedeným principem dobrovolnosti je nicméně nutné poukázat na jeden zásadní rozpor. Základní a až do dnešní doby ultimativní vymezení principů volného času je spjata se jménem J. Dumazediera (*Vstříc společnosti volného času*, 1962). Ten definuje volný čas jako souhrn činností, kterým se jednotlivec může po uvolnění ze všech pracovních, rodinných nebo

společenských závazků věnovat podle vlastní libovůle, přičemž cílovým stavem může být odpočinek, zábava, účast na společenském životě či vzdělávání. Veškeré lidské aktivity rozdělil do čtyř základních kategorií: práce, rodinné závazky, sociální závazky a aktivity orientované na sebeuspokojení či sebevyjádření (Kelly, 1996). Pro druhý a třetí typ aktivit používá pojem *polovolný čas* (semi loisir), zatímco do sféry volného času řadí pouze čtvrtý typ.

Nabízí se proto otázka, zda je možné do sféry volného času zařadit také ty činnosti, které vyžadují pravidelnost, disciplínu a povinnost (v první řadě sebevzdělávání, dále například zahradničení, účast na společenském životě apod.). Tyto aktivity jsou většinou prováděny z individuální záliby, zároveň ale částečně vykazují i utilitární zaměření. Můžeme konstatovat, že ačkoliv mají charakter určité povinnosti a pravidelnosti, jejich výběr jednotlivcem je relativně svobodný. Z toho důvodu jsou do segmentu volného času většinou zařazovány, i když samotný Dumazedier je považoval za typické příklady výše zmíněného *polovolného času*. Toto členění ovšem není striktní a hranice mezi jednotlivými oblastmi je velmi flexibilní. Především v rámci institucionalizovaného neformálního vzdělávání je pro účastníky nezbytné přizpůsobit se stanoveným pravidlům obsahům, čímž tak na sebe *dobrovolně* berou určitou *povinnost* tato pravidla dodržovat (Bartoš, 1980). Rovněž celá řada zájmových aktivit u dětí (například docházka do kroužků) charakter dobrovolnosti nevykazuje. K odpovědi na položenou otázku se můžeme rovněž inspirovat v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR, tzv. Bílé knize (2001): „Zájmové vzdělávání, iniciované zpravidla ze strany jednotlivce, sice slouží zpravidla především rozvoji zálib nebo osobně motivovaných znalostí, zároveň však jsou jeho výsledky využitelné i v profesní kariéře jednotlivce a přispívají ke zvyšování úrovně vzdělanosti ve státě.“ (Bílá kniha, 2001)

Postmateriální společnost jako prostor pro rozvoj vzdělávacích aktivit

Volný čas je jedním ze základních práv člověka a zároveň i prostředkem zajištění celkové kvality života. O moderní společnosti se někdy mluví jako o civilizaci volného času. Již zmiňovaný J. Dumazedier vyjádřil přesvědčení, že je to právě všeobecná dostupnost volného času – nikoli materiální blahobyt – která je hlavním výdobytkem moderní civilizace. Obecně můžeme volný čas interpretovat minimálně ve třech rovinách jako hodnotu:

- individuální (seberealizace jedince, saturace individuálních zájmů)
- sociální (prevence sociálně-patologických jevů, životní styl)
- edukační (prostor pro vzdělávání a celkový rozvoj)

(Krystoň, 2006)

Volný čas tak ovlivňuje prakticky všechny stránky lidského života. Například stále více lidí již při volbě povolání bere v úvahu nejen finanční přínos a celkovou atraktivitu potenciálního zaměstnání, ale i možnosti, které skýtá jejich disponibilní době. Pro mnohé lidi se volný čas stává ústředním prvkem jejich života. (Pácl, 1994)

Tyto tendence odpovídají myšlenkám *teorie postmaterialismu* amerického politologa R. Ingleharta. Pohled na svět a hodnoty mladé generace se liší od hodnot generací předcházejících. Především občané prosperujících zemí západního světa, pro který je charakteristická dlouhodobě vysoká životní úroveň, se stále častěji orientují na tzv. *vyšší životní potřeby* (podle Maslowovy hierarchie potřeb), jakými jsou například zvýšená politická participace, orientace na životní prostředí nebo duchovní hodnoty, emancipace, nezávislost a seberealizace. Hodnoty západní společnosti se tak přesouvají od materiálního blahobytu k většímu důrazu na kvalitu života a sebevyjádření.

Tento přímý vztah mezi celkovým blahobytem a změnou hodnotové orientace občanů je často zpochybňován, nicméně některé empirické údaje ho potvrzují. Z šetření „*Co je v našem životě důležité*“ vyplývá, že v ČR považují lidé za nejdůležitější především rodinu (83 %) a práci (54 %). Volný čas a koníčky potom považuje za velmi důležité 34 % respondentů, ale politiku například jen 4 %. (Rezková, 2003) Tyto výsledky můžeme porovnat s výsledky podobně zaměřeného šetření „*Hodnotové orientace*“. Podle nich je podobně největší důležitost přikládána hodnotám rodinným – 97 % respondentů chce žít ve spokojené rodině a pomáhat přátelům a rodině. Důležité je tradičně i zaměstnání: 92 % chce mít zajímavou práci, 91 % chce mít práci, která má smysl, je užitečná a 88 % chce vydělávat hodně peněz. 78 % získala hodnota mít co nejvšestrannější vědomosti, všeobecný přehled o kultuře, vědě, technice, politice, 76 % pak mít čas hlavně na své koníčky a zájmy. (Šamanová, 2004) Z realizovaných šetření vyplývá, že zatímco starší generace stále ještě tíhne k materialistickým postojům (5 % postmaterialistů ve věku 60+), postmaterialismus je fenoménem mladších věkových skupin (20 % osob ve věku 18-29 let). Zejména u mladých lidí se objevuje upřednostňování volného času před materiálními hodnotami a některá data ukazují, že až 50 % z nich by bylo

ochotno méně pracovat a tím i méně vydělávat. Podstatná pro ústřední téma tohoto textu je skutečnost, že rozvoj postmateriálních hodnot má přímou souvislost s narůstáním zájmu o mnohé oblasti zájmového vzdělávání, jakými jsou například duchovní a náboženská výchova, sportovní a pohybová výchova, kutilství, hobby apod.

Ačkoliv ve vyspělých zemích je přínos tohoto komplexního přístupu ke vzdělání a kultivaci osobnosti více či méně oceňován a podporován, v České republice byla tato sféra dlouhou dobu mimo hlavní pozornost a zájem o ni narůstá až v posledních letech. Hlavní roli v těchto měnicích se preferencích zjevně hraje kromě výše uvedených sociokulturních a ekonomických faktorů i rostoucí kvalifikovanost obyvatelstva. Nezbyvá než doufat, že probíhající ekonomická krize nebude mít pro výše naznačený trend destruktivní dopad.

LITERATÚRA

- BARTOŠ, M. (1980) *Zájmové kulturní aktivity volného času. Díl I. – Základy teorie a metodologická východiska*. Praha : SPN.
- KELLY, J. (1996) *What Is Leisure?* [online] <http://playlab.uconn.edu/reserve/leisdefs.htm>.
- KRYSTOŇ, M. (2006) *Teoretické východiska andragogického skámania voľného času dospelých*. Vzdělávání dospělých, XI., č. 3, s. 7-11.
- MATĚJŮ, M. (1988) *K problematice návrhu optimalizace sítě kulturních zařízení v okrese*. In: ŠIMEK, M., MATĚJŮ, M., PTÁČKOVÁ, M.: *Návrh optimální sítě kulturních zařízení v rámci okresu*. Praha : Ústav pro výzkum kultury.
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. (2001) [online] <http://www.msmt.cz/files/pdf/bilakniha.pdf>
- PÁCL, P. (1994) *Sociologie a volný čas*. In SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno : Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity.
- REZKOVÁ, Miluše. (2003) *Co je v našem životě důležité*. Centrum pro výzkum veřejného mínění. Praha : Sociologický ústav AV ČR. [online] <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&shw=100217>
- ŠAMANOVÁ, Gabriela. (2004) *Hodnotové orientace*. Centrum pro výzkum veřejného mínění. Praha : Sociologický ústav AV ČR. [online] <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?disp=zpravy&lang=0&r=1&s=3&offset=&shw=100371>
- ŠERÁK, M. (2009) *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha : Grada.
- VYMAZAL, Jiří. (1990) *Mimoškolská výchova a vzdělávání dospělých a její institucionální systém v ČR*. Praha : SPN.

FREE TIME AND INTEREST-BASED EDUCATION

Abstract

Interest-based learning makes up a traditionally significant and, at the present time, essential segment of adult education. It leads participants towards self-knowledge and achievement, to the discovery of their own capabilities and the development of these. It supports independent critical thinking, the formation of personal opinions, a clearer understanding of the world and its people, and involvement in social life. Furthermore, it leads to the building of, and enjoyment in, social relationships and bonds. Interest-based education is also significant for the development of practical abilities. To summarize, this form of education contributes to the overall cultivation of the individual's personality – to a significant degree, quality interests enrich the whole of human life.

Interest-oriented education may be characterized as the body of learning focused on educational, informational, recreational and other systematic or short-term activities and involvements which lead to the satisfaction of individual interests. Essential characteristics of interest education are for example self-motivation, volunteerism, freedom of choice, satisfaction of needs, diversity of content, non-utility, openness and activity. Interest-based education encompasses the fields of general education, culture, philosophy, religion, ethics, sport, health-care, and many more.

An important feature of interest-based education is its orientation to the area of free time. Quality usage of available time-periods through educational activities based on interest is more or less typical for specific groups of the population. One of the most significant factors influencing involvement in interest-based learning is that of previous education. In general it can be stated that the level of one's educational background predetermines the complexity and interestingness of his activities in his free-time. The appearance of such activities which support the general development of character increases with education level. Among other contributing factors belong age, profession and economic situation. Some research moreover indicates that a prevailing orientation to the free-time sphere has become a general phenomenon typical for part of the younger generation coming of age under the conditions of post-materialist society.

MIESTNA A REGIONÁLNA KULTÚRA – PRIESTOR NA TVORIVÉ VOĽNOČASOVÉ AKTIVITY

PhDr. Svetlana Chomová, PhD.

Voľný čas vytvára príležitosti na rozvoj kreativity, inovácií a vzdelávania. Táto téma nám poskytla priestor vnímať voľný čas a jeho potenciál z hľadiska tvorivých aktivít jednotlivcov i rozvoja kreatívnych a inovačných postupov predovšetkým v oblasti miestnej a regionálnej kultúry a celoživotného vzdelávania. Miestna a regionálna kultúra – to sú aktivity v oblasti vzdelávania, záujmovej umeleckej činnosti, relaxu a oddychu, športové aktivity a ďalšie, ktoré sú zamerané na široký okruh rôznych cieľových skupín vrátane mladých ľudí. Cieľom môjho príspevku je poukázať na potenciál voľnočasových aktivít miestnej a regionálnej kultúry pri rozvíjaní tvorivosti.

Sféra voľného času

V súčasnosti sa často stretávame s nespokojnosťou s voľným časom, jeho nízkou kultúrou. Kým mnohí ľudia pociťujú deficit voľného času, či už pre pracovnú vyťaženosť, alebo iné mimopracovné činnosti (domáce práce, starostlivosť o členov rodiny a pod.), iní, aj keď voľný čas majú, nevedia ho využívať vhodným spôsobom. Veľa mladých ľudí nevie, ako si organizovať voľný čas, nudia sa, starší, aj keď sú viac spokojní so svojim voľným časom, často uprednostňujú pasívny odpočinok a „primitívnu“ zábavu, nehľadajú možnosti rozvíjať napríklad športové aktivity alebo zaujímať sa o duchové hodnoty.

Vzhľadom na neprestajne sa zvyšujúci fond individuálneho voľného času narastá potreba jeho premyslenej organizácie na vedeckých základoch. V odbornej literatúre (pedagogickej, andragogickej, sociologickej) sa stretávame s rôznymi definíciami voľného času, jeho funkcií, s charakteristikou možností jeho využívania s cieľom humanizácie osobnosti, úloh jednotlivých subjektov pri jeho racionálnom využívaní. Menej rozpracované sú otázky súvisiace s výchovnými aspektmi, procesom riadenia a didaktikou využívania voľného času. Nás dnes zaujíma voľný čas z hľadiska výchovy, predovšetkým rozvoja tvorivosti.

Voľný čas oddávna predstavoval protipól pracovného času, ktorý je naplnený prácou a povinnosťami. Predstavoval „zostatkovú“ kategóriu vo vzťahu k celkovému dennému času ako čas, ktorý zostane po vykonaní všetkého po-

trebného – práce, povinností, po uspokojení biologických potrieb. V súčasnosti sa stierajú striktné hranice medzi pracovným časom a voľným časom. Voľný čas sa využíva na rôzne činnosti, ktoré spätne ovplyvňujú pracovný čas (napríklad vzdelávanie).

Vymedzením pojmu voľný čas sa zaoberajú viaceré vedné disciplíny – predstavuje multidisciplinárny pojem. Prezentuje ho množstvo odborných publikácií.

Voľný čas je možné chápať napríklad ako opak času potrebného na prácu a povinnosti a času potrebného na reprodukciu (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 274).

A. Masariková (2002, s. 9) voľný čas vymedzuje ako „priestor na slobodnú činnosť a rozvoj človeka, priestor na oddych a regeneráciu duševných a fyzických síl, uspokojovanie potrieb a záujmov, priestor na zábavu, ktorá mení rytmus života človeka, priestor na činnosti zamerané na sebarealizáciu a sebvzdelávanie“.

Podľa V. Spoustu (1994, s. 17) „voľný čas je nesmierna hodnota, ale nie hodnota sama osebe a sama pre seba, ale ako neobmedzená možnosť človeka vrátiť sa k sebe samému, k svojmu autentickému plnému životu, premýšľať o hodnotách a uvedomovať si ich ohrozenie a venovať sa ich záchrane“.

Voľný čas ako vedecká kategória podľa Kratochvílovej je čas, „ktorý má človek k dispozícii a môže ho slobodne využívať. Je to čas na oddych, rekreáciu, regeneráciu fyzických i psychických síl, uvoľnenie po práci, štúdiu, na spoločenské stretnutia, na poznávanie sveta, života, na sebarealizáciu v aktivitách, činnosti podľa vlastných potrieb a záujmov, predstáv, túžob, aspirácií a hodnôt. Predstavuje oddych, sebayjadrenie, sebarealizáciu a rozvoj osobnosti podľa jej vlastných potrieb a záujmov“ (Kratochvílová E., 2004, s. 79).

Vychádzajúc z teoretických i empirických výskumov, H. W. Ospachovský (1987, s. 22) prezentuje prehľad potrieb, ktorých uspokojovanie je priamo späté s činnosťou alebo výchovou vo voľnom čase:

- potreba zotavenia, osvieženia, zdravia, psychického uvoľnenia, odpočinku, spánku, rekreácie,
- potreba vyrovnania, rozptýlenia a potešenia, uvoľnenia od sledovaných úloh, kompenzácie, leňošenia,
- potreba poznávania, učebného podnecovania, poznávania a využívania niečoho nového, aktivizácie vlastných síl a možností, edukácie,
- potreba pokoja, pohody, rozjímania a sebavedomia, autoreflexie, oslobodenia od stresu, zhonu a nervového vypätia,

- potreba kontaktu, komunikácie a družnosti, rozhovoru, zábavy, hľadania kontaktov a sociálnych vzťahov, zvýšeného vnímania citov, empatie, nežnosti,
- potreba spoločnosti, kolektívneho vzťahu a tvorenia sociálnych skupín, sociálneho bezpečia a stability, vzájomných kontaktov v práci, pri hrách a inej činnosti, pripravenosti pomáhať, tolerovať, potreba spoločenského uznania, integrácie,
- potreba účasti, angažovanosti a sociálneho sebapoňatia, participácie, spoluúčasti, spolurozhodovania, kooperácie, solidarity,
- potreba kreatívneho rozvoja, potreba rastu osobných schopností a nadania, asertívneho presadzovania vlastných myšlienok, vyjadrovania svojich myšlienok, nápadov, zážitkov, produktivity v kultúrnej činnosti, práci a v hrách.

Ako ukazujú uvedené definície, voľný čas môžeme chápať ako priestor, v ktorom je rešpektovaná jedinečnosť osobnosti, jej rozvoj, potreby a záujmy.

Moderné technológie, vysoko efektívna organizácia práce, zvyšovanie priemernej dĺžky života vedú k znižovaniu objemu pracovného času, čo vedie k zvyšovaniu miery voľného času, avšak oproti tomu sa predlžuje čas určený na vzdelávanie ako predpoklad pracovnej činnosti – dokonca sa vzdelávanie stáva celoživotnou nevyhnutnosťou.

Voľný čas a pracovný čas spolu úzko súvisia a výrazne sa vzájomne ovplyvňujú. Nielen čo sa týka ich vzájomnej dĺžky, ale kvalitatívne zmeny pracovného času vedú k stieraniu rozdielov medzi nimi. Pracovný čas má výrazný podiel na spotrebe základnej časti energie človeka. Jednou z jeho charakteristík je, že výsledkom jeho činnosti je výrobok. Práca je predovšetkým zameraná na produkt. Pracujúci človek sa snaží dosiahnuť praktický efekt v čo najkratšom čase s minimálnymi nákladmi. V práci sa cení predovšetkým výsledok. Všetko, čo odoberá energiu a pozornosť od dosiahnutia cieľa, sa javí ako zbytočné a pri optimalizácii pracovnej činnosti sa vyhadzuje. Vo voľnom čase sme viac slobodní ako v pracovnom čase, naše prežívanie sa spája s pocitmi slobody a voľnosti. **Vo voľnom čase je dôležitý ani nie tak výsledok ako proces – samotná činnosť.**

Čas, ktorý venujeme fyziologickým potrebám, domácnosti a pod. je niečo medzi pracovným a voľným časom. Podobne ako pracovný čas, aj tento je nevyhnutný na fungovanie osobnosti i spoločnosti a vyžaduje si veľa energie. Pozostáva zo starostlivosti o domácnosť, starostlivosti o seba a rodinu

(výchova, učenie, resp. vzdelávanie, služby ako nakupovanie, pranie, rôzne opravy, výchova detí, starostlivosť o ne, starostlivosť o seba a pod.). Táto časť disponibilného času je nevyhnutná pre zdravie, rovnováhu, ale podobne ako vo voľnom čase je tu prítomný **individuálny výber, zmena činnosti**.

O čo viac činnosť zodpovedá svojim cieľom záujmom človeka, jeho rozvoju, o čo viac jej režim zodpovedá biologickým rytmom a sociálne podmieneným cieľom a normám, o to viac ho pociťujeme ako voľný čas. Voľný čas predstavuje absenciu vonkajších ohraničení a prekážok činnosti, je to oslobodenie od nevyhnutných a náhodných činností a časových strát, ktoré nezodpovedajú záujmom človeka.

Obsah a kvalita využívania voľného času závisia od celého radu kultúrno-sociálnych charakteristík rôznych vrstiev spoločnosti aj od subjektívnych faktorov, ako sú sociálny status, vzdelanie, zvyky, spôsob a rytmus života jednotlivých ľudí.

O voľnom čase môžeme hovoriť vtedy, keď je dosiahnutá minimálna úroveň materiálneho blaha a vytvorené potrebné materiálno-technické prostriedky. Potom môže človek vo voľnom čase uspokojiť svoje sociálne a kultúrne potreby, ako sú napríklad odpočinok, komunikácia, zábava, rozvoj záujmov, schopností, talentu. Vo voľnom čase môže človek pociťovať radosť zo života, optimizmus, uspokojenie zo spoločensky prospešnej činnosti, z tvorivosti.

Činnosť vo voľnom čase

Voľný čas slúži na oddych, rekreáciu, regeneráciu fyzických a psychických síl. Vo voľnom čase človek slobodne realizuje špecifické a veľmi rôznorodé činnosti, smerujúce od spoločenských kontaktov cez sebarealizáciu vychádzajúcu z individuálnych potrieb a záujmov až k rozvoju osobnosti v záujmových voľnočasových aktivitách. Sú to predovšetkým nasledujúce činnosti:

- 1. Oddych a pohyb** – táto činnosť slúži na regeneráciu fyzických síl a psychickú rovnováhu. Sem zaraďujeme napríklad chôdzu, tanec, šport, manuálnu prácu (v záhradke, majstrovanie). Tieto činnosti majú svoje hranice – človek nepociťuje potrebu viac oddychovať, keď už je oddýchnutý.
- 2. Zábava** – predstavuje inú úroveň aktivít. Počas zábavy sa aktivizujú tie orgány človeka a funkcie, ktoré sa neprejavujú v práci a odpočinku. Úlohou zábavy je uvoľnenie a harmonizácia osobnosti. Zábava predstavuje kontrast k práci aj času strávenému na uspokojenie fyziologicky nevyhnutných

potrieb. Zábava si vyžaduje zmenu zážitkov, je v nej veľa neočakávaného a náhodného. Zábava predstavuje boj proti núde – je to aj humor, veselá atmosféra, uvoľnená komunikácia. Ideálnou formou zábavy je hra, ktorá v súčasnosti uspokojí potrebu v hľadaní, hazarde, umožní vyjadriť radosť, prežiť napätie, súťaž, mobilizuje človeka. Význam hier nie je iba v ich rekreatívnych funkciách. V priebehu desaťročí zaznamenali rapidný vývoj – menia sa na tvorivé hry, vzdelávacie hry, psychohry, ktoré postupne nadobúdajú význam aj pre svet práce. Z mnohých hier sa postupne vyvinuli aj rôzne druhy športu.

3. Záujmové vzdelávanie – umožňuje rozvíjať duševné schopnosti jednotlivca, t. j. rozum, pamäť, estetický cit a pod. Pozostáva z osvojovania výtvarných kultúrnych dedičstiev, vedy, umenia a filozofie. Kým zábava sa zdá viac emotívnu, vzdelávanie sa realizuje na základe záujmu, preto je racionálnejšie a predstavuje vysoko účelnú aktivitu. Napríklad chodiť do kina môže byť aj zábava, ale aj vzdelávacia činnosť. V zábave absentuje postupnosť a nadväznosť činností, naproti tomu záujmové vzdelávanie má systematický charakter – vzdelávajúci sa snaží pochopiť súvislosti a vnútorné spojenia, kontext. V záujmovom vzdelávaní sa spájajú vnútorné potreby jednotlivca s objektívne podmienenou logikou ich osvojovania. Záujmové vzdelávanie smeruje od náhodného záujmu a poznania k systematizácii, logickému usporadúvaniu materiálu, rozvoju myslenia a uvažovania. Obsah záujmového vzdelávania tým, že sa maximálne prispôsobuje potrebám a záujmom účastníkov, tvorí široké spektrum oblastí. Medzi ne patria: estetická výchova, výchova umením, zdravotná výchova, jazykové vzdelávanie, cestovanie a turizmus, environmentálne vzdelávanie, multikultúrne vzdelávanie a pod.

4. Tvorivosť – predstavuje najľahodnejší druh a „vyššiu úroveň“ činnosti. Je to pre človeka najviac prirodzená činnosť. Potreba tvorivosti je jednou z najhlbších a stálych ľudských potrieb. Tvorivosť je veľmi úzko spojená s voľným časom. Je aj v práci, aj v ostatnom disponibilnom čase, ale o čo bohatší a rôznorodejší bude voľný čas, o to väčšia, predpokladáme, bude tvorivosť, ktorá môže priniesť spoločenské hodnoty. Je dokázané, že mnohé objavy vznikli vo voľnom čase, keď myseľ človeka odpočívala. Nebudeme ďaleko od pravdy, ak tvrdíme, že počas mnohých vekov voľný čas bol laboratóriom kultúry, v ktorom človek tvoril, experimentoval. Nerozmýšľajúc o materiálnych výhodách, praktickom efekte, okamžitom ohodnotení tvorcu a jeho diela. Vo voľnom čase sa oddával snom, predstavivosti, fantázii. Mnohé druhy umenia vznikli z hry, filozofia z priateľských besied a polemík. Voľný

čas tým, že umožňuje hľadanie a experiment smerujúci často proti tradíciám a normám, plní aj dôležitú kultúrnu funkciu. Dnes je akulturačná úloha tvorivosti jasná. Vo voľnom čase vznikali nové formy, technické prostriedky, spôsoby komunikácie, ktoré sa následne zaradili do života spoločnosti. Z drzých fantázií rojkov vznikli také oblasti ako letectvo a kozmonautika, ktoré boli kedysi iba zábavou. Zbieranie minerálov, skamenenín a iné rôzne druhy bádania sa zmenili na vedecké odbory – geológiu, paleontológiu atď.

Predchádzajúce tri spomínané úrovne činností vo voľnom čase (oddych, zábava, vzdelávanie) majú svoju hranicu nasýtenosti, po jej dosiahnutí strácajú zmysel. Oddych prestáva byť oddychom, zábava sa mení na nudu, vzdelávanie sa mení na presýtenie a zahltenie rozumu informáciami. Oproti tomu tvorivosť je schopná požírať čas. O čo viac času tvorca spotrebúva, o to väčšia je jeho potreba času. Tvorivosť má svoju cenu predovšetkým v tom, že vytvára pre človeka užitočné predmety a duchovné hodnoty, ale aby mohol človek tvoriť, musí sám seba stále prekonávať, vytvárať nové veci, myšlienky, lebo to, čo vzniklo včera, stráca dnes svoju cenu.

Tvorivosť v podmienkach miestnej a regionálnej kultúry

Tvorivosť vzniká, keď sa človek nadchne pre ideu, po čom nasleduje hľadanie spôsobu jej vyjadrenia. Následne tvorca uskutoční svoj úmysel, snažiac sa o dokonalosť a krásu realizácie. V tom je podstata tvorivosti. Typické tvorivé voľnočasové aktivity predstavuje záujmová umelecká činnosť.

Zmyslom podpory tvorivosti vo sfére voľného času je vytvárať podmienky, zaujímavé príležitosti a ponuky na jeho vhodné využívanie, na kultúrnu, aktívnu, tvorivú sebarealizáciu, na rozvoj osobnosti, na občiansku participáciu, na spokojné radostné prežívanie chvíľ voľna a zároveň pomáhať odborným usmernením – cieľavedomým priamym a nepriamym výchovným vplyvom s rešpektovaním špecifik voľného času.

Konkrétny obsah tvorivých aktivít vo voľnom čase vychádza z charakteru zariadenia a konkrétnej činnosti, v ktorej sa realizuje.

Zariadenia miestnej a regionálnej kultúry bežne realizujú vo voľnom čase aktivity zamerané na **racionálne trávenie voľného času**. Sú to väčšinou tvorivé aktivity orientované na vzdelávanie, výrobu niečoho užitočného – tvorivé dielne, ľudovoumelecká výroba, zberateľstvo, záhradkárčenie, hobby aktivity

a pod. Tieto aktivity umožňujú využívať a rozširovať vedomosti, zručnosti, poskytujú pocit zadostatočenia z vlastných schopností.

Naproti tomu **romanticky strávený voľný čas** ponúka účastníkom silné emócie, možnosť niečo zažiť, prekonať sám seba.

Miestna a regionálna kultúra vytvára dostatočný priestor na rôzne outdoorové aktivity, zábavné hry, súťaže a stretnutia.

Veľmi dôležitou súčasťou činnosti subjektov v oblasti miestnej a regionálnej kultúry je **výchova k tvorivosti**, ktorá sa realizuje najmä ako:

- výchova k tvorivosti v mimoumeleckej oblasti,
- výchova k umeniu,
- výchova umením (kreáciou interpreta, percepciou umenia),
- výchova v oblasti umenia (vrátane výchovy umelcov),
- výchova s dominujúcim zameraním na emocionálne zložky psychiky a racionálne zložky (vzdelávanie),
- výchova s dominujúcim zameraním na ostatné zložky osobnosti (vôľa, schopnosti...).

Výchova k tvorivosti pomáha rozvíjať estetický cit, schopnosť plnohodnotného vnímania a prežívania krásy, pestovať schopnosť adekvátneho estetického hodnotenia a rozvíjať potreby a schopnosti adekvátne reagovať a vytvárať krásne veci. Pri realizácii výchovy k tvorivosti sa realizátori voľnočasových aktivít môžu stretnúť s nasledujúcimi problémami:

- je potrebné prekonávať už skôr vytvorené a niekedy aj zafixované nesprávne názory, návyky, kritériá hodnotenia produktov tvorivej činnosti (t. j. deformovaný vkus účastníkov aktivít),
- možnosť širokej voľby pre účastníka, čo sa týka frekvencie, obsahu, zamerania a spôsobu realizácie tvorivosti je niekedy bariérou pri jej uskutočňovaní,
- táto výchova sa realizuje na pozadí každodenného styku s umením (pri existencii masovej kultúry), doslova na nás útočí. Vytvára sa tak dysfunkčný styk, v ktorom prevláda receptívna stránka – človek vníma veľa balastu a netvorí,
- výchova k tvorivosti má často charakter seba výchovy a vyžaduje si prekonávanie prekážok (nedostatok času, lenivosti, zmena priorit...).

Umenie má vo výchove k tvorivosti dominantné postavenie. Tvorivá umelecká činnosť vedie k rozvíjaniu talentu a k osvojovaniu technických zručnos-

tí. V oblasti miestnej a regionálnej kultúry sa uskutočňuje ako:

- umelecká výchova (art education), zameraná na umelecké esteticko (hudobná, literárna, dramatická, filmová),
- výchova k umeniu – je súčasťou umeleckej výchovy, zahŕňa pestovanie schopností vedomostí a návykov, ktoré umožňujú plnohodnotné vnímanie a prežívanie umeleckých diel,
- výchova umením (education through art) – uplatnenie umenia vo výchove,
- umelecká výučba – rozvíjanie talentu v získavaní znalostí, techník a návykov k umeleckej interpretácii a autorskej tvorbe.

Voľnočasové aktivity na podporu tvorivosti umožňujú účastníkom:

- styk s prejavmi tvorby – či už prostredníctvom členstva v rôznych kluboch (napríklad priateľov umenia, filmových, výtvarných a pod.), účasť na aktivitách (predstavenia, výstavy,
- vlastný prejav umeleckej tvorivosti – na rôznom stupni tvorivosti a umeleckej dokonalosti ako živelná potreba – v rámci spoločenskej zábavy, v súkromí (príležitostný spev, hra na gitare, tanec a pod.),
- diletantské pokusy o tvorivé vyjadrenie s cieľom pochopiť, ako sa to robí (literárna tvorba, rôzne výtvarné techniky, fotografovanie),
- ZUČ – viac alebo nemej sústavná (organizovaná v súboroch, krúžkoch a dobrovoľných skupinách),
- ZUČ na vysoko organizovanej úrovni (verejná činnosť amatérov – súbory vystupujú pre verejnosť a stávajú sa subjektom pôsobenia),
- sústavné vzdelávanie – potrebné na ďalšiu tvorbu.

Trendy v oblasti výchovy k tvorivosti

Oblasť miestnej a regionálnej kultúry poskytuje množstvo príležitostí na rozvíjanie tvorivosti rôzneho druhu. V budúcnosti sa bude čoraz viac ceniť vysoká miera invencie, tvorivosti a schopnosti presadiť nové formy a postupy, ktoré budú spájať ľudí, motivovať a mobilizovať ich potenciál. Preto bude potrebné, aby aktivity miestnej a regionálnej kultúry:

- rozvíjali estetickú vnímavosť, emocionálnu a intuíciu a podporovali tvorivosť osobnosti vo všetkých štádiách života,
- zvyšovali informovanosť o význame tvorivosti, inovácií a rozvoja podnikateľských zručností pre osobný rozvoj jednotlivca, najmä u mladých ľudí,

- umožnili prístup k rôznym formám seberealizácie mladých ľudí prostredníctvom formálneho i neformálneho vzdelávania a rozvíjanie tvorivosti a inovačnej schopnosti prostredníctvom voľnočasových aktivít.

Zvýšený dôraz bude potrebné klásť na:

- rozvoj mimoumeleckej tvorivosti – vytvárať novú kvalitu životného prostredia formou skvalitňovania životného prostredia, skrášľovania okolia,
- rozvíjanie schopností aktívnej reakcie na negatívne pôsobenie masovokomunikačných prostriedkov, reklamy a pod.,
- obranu proti racionalizácii života, proti uponáhľanosti, konzumnému spôsobu života a pod.

Hlavné úlohy v budúcnosti pre subjekty v oblasti miestnej a regionálnej kultúry vo vzťahu k výchove k tvorivosti budú:

- vo väčšej miere realizovať podujatia zamerané na aktívnu tvorbu,
- vytvárať podmienky na pestrý umelecký život, ktorý si urobia sami účastníci aktivít (napríklad oslavy výročí súborov, možnosti stretnúť sa a pod.),
- uskutočňovať aktivity v oblasti spoločenskej zábavy (plesy, súťaže, rôzne stretnutia, hry a pod.), ktoré by podnecovali a prezentovali tvorivosť,
- sprístupňovať tvorbu všetkých druhov umenia (výstavy, divadelné produkcie, koncerty a vystúpenia rôznych súborov a jednotlivcov a pod.),
- skvalitniť popularizačnú a poradenskú činnosť zameranú na rozvoj tvorivosti (propagácia produktov tvorby jednotlivcov a kolektívov a zároveň aj individuálne poradne, dni otvorených dverí a pod.).

Voľnočasové aktivity subjektov pôsobiacich v oblasti miestnej a regionálnej kultúry pomôžu vytvárať prostredie, ktoré užším spojením s umením bude podporovať estetickú senzitivitu, emocionálny rozvoj a tvorivé myslenie účastníkov. Sú predpokladom vytvárania priaznivého prostredia na rozvoj kreativity a inovačných postupov aj v iných sférach spoločnosti.

LITERATÚRA

- KRATOCHVÍLOVÁ, E. 2004. *Pedagogika voľného času*. Bratislava : Univerzita Komenského, 307 s. ISBN 80-223-1930-9
- KRYSTOŇ, M. 2003. *Edukácia detí a mládeže vo voľnom čase*. Banská Bystrica : UMB PF. 89 s. ISBN 80-8055-804-3.
- MASARIKOVÁ, A. 2002. *Vybrané kapitoly z pedagogiky voľného času*. Nitra : UKF PF. 164 s. ISBN 80-968735-0-4.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. 2001. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál. 322 s. ISBN 80-7178-5792-2.
- SPOUSTA, V. a i. 1994. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno : MU PF. 184 s. ISBN 80-210-1007-X.

LOCAL AND REGIONAL CULTURE – SPACE FOR FREE-TIME ACTIVITIES

Abstract

Free time in general represents the space and opportunities for cultivating personality, developing gifts and talents, and it allows people to relax in their own way. Free-time activities, organized within institutions of local and regional culture, enhance the personality development of their participants.

Cultural centres and institutions as subjects of local and regional culture are involved mainly in the sphere of free-time activities. They create opportunities for supporting different pastimes – from social, educational and artistic, up to typical free-time activities focused on entertainment and relaxation. They enable the development of creativity by organizing activities and events for various age groups: clubs for developing artistic talents in children and youth, clubs for cultivating hobbies and skills in the adult population, social clubs to allow seniors possibilities for communication and exchanges of viewpoints, etc.

The paper presents the sphere of free time activities as an area with considerable potential for the development of personality of the participant through a wide range of activities. The author outlines the goals of free time activities and focuses on the creative approach – the support of creativity in cultural and educational centres. Several models and proposals are offered for improving the quality of creative free time activities in cultural and educational facilities for local and regional culture.

KREATIVITA A VZDELÁVANIE V OBLASTI KULTÚRY

PhDr. Zuzana Slušná, PhD.

V súvislosti s vyhlásením Európskeho roka kreativity a inovácie sa kreativita stala ešte v oveľa väčšej miere módnym a populárnym pojmom. Rozšíril sa okruh významov, v akých toto slovo používame, pojem je už desaťročie pevnou súčasťou vyžadovaných schopností pracovníkov. „Kreatívci“ v očiach niektorých fungujú ako viditeľná elitná skupina, **investície do tzv. kreatívneho priemyslu** sú najmä v štátoch s dynamicky rastúcim hospodárstvom vnímané nielen ako rýchlo návratné, ale najmä vysokoziskové. V tejto súvislosti je preto paradoxné, že aj európsky komisár Ján Figel' konštatuje, že jednou z príčin stagnácií kreatívneho priemyslu u nás je podceňovanie hospodárskeho prínosu kultúry.

Tvorivosť, kreativita a kultúrna kreativita

Kultúrna kreativita (*culture based creativity*) sa stala prirodzenou súčasťou progresívnych obchodných stratégií, je žiaducou pridanou hodnotou. Mitchel Resnick, profesor Massachusettského inštitútu technológií (MIT), upozorňuje, že predpokladom úspechu v dnešnej spoločnosti nie je to, koľko toho vieme (množstvo vedomostí), ale **schopnosť jednotlivcov kreatívne myslieť a konať**. Od konceptu kreativity pritom odvodil aj zmenu paradigmy myslenia, smerujúcu k sformovaniu „kreatívnej spoločnosti“.

Kreativita je finálnym produktom imaginácie. Umelecká tvorivosť je len jednou z foriem ľudskej kreativity. V rámci nových teórií kreativitu vzťahujeme na všetky také javy, ktoré prinášajú tzv. hrubý intelektuálny materiál (myšlienky, koncepty, identifikovanie problémov a nové objavy a podobne), ktorý sa v budúcnosti stane základom nových teórií, prístupov, prostriedkov, nástrojov, produktov a služieb. Kreativita sa v ostatných desaťročiach prestala vnímať ako také konanie, ktoré sa prvoplánovo vzpiera konvenciám a normám, vyhyba sa šablónam a rozbíja väzby s tradičným. Napriek všetkému postmoderná spoločnosť väzby k minulému ani tradície nezavrhuje, ale ako upozorňuje aj Giles Lipovetsky, nanovo ich objavuje. Čoraz častejšie sa v diskusiách, ako aj v realizovaných projektoch objavovala pripomienka, že kreativita nemusí výlučne rozbíjať. „Liberálne kreatívne“ konanie môže byť aj sociálne produktívne, pretože práve konvencie a normy umožňujú vzájomné porozumenie medzi jednotlivcami, ale aj spoločnosťami a kultúrami.

Hoci zdanlivo je čoraz ťažšie nájsť priestor a príležitosť na inováciu a vytvorenie nového, originálneho a jedinečného produktu, kreatívne často preukazuje svoju prítomnosť aj cez také opakovanie jestvujúceho, ktoré je vytvorené s malými významovými odchýlkami. Tvorivé osobnosti môžu byť objaviteľmi problémov, tvorcami nového umenia, ako aj tými, čo niečo kreatívne znovu objavajú (s novo dodaným významom), riešiteľmi problémov, tvorcami nových tradícií, ale aj nasledovníkmi starej tradície, ktorú recyklujú a situujú do nových kontextov.

Tvorivosť, mcdonaldizovaná spoločnosť a *homo consumens*

Súčasný svet je príznačný tým, že napriek zdôrazňovaniu rozmanitosti sme v čoraz väčšej miere svedkami toho, ako nadobúda a prejavuje „univerzálnu tvár“. Americký teoretik Benjamin R. Barber konštatuje, že symbolmi jednej časti sveta, ktorú ironicky nazýva McWorld, sú hudobný kanál MTV, Coca Cola, Barbie, hamburger a Disneyland. Takto symbolicky pomenováva základné vzorce, ktoré určujú štruktúru komunikácie, tok informácií, zábavy a obchodu v univerzálnej, zdanlivo bezhraničnej konzumnej kultúre. Pretože dnes sú prítomné skoro v každom kultúrnom systéme (na rovine kultúr národných štátov, regiónov, lokalít, miest a mestských štvrtí), svet sa stáva tematickým parkom s lokalitami, poskytujúcimi síce odlišné voľnočasové lákadlá, ale stále pevne prepojenými informačnými a komunikačnými prostriedkami. Nielen obyvateľom, ale aj návštevníkom toho svetového multiparku hrozí odplavenie vrstiev identity, strata vedomia kultúrnej tradície a pocity bezmocnosti z **nadvlády „politiky totožnosti“**.

Rozdelený svet sa skladá z rozdelených lokalít a miest, jasne oddelených nerovnomernosťou rozloženia všetkých foriem kapitálu, a teda aj priepastnými rozdielmi v kvalite spôsobu života jeho obyvateľov. Mnohí obyvatelia pritom akoby žili vo virtuálnom svete: napriek priestorovej blízkosti nemusia prísť s „problémovou“ lokalitou a jej obyvateľmi do sociálneho alebo vizuálneho kontaktu, alebo, naopak, sa (z najrôznejších dôvodov) nikdy neocitnú v pestrofarebnom svete voľnočasových lákadiel, akými bezpochyby sú aquaparky, nákupné centrá a multikiná. Medzi jednotlivými mestami, ale dokonca aj mestskými a prímestskými štvrtkami sa pod tlakom vidiny zisku pod hlavičkou súťaživosti rozpútala „obchodná vojna“ o (dobré) platiaceho zákazníka – konzumenta.

Človek konzumný je špecifický tým, že chce čoraz viac a viac: mať, užívať si, zažiť a byť „pri tom“. Erich Fromm ironicky konštatuje, že je manipulovaný reklamou, aby si kupoval veci, ktoré nepotrebuje, za peniaze, ktoré nemá. V dnešnej spoločnosti je človek konzumný nielen masovo rozšírený, ale integruje sa do záujmových skupín, značkuje a privlastňuje si konkrétne socio-kultúrne zóny a súťaží s inými v honosnosti. Príčinu, prečo je v nadmieru vysokej miere motivovaný spotrebou, diagnostikoval Jean Baudrillard. **Konzum zvädza** a súčasný človek si nevypestoval dostatočnú odolnosť proti jeho zvodom alebo mu dokonca podlieha rád. Baudrillard konštatuje, že podstata zvädzania spočíva v hre. Ak ju niekto nechce hrať a nechce zvädzať a byť zvedený, je to preto, že už je mŕtvy. Slasť z konzumu (a prípadne aj estetickú recepciu) je nielen požiadavkou, ale v konzumnej spoločnosti „základným právom“ konzumenta. Tovary, hierarchizované na škále nevyhnutné – luxusné, ako aj spotrebné rituály slúžia ako komunikátory významov, pretože odkazujú na sociálny status konzumenta, umožňujú mu získať, ale aj upevniť si prestíž. Vo veku masovej spotreby sa stalo základnou stratégiou prežitia tých, ktorí produkujú, **ponúkať nadmerné možnosti voľby**, pretože príjemca, situovaný do pozície konzumenta, si na trhu globálneho kultúrneho supermarketu neustále vyberá.

Nemecký sociológ Gerhard Schulze konštatuje, že o čo viac možností nám kultúrny supermarket ponúka, o to ťažšie je pre prijímateľov a konzumentov definovať potreby. Zvykli sme si, že ponuka rastie, neprestajné inovovanie a zlepšovanie kvality ponuky tovarov a služieb prijímame ako normálne, bežné, štandardné. Každá momentálne prejavovaná potreba a požiadavka musí byť uspokojená ihneď, skôr, ako sa stratí a vyprchá. Intenzita zážitkov časom klesá a človek musí hľadať nové situácie: **zážitok je pre súčasného človeka fatálnou nutnosťou**. Schulze upozorňuje, že silne individualizovaná spoločnosť (čím bola podľa sociológov postmoderná spoločnosť) sa dokázala zjednotiť len na myšlienke krásneho, zaujímavého, príjemného a fascinujúceho života. Tieto charakteristiky sa v súvislosti s prežívaním ešte začiatkom 20. storočia viazali výlučne so sociálnymi elitami, boli identifikačným znamením „záhaľčivej triedy“. Ako masovo rozšírený pocit je spojený s nárastom voľného času, štátom kultúrneho a sociálneho blahobytu a neprestajne inovovanou ponukou kultúrneho supermarketu.

Kým v nedávnej minulosti príslušnosť k elite signalizovala účasť na špecifických kultúrnych podujatiach a „jemný a čistý“ vkus (Edward Shils), v súčasnosti sme v čoraz väčšej miere svedkami toho, ako sa **kultúrne produkty**

rôznych úrovni navzájom ovplyvňujú. Shils, svojho času jeden z prvých apologetov masovej kultúry, upozorňoval, že kultúrne aktivity mladých sa prestali viazať výlučne na tie, ktoré im určovala trieda a sociálny stav. V ére rozmachu masovej kultúry sa elitní konzumenti „vysokého“ „rozpustili“ medzi prijímateľmi masového, alebo, naopak, zostali zakonzervovaní vo svojej akademickej výlučnosti. Abdikácia vzdelaných a znalých vo veciach vkusu otvorila cestu prieniku nízkeho a masového do kultúry samej osebe. Richard Peterson spolu so svojimi spolupracovníkmi zdôrazňuje obrat, ku ktorému v konzumnej spoločnosti došlo. Vysoké bolo počas niekoľkých desaťročí vytlačené z piedestálu nielen prijímateľmi, ale aj samotnými autormi. Najmä v posledných desaťročiach sa čoraz častejšie v súvislosti s dňom vo svete umenia konštatuje, že je, rovnako ako spoločnosť, reflexívne, sústredené na seba a citlivejšie na subjektívizujúce tendencie v kultúre samotnej.

Vzdelanie a jeho miera, donedávna tradičné predpoklady prisúdenia „jemného a čistého“ vkusu, sa prestali viazať výlučne na pôvod a sociálny status nositeľa. Dynamické procesy v sociálnom a kultúrnom systéme, sociálna a priestorová mobilita menia hodnotiace postoja človeka ku kultúre aj umeniu. Podstatné už je nielen to, čo človek konzumuje, ale aj celkový kontext aktu konzumácie. Neprekvapuje, že jazyk deskripcie aktu estetického prežívania sa nápadne podobá opisu kulinárskeho zážitku a novým typom konzumentov sa stali kultúrni všežrúti.

Trh zážitkov a „kultúrne všežrúťstvo“

Dnešok je vekom **kultúrneho všežrúťstva a kultúrnej bulímie** (GAŽOVÁ 2009). Zmenu spotrebiteľského a konzumentského správania ovplyvňuje viacero faktorov. Sú to jednak zmeny v štruktúre samotnej spoločnosti: distribúcia vzdelania, sociálna a priestorová mobilita umožňujú, aby sa vo vzájomnej blízkosti a kreatívnom dialógu ocitli aj fenomény a javy s radikálne odlišnými „chuťami“ a vkusom. Dostupnejšie vzdelanie a rozšírenie možností stretnúť sa s umením sprístupnili elitný vkus masám. Odlišnosť vkusov a vkusových preferencií je sprevádzaná toleranciou odlišností, ako aj zdôrazňovanou otvorenosťou kultúrneho systému (vrátane otvorenosti estetických noriem) a korešponduje so zmenami v systéme hodnôt. Zmeny neobchádzajú ani **svet umenia**: umenie prestalo byť sférou, v ktorej sa primárne demonštrujú vysoké morálne a hodnotové štandardy. Tvorcovia podliehajú zvädzaniu konzumu,

medzi autormi aj prijímateľmi sa zvyšuje počet tých, ktorí kultúru a umenie vnímajú v prvom rade ako zábavu alebo produkt/tovar, podliehajúci výlučne zákonom trhovej ekonomiky. *Konanie a správanie umelca čoraz viac pripomína konanie a správanie členov výrobných a produkčných tímov: technológov a manažérov.*

R. Peterson upozorňuje, že dynamika sociálnych procesov sa podpísala aj pod zmenu doteraz zdanlivo „tradičných“ vzorcov. Kým v predchádzajúcich obdobiach mladí zvyčajne po vstupe do produktívneho dospelého veku zmenili aj vkusové preferencie, obdobie rocku a popu toto správanie narušilo. Vedľa seba **koexistujú alternatívne vkusové svety**, ktoré jednotlivec môže paralelne obývať a okupovať, nie „vkusové etapy“, cez ktoré počas svojho života prechádza. Vкус sa stal eklektickým. Skupiny, ktoré v predchádzajúcich desaťročiach prezentovali preferované estetické zo sféry „vysokého umenia“ ako signál dotvárajúci obraz človeka na vysokej kultúrnej a sociálnej úrovni (rovina kultivačno-dištingtívneho kapitálu), sa nevyhýbajú populárnej kultúre, dokonca jej prvky začleňujú do „svojich“ schém a vzorcov (PETERSON – KERN 1996). **Eklektický vkus súčasného človeka** je objektom záujmu marketingových stratégií, ale aj sociológov, najmä predstaviteľov britských kultúrnych štúdií. Eklektický vkus korešponduje s mierou prejavovanej tolerancie a je častejším javom medzi tými, ktorí nadobudli vyššie formy vzdelania. Vzdelaní ľudia môžu byť vkusovo tolerantnejší, ale preukazujú sociálnu dištingkciiu odmietaním žánrov, ktoré vnímajú ako preferované ľuďmi s nižším vzdelaním (rap, heavy metal, country a gospel) (BRYSON 1996:897).

V kultúrnom a umeleckom supermarkete si takto každý môže vybrať podľa momentálnych potrieb, záujmov a preferencií. Jean-Francois Lyotard za špecifikum obyvateľov postmoderného supermarketu s kultúrou považoval prirodzenosť, s akou sa pohybujú medzi kedysi striktne oddelenými hodnotovými, skúsenostnými aj zážitkovými svetmi. Počúvame reggae, na obed si dáme rýchlovku u McDonalda, podvečer si pozrieme western, na večeru vychutnáme miestnu špecialitu, byť „in“ znamená používať parížsku toaletnú vodu v Tokiu a nakupovať „retro“ odevy v Hongkongu. Kultúrny všežravec svoju elitnú príslušnosť manifestuje tým, že si toto všetko môže bez problémov dovoliť. Reprezentatívnym produktom vkusu kultúrnych všežravcov sa stala tzv. world music, ktorá zlučuje a spája odlišné impulzy a vplyvy a je dôkazom, že kultúrni všežravci sú, čo sa týka vkusu a preferencií, žánrovo a druhovo tolerantnejší ako iné typologické skupiny konzumentov.

Otvorenosť kultúrneho systému a estetických noriem ovplyvnila umelecké druhy a žánre, v rámci ktorých dochádza k miznutiu ostrých hraníc medzi nimi, čo uľahčuje kultúrnym všežravcom konzum. Špecifickosť správania kultúrnych všežravcov sa prejavuje aj v tom, že **necítia potrebu ani povinnosť podliehať tlaku noriem**: hoci priznávajú vkusové preferencie žánru, priznávajú zároveň, čo v jeho hraniciach vnímajú na rovine páči sa – nepáči sa. Kultúrnych všežravcov nachádzame najčastejšie medzi príslušníkmi novej strednej triedy, ktorým rozdielnosť a šírka konzumovaných zážitkov umožňuje vonkajšie demonštrovanie získaného statusu. Pre konzumentov spomedzi kultúrnych všežravcov už nie je signifikantná iba štruktúra prežitkov, ale **pluralita ponúk**.

Príslušnosť k sociálnej skupine demonštrujeme nielen aktom konzumácie kultúrnych zážitkov, ale aj jeho kontextovým rámcom. Som tým, kde ma vidia, s kým ma vidia, čo mám na sebe, čo a s kým som zažil. Elitný status komunikujeme prostredníctvom rozsahu komodít, ktoré môžem (finančne, intelektuálne, emocionálne...) konzumovať: snobskú exkluzivitu nahradila všežravosť. **Akt zážitkovej konzumácie**, ktorú všežravci preferujú, vyžaduje poznanie kódov, v ktorých / pomocou ktorých sú konzumované produkty vytvorené. Zážitkový konzum predpokladá schopnosť adekvátne „prehadzovať výhybky“, plynulo prepínať ovládač svojich receptorov podobne ako ovládač televízneho prijímača. Všežravec je v túžbe obsiahnuť čo najviac zážitkov často motivovaný, aby si znalosť chýbajúcich kódov stále dopĺňal. Pretože jeho cieľom nie je „ponoriť sa“, neriadi sa počtom hodín alebo intenzitou pocitov, ktoré mu zážitok ponúka, ale **POHYBOM V ČO NAJŠIRŠOM PRIESTORE**, aj s rizikom povrchnosti a účelovosti. Zároveň je tým typom konzumenta, ktorý hru zvädzania hrá rád a rafinovaná zvodnosť ho zvyčajne nenechá chladným.

Napriek nesmiernej šírke ponuky už prítomnosť prijímateľa produktov, tovarov a služieb prestáva byť samozrejmosťou. Prijímatelia ani publikum nie sú samozrejým javom, naopak, vyžadujú **sociálne prostredie, ktoré umožňuje zažiť akt participácie, recepcie, spoločného prežívania a zážitku**. V centre pozornosti odborníkov sa v ostatných desaťročiach vo zvýšenej miere ocitá tzv. *tastemaking*: tvorba a distribúcia vkusových úrovní, ktoré môžu byť jedným z faktorov zoskupenia publika. *Tastemakeri* dneška sú si vedomí, že vkus nie je možné dirigovať: vkus je „ľudské právo“, publikum a prijímatelia nie sú manipulovateľnou bezduchou masou (napriek tomu je jednoduchšie a zdanlivo menej problémové ich takýmto spôsobom vidieť, vykreslovať a vnímať).

„Fun must be!“: trh so zážitkami ako kultúra (?)

Pre človeka dneška je samozrejme slobodné a otvorené vyjadrovanie, rešpektovanie odlišnosti, uvoľnenosť spod diktátu noriem, hedonizmus a okamžité uspokojenie potrieb. Napriek tomu, vzhľadom na dlhodobý **trend estetizácie každodennosti** (Wolfgang Welsch) je hra na zážitok fixnou súčasťou našich životov. O čo viac nás pracovný proces a „bežutná šedivosť“ každodennosti racionalizujú a stresujú, o to viac sa ako jediná zmysluplná alternatíva javí dobrodružstvo a zážitok (*Erlebnis* – Gerhard Schulze, 1993). Dobrodružstvo a zážitok dávajú voľnému času význam, poskytujú mu štruktúru (pretože ho organizujú), vytvárajú priestor na stretávanie a komunikáciu. Všetky dimenzie sociálneho a kultúrneho života nadobúdajú formálne aspekty dobrodružstva, podujatia a udalosti. Postmoderna presadila zábavu aj v práci: je nevyhnutné, aby práca človeka „bavila“.

Schulze konštatuje, že v ostatnom desaťročí sa participácie na sociálnom a kultúrnom živote viditeľne **dožaduje nová sociálna trieda, ktorá vytvorila vlastné socio-kultúrne milie** (Schulze: *Erlebnis-Milieu*). Rytmus každodennosti tejto novej triedy orientovanej na prežívanie diktuje **zážitok**: dynamiku všedného pracovného týždňa završuje potreba „vypadnúť“, ísť von a zostať tam dlho do noci, striedať scény a osoby. Domov už nie je miestom pokoja a odpočinku (ani po emocionálnej stránke): ticho je patologickým javom, „čosi“ ho musí prehlušiť a narušiť. Nevyhnutná je dynamická zvuková alebo obrazová kulisa: rádio, televízia, walkmen, prehrávač. Zvuk a obraz musia byť akčné, nálada dramaticky emocionálna, dianie „živé“: spomedzi žánrov majú prednosť detektívky, sci-fi, anime, ktorých kombináciu reprezentuje mediálna produkcia stanice MTV a jej klonov. Kulisou „dynamického nepokoja“ je mobilný telefón, ktorý je dôvodom, príčinou aj prostriedkom toho, že sa niečo deje, že **MOŽNO** niečo zažijeme. Zážitky a vzrušenie sú fyzikálne merateľné, a tak je intenzita zážitku umocňovaná a sprevádzaná hlukom, rýchlosťou, svetelnými kontrastmi a farebnými efektmi, ktoré pomáhajú vynútiť si pozornosť prijímateľov. Telo už nie je len prostriedkom recepcie, ale čoraz intenzívnejšie aj expresie, je kapitálom a investičným vkladom. Narcisticky orientovaný všežravý hedonista ostatných posudzuje aj na základe toho, koľko sú na vlastnú dokonalosť schopní a ochotní investovať (SCHULZE 1993: 154).

Špecifickou oblasťou, ktorú trh zážitkov okupuje, je **saturácia potreby stretávania s posvätnom**. Odborníci na jednej strane upozorňujú na nedôveru, prejavovanú veľkým náboženstvám s vysokou mierou organizovanosti, na druhej strane konštatujú prudký nárast záujmu o *veci náboženské* (renesancia

náboženstva). Novým miestom kultu sa stali presklené a priestranné wellness a nákupné centrá, ktoré veľkoryso poskytujú priestor na adoráciu konzumu, tela a mladosti a na oplátku ponúkajú chvíľkový, ale o to intenzívnejší a emocionálnejší zážitok. **Zážitok so sakrálnym vo forme happeningu**, počas ktorého je dokonca možné (za mierny vstupný poplatok) prežiť a na vlastné oči vidieť zázrak, majú v ponuke novodobí náboženský guru, ktorí plnia sály, športové haly i olympijské štadióny. Naša každodennosť je nielen racionalizovaná, organizovaná či systemizovaná, ale aj karnevalizovaná. Zábava sa stala „ópiom duše“ (PRAVDOVÁ 2009: 293).

Reakciou na zmeny v správaní konzumentov, prijímateľov či publika je nielen promptné a dynamické sformovanie **trhu so zážitkami**, ale aj **edutainmentu**, sektora orientovaného na voľnočasové vzdelávanie so špecifickými cieľmi, prostriedkami a metódami. Voľný čas je v súčasnosti samostatným systémom, ktorý produkuje nové typy aktivít s novým zameraním, obsahom a metódami. Jednou z nich je aj **voľnočasové vzdelávanie**. Nesaturuje klasické „školské“ vzdelávanie, naopak, je jeho alternatívou, prípadne „nadstavbou“. Je vhodným prostriedkom dotvorenia *imidžu*, prezentovania vlastnej individuality, statusu a prestíže. Zahŕňa rozvoj postojov, hodnôt, poznatkov, zručností a zdrojov. Základnými opornými princípmi sa stali symetrická komunikácia, situačná otvorenosť, individualizácia, časová a priestorová asynchrónosť (*self-directed learning*) a prvky zábavy. Jednou z jeho „skrytých“ agend je **vytváranie nových sociálnych návykov a osvojovanie vzorcov správania**: kultúrni všežravci sa pomerne ľahko môžu stať závislými od voľnočasového vzdelávania. Tieto tendencie podľa odborníkov upevňujú aj tendencie sociálnej dynamiky: globalizácia, univerzalizácia a internacionalizácia kladú zvýšený dôraz na také sociálne a kultúrne kompetencie, ktoré jednotlivcovi uľahčia nekonfliktný pohyb vo svete kultúrnej rôznorodosti.

To, čo je doma, poznám

Súčasný človek žiada KVALITNÝ ŽIVOT na všetkých základných dimenziách: sociálnej, kultúrnej, environmentálnej. Projekt „pekného života“ pre stredné triedy, rozširujúci sa cez kultúrne politiky v 80. rokoch minulého storočia, je podľa Schulzeho jedným z faktorov sformovania spoločnosti *zážitkov (Erlebnissesellschaft)*. Pri kreovaní kvalitatívnych aspektov, ktorými vlastný projekt *pekného života* vyplníme, máme na výber dostatočne širokú ponuku.

Súčasný človek sa vo zvýšenej miere zaujíma o ekológiu, nedôveruje „veľkým názorovým systémom“ a vracia sa k miestnym a lokálnym hodnotám, zvykom, obyčajom a praktikám. **Objavuje „kultúru miesta“**, hľadá vlastné korene, vlastné hodnoty (a ich nezastupiteľnosť).

Zmenu môžeme identifikovať v tom, že cieľ *pekného života* už nie je možné zjednodušene opísať ako „mať“ (pekný život). **Pekný život je potrebné prežívať**, nie je to stav, ale proces, preto súčasný človek zážitky, prežívanie, ale aj vlastníctvo (komodit, pocitov, slasť) neprestajne kultivuje. Charles Taylor upozorňuje, že úmerne tomu, ako v modernej dobe mizne pocit pevného začlenenia do kozmického poriadku ideí a ako teologická perspektíva stráca svoju bezprostrednú prístupnosť a prestáva tvoriť uznávané pozadie nášho života, silnejú pocity, že úloha kladného potvrdenia života a nájdenie zdroja vnútornej rovnováhy pripadá nám samým: aktérom, subjektom aj objektom socio-kultúrnej reality.

Sociológovia hovoria o **návrate fenoménu „doma“**. Anthony Giddens upozorňuje, že pocit ontologického bezpečia máme v priestore, v ktorom sa cítíme dobre („doma“), a teda tam, kde nám je to dôverne známe. Najmä takýto typ priestoru má človek potrebu ochraňovať, zveľaďovať, kultivovať. Základom pocitu doma je **oboznámenosť**. Peter Berger upozorňuje, že budovanie sveta je kolektívnou záležitosťou. Svet sa stáva „skutočným“ až v okamihu, keď ho zdieľame s ostatnými, keď si medzi sebou môžeme odovzdávať poznatky o jeho štruktúre a fungovaní. Nadobúda podobu, ktorú starovekí Gréci vnímali ako **nomos: sociálne konštruovaný poriadok**, ktorého pevnou a nevyhnutnou súčasťou sú základné kognitívne schémy, morálne zásady, „ľudová múdrosť“. Takto znútornený svet umožňuje jedincom žiť usporiadaný a zmysluplný život. Nie je stavom ani javom definitívnym: musí sa stále udržiavať, upevňovať a kultivovať.

Základom sociálnej ukotvenosti sú spoločenské vzťahy vytvorené v rôznych kolektívoch: od rodiny cez rôzne sociálne spoločenstvá, umocnené sociálnou identifikáciou. Ich prehĺbením je **stotožnenie s prostredím**, ktoré **sa prejavuje aj participáciou**, zapájaním do diania v lokalite a komunite. Fungovanie samosprávy spoločenstva na demokratizačných princípoch kráča ruka v ruku so súdržnosťou prvkov, s potrebou začleniť sa do spoločenstva (lokálnej komunity) a **zažívať pocity včlenenia, participácie a zdieľania**. Súčasný človek preferuje **aktívnu zážitkovú participáciu na diani**, ale jej konkrétne prejavy už často nie je schopný definovať. Jednou z horúcich tém dneška sú projekty **revitalizácie komunity** a transformácie pasívnych nezainteresovaných obča-

nov na občanov aktívnych a participujúcich. Takáto zmena však predpokladá radikálny obrat a zmenu správania: prevzatie zodpovednosti za komunitu medzi jej členmi. Ako pozitívne východisko, ale aj cieľ našich snažení môžeme vnímať to, že **verejná participácia na dianí a živote komunity je osvojiteľnou kompetenciou.**

LITERATÚRA

- BARBER, Benjamin (1995): *Jihad vs. McWorld. How Globalism and Tribalism are Reshaping the World*. New York : New York Times Book
- BRYSON, Bethany (1996): *Anything but Heavy Metal: Symbolic Exclusion and Musical Dislikes*. American Sociological Review, Vol. 61. No. 5 (Oct., 1996), 884-899
- BAUDRILLARD, Jean (1996): *O svádění*. Olomouc : Votobia
- FROMM, Erich (2007): *Mít, nebo být?* Praha: Aurora
- GAŽOVÁ, Viera (2009): *Úvod do kulturológie*. Bratislava : Národné osvetové centrum
- LONGHURST, Brian (2007): *Cultural Change and Ordinary Life*. Buckingham : Open University Press
- PETERSON, Richard – KERN, (1996): *Changing highbrow Taste: from Snob to Omnivore*. American Sociological Review, Vol. 61. No. 5 (Oct., 1996), 900-907
- PRAVDOVÁ, Hana (2009): *Determinanty kreovania mediálnej kultúry*. Trnava : FKM UCM
- SCHULZE, Gerhard (1993): *Die Erlebnisgesellschaft*. Kultursoziologie der Gegenwart, Frankfurt, New York
- SHILS, Edward: *Mass Society and Its Culture*. IN: JACOBS, Norman (1959, 1992): *Mass media in Modern Society*. New Jersey : Transaction Publ., 43-69
- FIGEL, Ján (2009): *Spolupráca firiem a univerzít má byť stála, nie náhodná*. EurActiv.sk, 28. 04. 2009, <http://www.euractiv.sk/verzia-pre-tlac/clanok/jan-figel-spolupraca-firiem-a-univerzit-ma-byt-stala-nie-nahodna-video-012721>
- Kreatívny priemysel a Slovenská republika*. Tlačová konferencia CIF 20. októbra 2008, Bratislava. www.ciforum.sk/CIFiles/TK-20.10.08-Prilohy.pdf
- Interviews: Mitchel Resnick. *Creativity and Learning Using Digital Media @MIT*. Fall 2003, http://web.media.mit.edu/~federico/creativity/resnick/resnick_trans.htm

CREATIVITY AND EDUCATION IN THE AREA OF CULTURE

Abstract

During recent decades, creativity has become a fashionable and popular concept involving a wide variety of meanings. Investments into the so called creative industry increase the competitiveness of countries and regions.

As regards the situation in the Slovak Republic, specialists point out that one of the reasons for the stagnation of the creative industry is an underestimation of the economic contribution of culture.

Culture-based creativity, as the ability of individuals to think and act creatively, can be developed and supported by a wide scale of cultural/educational and cultural/involvement activities. In the conditions of local culture, the creative individuals can be perceived as the discoverers of problems, creators of new forms, or those who creatively rediscover phenomena (with added significance), thus building up new traditions or renovating the old into new contexts.

In the preparation of cultural activities and events it is necessary to make allowance for a number of "habits" which present trends and tendencies have ingrained in the receivers – a great deal of this clientele demands that culture be presented like some kind of super-market with a varied, attractive and ever-changing selection. Also present is a large group of those who have returned to local cultural forms and elements, have rediscovered the charm of tradition, and perceive these expressions as factors significantly affecting the quality of cultural and social life.

VOĽNÝ ČAS VO VEKU 50+

doc. PhDr. R. Čornaničová, CSc., mim. prof.

Hovoriť o voľnom čase ľudí 50- a viacročných v kontexte práce kultúrnych zariadení znamená hľadať prienik viacerých faktorov, z ktorých sa pristavme pri troch základných. Predstavujú ich:

- cieľová skupina,
- voľný čas,
- kultúrno-osvetové voľnočasové aktivity.

V príspevku sa zameriame na cieľovú skupinu 50+ ako vnútorne diferencovanú, ktorej voľnočasové potreby sú značne odlišné. Vo vzťahu k voľnému času ľudí 50+ pôsobia jednak vývojové tendencie zmien hodnôt spoločnosti, ale aj špecifické vývojové charakteristiky pre jednotlivé dekády života po päťdesiatke, pri ktorých sa krátko zastavíme. Tretí faktor – kultúrno-osvetové voľnočasové aktivity – budeme zohľadňovať vo forme inšpirácií a odporúčaní vo vzťahu k vekovým skupinám 50+, 65+, 75+.

1. Cieľová skupina 50+

Prvý faktor – cieľová skupina – je zdanlivo vymedzená už v názve príspevku „50+“. Ale je to naozaj tak? Kto sú tí 50 a viacroční? Sú to:

- plne pracovne vyťažení päťdesiatnici, musia stačiť tempu mladých, udržiavať si odborné poznatky, stihnúť ešte, čo sa dá – v práci pozíciu, v rodine pomoc deťom zakladajúcim rodiny atď.,
 - energickí novodôchodcovia, snažiaci sa o zmyslupnosť svojho času,
 - starnúci ľudia, usilujúci sa o sebestačnosť a naplnenie denného života,
 - starí ľudia, relatívne autonómni s pomocou rodiny, komunity, miestnych sociálnych služieb
- alebo sú to:
- ohrozená skupina v zamestnaní,
 - ťažko zamestnateľná skupina ľudí pred dôchodkom,
 - novodôchodcovia zaskočení prázdnotou dní svojho života,
 - starnúci ľudia, prežívajúci už iba osudy hrdinov telenoviel,
 - starí ľudia bez záujmu o život.

Vidíme, že označenie 50+ zahŕňa širokú paletu cieľových skupín kultúrno-osvetovej práce, kde každých 10 rokov života predstavuje iné nároky aj na obsah a formy voľného času. V tretej časti príspevku budeme hľadať to typické, všeobecne charakteristické pre voľný čas vekovo užšie vymedzenej cieľovej skupiny, nie individuálne a špecifické pre konkrétne prípady.

2. Voľný čas v živote človeka

Doc. Krystoň podáva sociologickú definíciu voľného času a upozornil aj na odlišnosť jeho charakteristiky z psychologického hľadiska. Zo sociologického aspektu je pre **voľný čas** podstatné, že v ňom človek **nevykonáva činnosti pod tlakom záväzkov** plynúcich zo spoločenskej deľby práce (človeka ako pracovníka) alebo z nutnosti zachovania svojho bio-fyziologického či rodinného systému. Je to teda čas, ktorý zostáva po splnení pracovných a mimopracovných povinností.

Pre voľný čas súčasného človeka by malo byť charakteristické, že je:

- individualizovaný, človek ním disponuje relatívne samostatne,
- všeobecný, týka sa prevažnej väčšiny členov spoločnosti,
- je chápaný ako protiklad pracovného času, človek vo voľnom čase odpočíva, vyhľadáva zábavu, naplňuje svoje záujmy, rozvíja svoju osobnosť,
- činnosti v ňom vykonávané majú mať kvalitu dobrovoľnosti – výberovosti, nemajú byť pre človeka existenčnou nevyhnutnosťou, nevyplývajú z existenčnej nutnosti, i keď na ňu môžu nadviazať; idú však nad túto nutnosť a z nej vyplývajúcu povinnosť.

Z hľadiska zaradenia voľného času v rytme života rozdeľujeme voľný čas na čas:

- v štruktúre dňa (v mimopracovnom čase),
- v štruktúre týždňa (napríklad počas víkendov),
- počas roka (čas voľna počas trávania dovolenky),
- z hľadiska jednotlivých vývinových období jedinca.

Napríklad v štruktúre dňa predstavuje voľný čas tú časť dňa, ktorá človeku ostane, ak sa mu odpočíta zo všetkého mimopracovného času čas potrebný na cestu do práce, zabezpečenie chodu domácnosti a starostlivosť o rodinu a uspokojenie základných biologicko-fyziologických potrieb (spánok, jedlo, starostlivosť o telo a liečenie). Je to čas, keď človek nemusí plniť pracovné, spoločenské, rodinné a súkromné povinnosti, a ktorý môže dospelý stráviť podľa vlastných predstáv, a to v činnosti alebo nečinnosti.

Voľný čas a jeho využívanie tvorí významnú časť osobného, spoločenského, občianskeho a rodinného života človeka. Voľný čas poskytuje človeku priestor, aby naplnil svoje potreby podľa svojho záujmu a životných priorít – hovoríme o naplňovaní rozličných funkcií voľného času.

Voľnočasové aktivity podľa primárnej orientácie na rozvoj niektorej z osobnostných stránok staršieho dospelého možno rozdeliť na:

- vzdelávacie: primárne zamerané na získavanie poznatkov, informácií, zručností;
- kultúrno-kultivačné: primárne zamerané na permanentné rozvíjanie osobnosti človeka prostriedkami umenia, kultúry, pohybovej výchovy, hobby činností a podobne v oblasti záujmových voľnočasových aktivít;
- sociálno-psychologické: primárne zamerané na uchovanie primeranej kvality života v oblasti sociálnych vzťahov a psychického rozvoja, cielenej osobnej aktivity pri predchádzaní, odďaľovaní a prispôsobovaní psycho-sociálnym obmedzeniam vyplývajúcim zo starnutia.

Podľa špecifického zamerania existujú rôzne funkcie voľnočasových aktivít starších dospelých:

- realizačno-kompenzačná: prináša možnosť sebarealizácie človeka v oblasti, ktorá ho zaujíma, po vstupe do dôchodku pomáha vytvárať druhý životný program seniora,
- stimulačná: prispieva k rozvoju záujmov, potrieb a schopností starších ľudí, k podpore ich aktivít,
- zážitková, oddychová a relaxačná: je zameraná na kultivované trávenie voľného času, prispievajúce k vnútornej harmónii osobnosti,
- komunikačná: pri realizácii voľnočasových aktivít pre vek 50+ sú starší dospelí v aktívnej komunikácii so svojimi vrstovníkmi, vznikajú nové priateľstvá, dôležité v etape po odchode z aktívneho pracovného života,
- medzigeneračného porozumenia: je zameraná na prehĺbenie medzigeneračného porozumenia a na prevenciu napätia medzi generáciami,
- aktivizačná: voľnočasové aktivity prispievajú k začleneniu do spoločnosti a k fyzickému a duševnému zdraviu, k pocitu dôstojnosti a životného uspokojenia.

Teda voľný čas je nielen prostriedkom na regeneráciu psychických a fyzických síl človeka, na odpočinok, relaxáciu, zábavu alebo na uspokojovanie individuálnych potrieb a záujmov, ale aj priestor na spoluúčasť a partnerstvo, vrastanie a začleňovanie do spoločnosti, angažovanosť na rozvoji spoločnosti i na hľadanie zmyslu života. Jeho využívanie má výchovné prvky nielen v období detstva a mladosti, ale aj v dospelom a – ako si ukážeme – aj v seniorskom veku. Je prirodzené, že obsah a spôsoby využívania voľného času sa menia v závislosti od veku človeka a zároveň aj pod vplyvom celospoločenských zmien.

3. Meniace sa pohľady na hodnotu voľného času

Ako prvú charakteristickú črtu voľného času sme uviedli, že je individualizovaný, človek ním disponuje relatívne samostatne. Ďalej sme uviedli, že ho dospelý môže stráviť podľa vlastných predstáv, a to v činnosti alebo v nečinnosti. Iste to možno prijať pre mladých dospelých, ale položíme si otázku, platí to takto aj pre vekové skupiny 50+, 60+, 70+, či dokonca 80+, ktoré by mali byť všetky zohľadnené v našom prístupe?

Ak prijmemé tézu, že starší sú rigidnejší vo svojich postojoch, väčšmi viazaní skúsenosťami a hodnotami, v ktorých vyrastali a žili, potom budú zaujímavé výskumy zmien hodnôt v porovnaní seniori a mladšie generácie. Veková skupina 50+ je nutne poznačená dobou, v ktorej vyrastala, v ktorej žila, tradíciami, ktoré preberala. Možno povedať, že sú jej bližšie tzv. industriálne postoje, tradičné predstavy o živote. Ak hovoríme o všeobecne o voľnom čase 50+, sú zaujímavé výsledky výskumu hodnôt starších ročníkov (1920 – 1940) oproti mladším (1960 – 1980), ročníky medzi nimi (1941 – 1959) sú akousi prechodnou generáciou. V porovnaní sa uvádza (Ferner 1993, s. 18):

<i>Starší sú poznačení:</i>	<i>Mladší sú poznačení:</i>
étosom práce,	orientáciou na voľný čas,
krízovými skúsenosťami,	skúsenosťami z blahobytu,
ochotou sporiť,	ochotou zadlžiť sa,
orientáciou na budúcnosť,	orientáciou na súčasnosť a užívanie,
silou konvencie,	individualizáciou,
vzdelaním ako privilegiom,	vzdelaním ako samozrejmosťou,
(zdanlivo) neobmedzenými zásobami	nedostatkem zásob

Umiestnenie „étosu práce“ a „ochoty sporiť“ na prvom a treťom mieste hodnôt u starších (samozrejme, z daného rebríčka) pomáha pochopiť, prečo sa v starších seniorských generáciách často stretávame s postojom, akoby kultivácia voľného času a výdavky na aktivity voľného času boli čosi nepatričné, charakterizujúce skôr lenivcov a lahtikárov.

4. Veková skupina 50 až 60, resp. 65-ročných a voľný čas

Čo charakterizuje túto vekovú skupinu a má vplyv na využívanie voľného času?

- je to preddôchodková dekáda pracovného života človeka s tendenciou predlžovania na dekádu a pol,

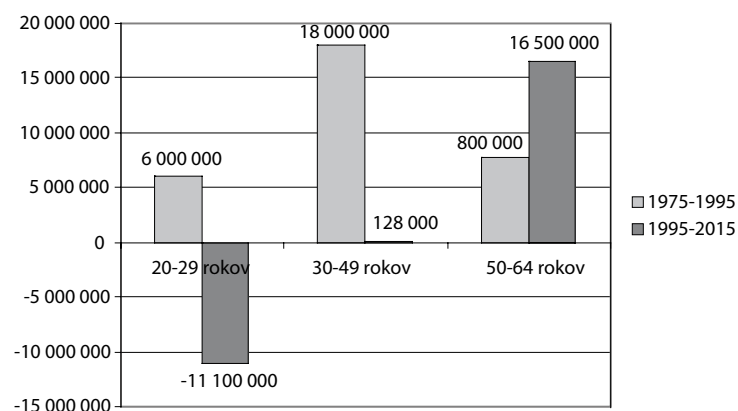
- je to obdobie staršej dospelosti až počiatku sénia,
- sú to plne pracovne vyťažení päťdesiatnici, musia stačiť tempu mladých, udržiavať si odborné poznatky, stihnúť ešte, čo sa dá – v práci pozícia, v rodine pomoc deťom zakladajúcim rodiny atď.,
- je to skupina v zamestnaní ohrozená „organizačnými zásahmi“,
- ako nezamestnaní predstavujú ťažko zamestnateľnú skupinu ľudí pred dôchodkom.

Voľnočasové aktivity päťdesiatnika by sa mali orientovať v dvoch základných smeroch, ktoré sa vzájomne prepletajú a podmieňujú:

- udržanie pracovnej **profesionálnej zdatnosti** – vedomostnej, zručnostnej, výkonnostnej,
- pestovanie **zdravého životného štýlu**, a to vo všetkých jeho rovinách: v poznávacej, emocionálnej, konatívnej (realizačnej).

Podľa odhadov, ktoré uverejnila Európska komisia (Towards 2009, s.17), sa do roku 2015 predpokladá sa v EÚ až 26 % nárast pracovníkov vo veku 50 až 64 rokov, pričom veková skupina 30 až 49 rokov sa nezväčší. Alarmujúce sú však predpoklady pre vekovú skupinu 20 až 29 rokov, v ktorej nastane pokles pracovných síl až o 20 %. Dôsledkom takéhoto vývoja bude absencia nových pracovných síl na trhu práce, z čoho vyplynie potreba predlžujúceho sa obdobia, po ktoré starší pracovníci zotrávajú v zamestnaní.

Pomer nárastu medzi jednotlivými vekovými skupinami v rokoch 1975-2015

Voľnočasové aktivity vo vzťahu k životnému štýlu sa môžu orientovať na príklad na:

- udržanie, prípadne zlepšenie telesnej kondície a zdravia,
- udržanie, prípadne zlepšenie pohybových schopností,
- odstránenie nežiaducich návykov (fajčenia, alkoholu a iných závislostí),
- zlepšenie životných návykov v oblasti stravovania, denného režimu,
- rozvoj niektorej osobnostnej vlastnosti,
- rozvoj umeleckých aktivít a hobby aktivít,
- rozvoj vedomostí, poznávacích spôsobilostí, zručností a schopností.

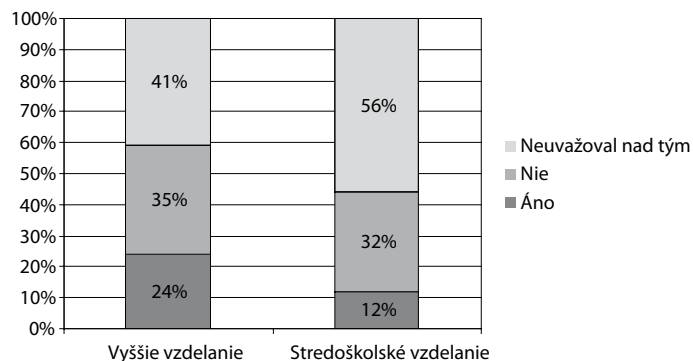
Niektorí autori dokonca tvrdia, že také prvky zdravého životného štýlu, ako napríklad odstránenie nežiaducich návykov (fajčenia, alkoholu), je potrebné realizovať v dekáde 40+, keď má organizmus ešte dosť síl na taký tvrdý boj, ako je zápas so závislosťou. V neskorších dekádach sa to robí predovšetkým pod tlakom dôsledkov ruinovania organizmu a vzniknuté škody sú už často nezvratné.

Súčasnne sa **dekáda 50+** považuje za **poslednú šancu „osedať si koníčka“**, vybrať si záľubu, vybudovať si k nej pevný citový vzťah a potrebné zázemie, zaradiť ju do svojho hodnotového rebríčka a mať ju pripravenú ako pevnú súčasť nového životného programu po odchode do dôchodku.

Starší dospelý človek v období pred dôchodkom sa ocitne v tranzitnej fáze života, ktorá si od neho vyžaduje plnohodnotné pôsobenie v profesijnej oblasti, zároveň však intenzívne vníma zmeny, ktoré sa dejú v jeho organizme a aj v sociálnom okolí. Hoci si dospelý človek v poslednej dekáde zamestnaneckého života uvedomuje blížiacu sa životnú zmenu spojenú s odchodom do dôchodku, nie každý dokáže túto situáciu bezproblémovo spracovať. Preto treba, aby sa starší dospelý človek kultivoval nielen v profesijnej sfére, ale aby pochopil a zvládol aj zmeny, ktoré sa dejú s ním samým a s jeho sociálnym okolím.

Napriek tomu, že odborníci odporúčajú v období ostatných 5 rokov pred dôchodkom ponúkať **kurzy prípravy na dôchodok**, ilustratívny prieskum, ktorý robila v inštitúciách štátnej správy a regionálnej samosprávy E. Dubeňová (2009), ukázal relatívne malý záujem o tieto kurzy. Možno preto navrhujú niektorí autori nazývať tieto kurzy „priateľskejšie“, napríklad Život je zmena, Pripravení na zmenu.

Pravdepodobnosť zapojenia starších pracovníkov do vzdelávania zameraného na prípravu na dôchodkový vek podľa stupňa vzdelania

Podľa výsledkov prieskumu by sa ľudia s vyšším vzdelaním zapojili do vzdelávania zameraného na prípravu na dôchodkový vek dvakrát častejšie (24 %) ako stredoškolsky vzdelaní respondenti v rovnakom veku (12 %). Okrem veľkého percenta negatívnych odpovedí, ktoré v oboch prípadoch tvorili viac než jednu tretinu z celkového množstva, sme zistili, že veľa ľudí o takomto type vzdelávania ešte neuvažovalo.

5. Veková skupina 60, resp. 65-ročných až 75-ročných

V tejto skupine hovoríme o novodôchodcoch, ktorí sú v období počínajúceho sčenia a nasledujúcu, prinajmenej 15-ročnú životnú etapu by mali zvládať ako dobré životné obdobie. Individuálne sa však nachádzajú v širokom rozpätí prežívania svojho voľného času: od energických novodôchodcov, ktorí sa snažia o zmysluplnosť svojho života, napĺňanie svojich túžob a záľub, až po novodôchodcov zaskočených prázdnotou svojich dní.

V desaťročí pred starobným dôchodkom, keď rodinu postupne opúšťajú dospelé deti, sa práca stáva najčastejšie ústrednou hodnotou v životnom programe dospelého človeka. Stáva sa aktivitou, ktorej venuje najviac životnej energie. V tomto štádiu zrazu – zo dňa na deň – prichádza odchod do dôchodku. To, čo bolo po celé roky nosné v živote jednotlivca, zmysluplné a akceptované ním samým, rodinou, okolím a spoločnosťou, sa stráca. Vstupom do dôchodku jednotlivec stráca svoj pevne vytýčený program a spoločenský status bez toho, aby získaval primeranú náhradu.

Zmena, ktorá nastáva zo dňa na deň, môže viesť k najťažšiemu krízovému obdobiu v živote človeka. Človek stráca bývalé istoty starej etapy a nové štádium vývinu ešte nedosiahol. Toto obdobie je zároveň značne rizikové. Novodôchodca musí prejsť procesom adaptácie na novú životnú situáciu. Úspešnosť tohto procesu dosahovania emočnej rovnováhy v nových podmienkach je podmienená aj jeho adaptabilitou, t. j. úrovňou reálnych schopností jednotlivca aktívne sa prispôbovať okoliu.

Aj keď všeobecne platí, že o čo je človek starší, o to viac klesá jeho adaptabilita, sú viaceré faktory, ktoré ju výrazne ovplyvňujú. Medzi ne patria:

- adaptačná schopnosť jednotlivca v priebehu celej životnej cesty,
- vitalita,
- zdravotný stav,
- ekonomické istoty,
- normy a očakávania spoločnosti,
- aktivita jednotlivca pri tvorbe nového životného programu.

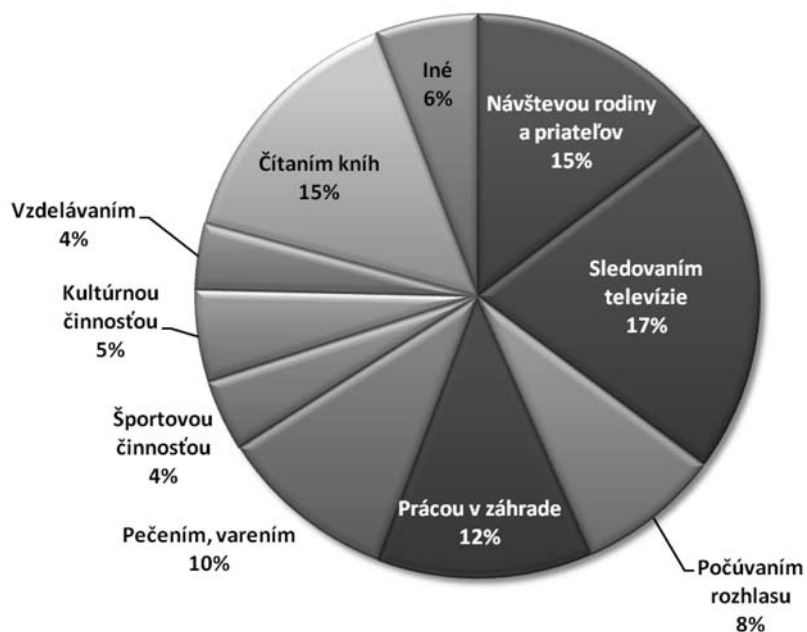
Voľnočasové aktivity kultúrno-osvetových inštitúcií môžu priamo ovplyvniť dve ostatné a nepriamo – poskytovaním informácií, priestoru na realizáciu – prvé dve.

Základ tzv. náhradného alebo druhého životného programu seniora môžu predstavovať rôznorodé aktivity: zamestnanie na nižší úväzok, opatera vnúť, remeselníctvo, záľuba vo včelárstve, práca v záhradke, voľnočasové kultivačné aktivity a iné činnosti.

Práve voľnočasové kultivačné aktivity v ostatných desaťročiach majú čoraz výraznejšie miesto v druhom životnom programe, či už ide o vzdelávacie, záujmové-umelecké, kultúrno-rekreačné aktivity, alebo o ďalšie typy kultúrno-kultivačných aktivít.

Študenti andragogiky robili prieskum, ako trávia svoj voľný čas dôchodcovia, ktorí boli na dôchodku menej ako päť rokov a žili vo svojich domovoch. Zo získaných výsledkov (100 respondentov) vyberáme (Miklášová 2007):

Ako najradšej trávite svoj voľný čas?

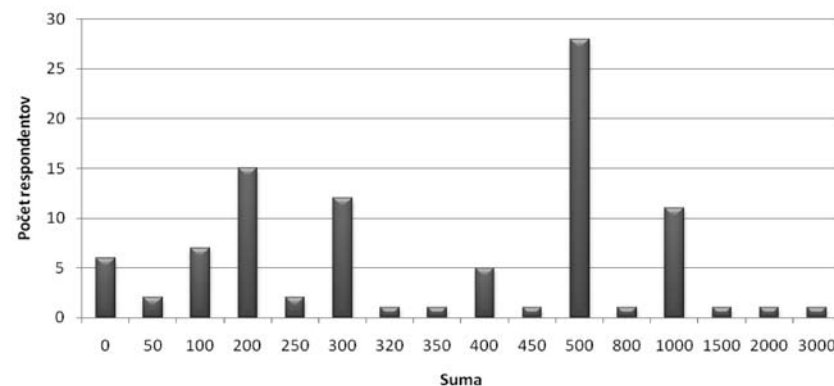

Súčasná starnúca populácia starších dospelých a „nová generácia“ seniorov je oproti starším seniorom charakteristická zvýšenou aktivitou a lepším zdravím. „Nový senior“ realizuje podobné aktivity ako ľudia nižšieho veku, len s ohľadom na vek a miernejšie tempo. To vytvára veľké nároky na voľnočasové zariadenia, ktorých súčasťou by malo byť dostatočné množstvo cyklotrás, viacúčelových ihrísk, vodných zariadení, otvorených plôch, zariadení pre curling atď. „Nový senior“ je oproti predchádzajúcej generácii tiež lepšie ekonomicky zaistený, čo mu umožňuje vyššiu participáciu na voľnočasových aktivitách.

Na druhej strane zostávajú u nás silné generácie „tradičných“ seniorov, menej aktívnych, tendujúcich k nízkej alebo žiadnej pohybovej aktivite.

Taktiež začína narastať rozdiel medzi bohatou a chudobnou časťou obyvateľstva aj medzi seniormi tejto vekovej skupiny, čo dokumentuje aj nasledujúci graf.

Približne koľko financií ste ochotní mesačne investovať do kultúry a voľnočasových aktivít?

6. Veková skupina 75 a viacročných

Príchod vlastnej staroby sa najčastejšie spája s obdobím po 75. roku života. Samozrejme, tu je, tak ako v celom senu, obrovská individuálna diferenciácia. Sú starnúci ľudia, ktorí sa do hlbkej staroby, celú nasledujúcu dekádu života usilujú o sebestačnosť a naplnenie denného života, a sú starnúci ľudia prežívajúci už iba osudy hrdinov telenoviel.

Aj po 85 sú starí ľudia – s pomocou rodiny, komunity, miestnych sociálnych služieb – relatívne autonómni a starí ľudia bez záujmu o život. Aj v tomto veku si udržiavajú svoje voľnočasové aktivity, aj keď ich takto nevolajú, svoj rytmus života spojený s duchovnými obradmi, rodinnými a priateľskými návštevami a sviatkami.

Pevný životný program a sústavná činnosť znamenajú aj v období vlastnej staroby pre seniora dôležitú oporu. Je veľa najrôznejších činností, v ktorých môže starší človek nájsť potešenie. Nie je ľahké rozhodnúť sa pre najvhodnejšie aktivity a nie je ľahké potom svoje rozhodnutie vôľovo uskutočňovať. Nečinnosť môže mať pre starého človeka vyslovene negatívne dôsledky. Nečinnosť vedie k poklesu celkovej morálky, čo vedie zasa často k rozpadu psychiky celej osobnosti.

Cieľavedomá tvorba vhodného životného štýlu, životného programu a zdravých životných návykov a ich dodržiavanie sa považuje za činiteľa, ktorý môže spomaľovať proces starnutia a, obrazne povedané, pridávať život rokom.

Prieskum robený v jednom domove dôchodcov v Považskej Bystrici (Belásová 2008) ukázal, že aj títo seniori majú záujem o voľnočasové aktivity. Uvedomme si, že prieskum je robený v domove dôchodcov, teda v sociálnom zariadení pre prevažne zdravotne odkázaných starých ľudí. Ich voľnočasové záujmy možno porovnať s najvyššou vekovou skupinou. Zo sledovanej vzorky vyjadrili záujem o:

- kultúrno-spoločenské aktivity (spevokol, vystúpenia detí) 35 % respondentov,
- manuálnu prácu (práca v záhradke, ručné práce) 30 % respondentov,
- rekreačné aktivity (prechádzky v prírode, zbieranie húb a bylín) 20 % respondentov,
- vzdelávacie akcie (prednášky, odborná literatúra) 5 % respondentov,
- o žiadne voľnočasové aktivity sa nezaujímajú 10 % respondentov.

Primerane aktívne využívanie voľného času sa považuje za jeden z prvkov uchovávaní kvality života do vysokého veku. Sociálni pracovníci hovoria až o jeho terapeutických účinkoch a v tomto zmysle používajú aj termín terapia na označenie istých typov voľnočasových aktivít ako:

- jogoterapia zahŕňa dýchacie a relaxačné cvičenia podľa diagnóz cvičiacich,
- muzikoterapia popri cvičeniach využíva rôznorodú hudbu vrátane relaxačnej, súčasťou takejto terapie však môže byť aj aktívny spev, tanec či len počúvanie hudby,
- ergoterapia využíva pri svojich aktivitách umeleckú činnosť rôzneho typu, napríklad ručné práce, maľovanie a podobne,
- ekoterapia zahŕňa zdravotné prechádzky, turistiku, poznávanie prírody, zber liečivých rastlín, kultúrno-poznávaciu činnosť a podobne,
- psychoterapia vyžaduje úzky kontakt so seniormi, je zameraná na vytváranie vzájomnej interakcie, záujmových krúžkov, sebapoznávanie pri rôznych spoločných aj individuálnych akciách.

Na záver by som rada vyslovila svoje presvedčenie, že sú to práve kultúrno-osvetové zariadenia, ktoré môžu výrazne prispieť ku kultivácii prežívania voľného času a vo vekových skupinách 50+, a to:

- formovaním uvedomenia a postojov starších generácií k **právu na voľný čas**,
- poskytnutím priestoru na jeho využitie, t. j. vytváraním rôznych foriem voľnočasových aktivít pre vekovo vyššie cieľové skupiny,
- formovaním vedomia spoluzodpovednosti seniora za využitie svojho voľného času ako osobného, individualizovaného, rozvojového, činnostne dobrovoľného a výberového času, ktorým by mal človek disponovať počas celého života, teda aj v senu.

LITERATÚRA

- BELÁSOVÁ, M.: *Edukácia seniorov. Edukačná a voľnočasová podpora života seniorov v meste Považská Bystrica*. Diplomová práca. Školiteľ: doc. PhDr. R. Čornaničová, CSc., mim. prof., Banská Bystrica : PdF UMB, 2008. 100 s.
- DUBEŇOVÁ, E.: *Vzdelávanie starších dospelých*. Diplomová práca. Školiteľ: doc. PhDr. R. Čornaničová, CSc., mim. prof., Bratislava : FIF UK, 2009. 114 s.
- FERNER, F.-K.: *Marketing cestovného ruchu v praxi*. Bratislava : SPN, 1993. 156 s. ISBN 80-08-01978-6.
- MIKLÁŠOVÁ, K.: *Zisťovanie trávenia voľného času dôchodcov*. Práca ŠVOČ. Bratislava : FIF UK, 2007. 114 s.
- Towards society for all ages*. Brusel : European Commission. 2009. [cit. 2009-08-19]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/ageing/vienna/vienna_en.pdf

FREE TIME ACTIVITIES IN 50 + AGE GROUP

Abstract

The contribution focuses on the 50+ age-group as an internally-differentiated target group whose free-time needs are significantly varied.

The free-time activities of a 50 year-old can be oriented in two basic directions, which are mutually interwoven and conditioned: maintaining professional work efficiency and cultivating a healthy life-style. The 50+ decade can thus be considered as the "last chance" to take up a hobby, to develop interest and build up a strong emotional commitment to it, along with providing the necessary background.

In the 60+ (even 65+) age-group, free-time activities should have a firm place in the senior's life-style. This involves a wide range of educational, amateur artistic and cultural/recreational activities and longer-term programmes (3rd-age universities and academies, clubs, groups, etc).

A solid life program and sustained activity can also be found in the old-age period (75+), creating an important support for the senior. At this age it is not easy to decide on the most appropriate activity, nor to dedicate to it the sufficient will-power to put it into practice.

Non-activity can have significantly negative results, lead to a moral decline and have an effect on the disintegration of the entire personality.

Even post-85 old people may – with the help of their family, community, local social services – be relatively autonomous, while other elderly types lose their interest in life. At this age too interest in free-time activities can be maintained, even when they are not called by this title. In our culture they have their rhythm of life associated with spiritual ceremonies, visits and celebrations with family and friends.

Cultural/educational institutions contribute significantly to the pursuit of free-time activities by providing the background for their cultivation, i.e. by creating a variety of forms of free-time activities for target groups which are advanced in age.

VOĽNÝ ČAS STREDOŠKOLSKEJ MLÁDEŽE V PRVOM DECÉNIU TRETEHO TISÍCRÓČIA

PhDr. Ľubomír Hallon, CSc.

Voľný čas predstavuje významný faktor v živote stredoškolskej mládeže, ktorý do značnej miery ovplyvňuje fyzické dispozície, no predovšetkým psychické či citové zázemie, podieľa sa na upevňovaní morálnych, vôľových vlastností a postojov ku každodenným prejavom v rámci rodinnej mikroklimy či okolitého sveta a na celkovom rozvoji formujúcej sa mladej osobnosti. Práve z tohto dôvodu sa realizovali na pôde kabinetu výskumu kultúry Národného osvetového centra v priebehu rokov 2003 až 2009 tri sociologické prieskumy na náhodne vybraných stredných školách, ktoré iniciovalo Ministerstvo kultúry SR, Ministerstvo školstva SR, no predovšetkým samotný Úrad vlády SR v rámci svojho vládneho programu boja proti extrémizmu. Základnou úlohou všetkých týchto troch prieskumov bolo zistiť, do akej miery sa rozličné spôsoby trávenia voľného času mládeže podieľajú na určitej forme prevencie rôznych druhov závislostí a na postojoch mladých ľudí k prejavom extrémizmu.

Vo svojom príspevku sa však nebudem venovať tejto téme, ktorú vo svojich výskumných správach rozoberajú doc. E. Hradiská a doc. A. Ritomský, ale sústredím pozornosť na samotné voľnočasové aktivity mládeže s cieľom poukázať na mieru ich využívania, na otázky spojené s možnosťami a prekážkami, ktoré bránia mladým venovať sa obľúbeným aktivitám podľa ich predstáv. Vychádzam z posledného výskumu, ktorý realizoval kabinet výskumu kultúry NOC v mesiacoch apríl – máj 2009, ale so zámerom upozorniť na určité zmeny vo frekvencii využívania voľnočasových aktivít pokúsím sa porovnať údaje všetkých troch výskumov a naznačiť istý vývoj v priebehu šiestich rokov v rámci intenzívnejšieho využívania niektorých aktivít a, naopak, znižovania frekvencie iných, najmä pod vplyvom čoraz častejšieho používania počítača či presnejšie sledovania internetu.

Pretože sa opieram o získané údaje spomínaných prieskumov, ktoré spracovali vo svojich výstupoch externí spolupracovníci kabinetu výskumu kultúry NOC, považujem za potrebné jednak uviesť hlavné zdroje, v ktorých sú výsledky spracované, a jednak oboznámiť záujemcov o naše poznatky so základnými informáciami, ktoré sú s týmito prieskumami spojené.

Prieskum z roku 2003 vyhodnotila psychologička doc. E. Hradiská vo výskumnej správe *Vhodné spôsoby trávenia voľného času mládeže ako prevencia rôznych druhov závislostí*.

Prieskum sa realizoval v mesiacoch apríl – máj na 14 náhodne vybraných stredných školách. Oslovili sme 1 316 študentov druhých a tretích ročníkov (16- – 17- až 18-roční) zo všetkých typov stredných škôl (gymnaziá, stredné odborné školy, stredné odborné učilišťa s maturitou i bez maturity) z ôsmich slovenských miest (Bratislava, Skalica, Nová Dubnica, Čadca, Žilina, Svit, Kežmarok, Podolíneec).

V roku 2007 vypracovala výskumnú správu doc. Hradiská spolu s doc. A. Ritomským pod názvom *Spôsoby trávenia voľného času v súvislosti so sebahodnotením mládeže a postojmi k extrémizmu*. Prieskum sa opäť realizoval v mesiacoch apríl – máj, tentoraz však na rozšírenej vzorke všetkých typov škôl (18) v záujme zvýšenia reprezentatívnosti, a to pestrejším zastúpením študentov z východného Slovenska a študentov maďarskej národnostnej menšiny. Pritom sa však podarilo osloviť menší počet stredoškôľakov (1 198) z miest Bratislava, Skalica, Nová Dubnica, Čadca, Žilina, Kežmarok, Podolíneec, Košice, Šamorín, Dunajská Streda.

V roku 2009 sa realizoval zatiaľ posledný zo série komentovaných prieskumov, ktorý bol takmer identický s predchádzajúcim, pretože podľa vládneho programu boja proti extrémizmu by sa mal takýto prieskum na stredných školách opakovať pravidelne každé dva roky. Z hľadiska metodiky zisťovania vývojových trendov v skúmanej oblasti je potrebné, aby sa i nasledujúce pripravované prieskumy realizovali na približne rovnakej výskumnej vzorke a na tých istých školách.

Frekvencie voľnočasových aktivít stredoškolskej mládeže, príčiny a prekážky v roku 2009

Z výsledkov zatiaľ posledného výskumu nám vychádza, že zhruba polovica stredoškolskej mládeže disponuje dostatočným množstvom voľného času, ale viac ako 43 % z našej vzorky uviedlo, že pociťuje jeho nedostatok. Možno predpokladať, že populácia mládeže je v podstate rozdelená na dve takmer rovnaké časti tých, čo si myslia, že majú dostatok voľna, a tých, čo nemajú dostatok voľného času.

Pri odpovediach na otázku o spokojnosti s jeho prežívaním sme vyhodnotili, že mládež je viac-menej pozitívne vyrovnaná s touto skutočnosťou. Necelých 20 % respondentov je s trávením svojho voľného času v podstate spokojných, viac ako štvrtina je takmer spokojná a necelá polovica zástupcov (47,1%) našej

vzorky uviedla, že „niekedy áno, niekedy nie“ sú s týmto trávením spokojní.

Pretože 4 % z opýtaných takmer nikdy nie sú spokojní a spomínaných 47,1% raz je a inokedy nie je spokojných, zisťovali sme, čo je hlavnou príčinou tejto nespokojnosti. Študenti mohli uviesť až tri dôvody nespokojnosti s trávením voľného času, a preto súčet ich odpovedí presahuje 100 %.

Hlavným dôvodom nespokojnosti je nedostatok príležitostí v mieste, kde mladí trávia väčšinu voľného času, ktorý uviedlo viac ako 51 % z tejto skupiny nespokojencov. Dôležitým dôvodom, pre väčšinu mladých typickým, je nedostatok finančných prostriedkov (39,5 %), ale v podstate i samotný nedostatok voľného času, teda celková zaneprázdnenosť (35,1%). Nie je zanedbateľné ani výchovné pôsobenie rodičov, keď ako trest využívajú voči svojim deťom zakazovanie obľúbených voľnočasových aktivít (26,4 %). Zákazy zo strany školy alebo vychovávateľov nie sú veľmi veľkou zábranou využívania voľného času (4,7 %). Je prirodzené, že mladí málokedy prežívajú svoj voľný čas individuálne, a preto neprekvapuje skutočnosť, že 16 % chýba partner či partnerka alebo skupina kamarátov, čiže partia (11,5 %), a napokon viacerí nemajú dostatok informácií o možnostiach trávenia voľného času (14,2 %).

S dôvodmi, ktoré bránia mladým prežívať voľný čas podľa svojich predstáv, bezprostredne súvisia aj ľudia z ich blízkeho okolia, ktorí vo väčšej či menšej miere ovplyvňujú ich aktivity. Aj v tomto prípade mohli pri odpovedi na otázku „Uveď, kto najviac ovplyvňuje trávenie Tvojho voľného času?“ uviesť až tri odpovede. Ako sme už v predchádzajúcom texte naznačili, kamaráti a partia majú na tejto skutočnosti výrazný podiel, lebo v podstate dve tretiny zo všetkých oslovených uviedli práve svojich kamarátov. Aj rodičia ešte majú na tínedžerov značný vplyv, čo potvrdila necelá polovica. To, že mladí sa stretávajú v dvojici, zasa uviedla viac ako tretina z nich, ale významné zistenie je i to, že viac ako 40 % sa často rozhoduje podľa vlastného uváženia. Súrodenci, podobne ako učitelia a vychovávateľia, nemajú na rozhodovanie o voľnom čase mladých výraznejší vplyv (okolo 11 %).

V súvislosti s trávením voľného času mládeže a prekážkami, ktoré im vo voľnočasových aktivitách bránia, nás zaujímalo, akému druhu činnosti sa venujú najviac, čo uprednostňujú a čo takmer úplne ignorujú.

Ponúkli sme študentom zoznam aktivít, zahrňajúci až 39 položiek, pričom sa mali ku každej aktivite zvlášť vyjadriť – teda či ju vykonávajú každý deň, alebo aspoň raz do týždňa, menej ako raz do týždňa, menej ako raz mesačne alebo sa jej vôbec nevenujú. Podľa predpokladu suverénne najobľúbenejšou

činnosťou stredoškolákov je počúvanie hudby. Takmer 90 % zástupcov našej vzorky ju počúva každý deň a 9 % aspoň raz do týždňa

(tabuľka 1). To znamená, že dnešní mladí ľudia si bez hudby nevedia svoj život ani predstaviť. Všetci sme denne svedkami či už na ulici, alebo v dopravných prostriedkoch, že mladí kade chodia, majú na ušiach, resp. v ušiach miniatúrne slúchadlá a počúvajú vďaka najnovšej technike svoje vlastné výbery najobľúbenejších skladieb populárnej hudby, uložené v MP3 prehrávačoch.

Tabuľka 1 Percentuálne vyjadrenie miery vykonávania aktivít v roku 2009

Frekvencia vykonávania voľnočasových aktivít v %	1	2	3	4	5	Spolu
Počúvam hudbu	0,2	0,6	1,0	9,2	89,1	100,0
Sledujem televíziu	1,7	2,0	4,5	29,6	62,3	100,0
Počúvam rozhlas	30,5	11,8	17,9	23,1	16,8	100,0
Čítam dennú tlač	20,1	12,3	18,4	33,7	15,4	100,0
Čítam časopisy	10,9	16,2	22,7	41,5	8,7	100,0
Pozerám video/DVD	4,8	16,2	30,1	40,8	8,1	100,0
Čítam knihy	33,6	24,8	15,1	17,2	9,3	100,0
Komunikujem na internete	4,8	2,9	6,8	25,6	59,9	100,0
Pracujem na internete	5,8	6,5	10,0	34,4	43,3	100,0
Rozprávam sa s rodičmi	1,7	1,3	3,0	18,2	75,8	100,0
Trávim čas spolu so súrodencom	12,4	4,8	9,4	29,7	43,7	100,0
Stretávam sa s kamarátmi	1,0	2,9	4,3	33,4	58,5	100,0
Trávim čas v dvojici	32,9	6,1	6,6	28,1	26,4	100,0
Navštevujem kaviarne, pohostinstvá	8,0	11,9	20,0	46,8	13,3	100,0
Chodím na diskotéky	34,0	26,0	18,2	19,9	1,8	100,0
Starám sa o psa, mačku a podobne	44,8	4,9	5,1	15,2	30,0	100,0
Brigádujem	50,4	23,4	8,5	14,7	2,9	100,0
Pomáham v domácnosti	1,8	4,2	9,2	43,2	41,6	100,0
Venujem sa vlastnej umeleckej činnosti	49,7	6,6	5,7	20,1	17,9	100,0
Venujem sa samoštúdiu	37,0	18,9	17,9	20,3	6,0	100,0
Chodím do záujmového krúžku	65,4	3,0	2,6	20,7	8,3	100,0
Chodím na kurzy (jazykové a iné)	76,7	3,5	2,6	16,0	1,1	100,0
Chodím do organizácie pre mladých	93,4	2,8	1,2	2,2	0,3	100,0
Športujem	6,3	7,6	14,2	44,5	27,4	100,0
Venujem sa turistike, trampovaniu, výletom do prírody	28,1	39,8	17,3	12,3	2,6	100,0

Tabuľka zahŕňa odpovede na otázku: **Pred sebou máš zoznam voľnočasových aktivít. Pri každej z nich uveď, ako často sa jej venuješ.**

Uvádzame len tie významnejšie aktivity so zreteľom na percentuálne zastúpenie.

Legenda:

- 1 vôbec nie,**
- 2 menej ako raz mesačne,**
- 3 menej ako raz do týždňa,**
- 4 aspoň raz do týždňa,**
- 5 každý deň**

Je veľmi dôležitá zistená skutočnosť, že až tri štvrtiny študentov našej vzorky sa denne rozprávajú s rodičmi a 18 % aspoň raz do týždňa, čo má dôležitý výchovný vplyv na ich ďalší život a je istou pozitívnou zárukou, že mladí sú ochotní diskutovať o vlastných aktivitách so svojimi najbližšími. Podobne je pozitívne zistenie, že 44 % z nich trávi denne voľný čas so svojimi súrodencami a takmer 30 % aspoň raz v týždni. Z uvedeného vyplýva, že pôsobenie rodiny plní v živote mladých ľudí významnú funkciu a výrazne ovplyvňuje aj ich voľnočasové aktivity. Stredoškolská mládež preukazuje pomerne silnú väzbu na rodinu, čo potvrdzuje zistenie, že až 41,5 % pomáha v domácnosti každý deň a 43,2 % aspoň raz do týždňa, len necelé dve percentá z opýtaných študentov nepomáhajú vôbec. K utužovaniu rodinného života patrí bezprostredne aj starostlivosť o domáce zvieratá, najmä o psa, prípadne o mačku. Predovšetkým obľúbený pes ako rodinný miláčik je považovaný v podstate za člena rodiny, preto v tejto súvislosti neprekvapuje, že takmer tretina mladých sa stará o zvieratá (chodí so psom na prechádzku) každý deň a ďalších 15,2 % aspoň raz do týždňa.

Ako sme už v predchádzajúcom texte naznačili, ďalším silným faktorom regulujúcim konanie stredoškolákov je stretávanie s kamarátmi a blízkymi priateľmi, pretože takmer

60 % mládeže sa stretáva so svojimi známymi každý deň a tretina aspoň raz do týždňa. Je prirodzenou túžbou tínedžerov stretávať sa s partnerom opačného pohlavia. Hoci tretina zástupcov našej vzorky nemá takéhoto blízkeho človeka, ďalšia polovica z nich sa s takýmto priateľom stretáva buď každý deň, alebo aspoň raz do týždňa.

Z nášho komentára uvedených výsledkov vyplýva, že podstatný objem voľ-

nočasových aktivít mládeže vyplňa potreba komunikácie či už s rodinnými príslušníkmi, kamarátmi, alebo blízkymi partnermi. Preto neprekvapuje výrazný záujem stredoškôľakov o komunikáciu prostredníctvom internetu, pretože až 60 % respondentov využíva chat či e-mail každý deň a ďalšia štvrtina oslovených aspoň raz do týždňa. Internet dokonca využíva na komunikáciu o niečo väčší počet študentov ako na vyhľadávanie informácií (43,3 % – každý deň; 34,4 % – raz do týždňa). Je potešiteľné, že stredoškôľáci sa zrejme už zbavili posadnutosti počítačovými hrami, ktorá je príznačná najmä pre deti mladšieho školského veku, pretože takmer polovica zástupcov našej vzorky vôbec nehrá počítačové hry a iba 10 % z nich ešte využíva takúto možnosť každý deň a 16 % aspoň raz do týždňa.

Záujem o komunikáciu cez internet je porovnateľný so sledovaním televíznych programov, hoci ide v podstate o pasívnu činnosť. Možno konštatovať, že pozeralie televízie vo voľnom čase mládeže ešte dominuje, ale vďaka internetu a iným možnostiam určite nedosahuje také percento sledovanosti, ako napríklad pred 10 rokmi, lebo denne trávi pred obrazovkou televízora svoj voľný čas 62,3 % respondentov a aspoň raz do týždňa takmer 30 %. Podstatne menej študentov však počúva rozhlas (16,8 % – každý deň; 23,1 % – aspoň raz do týždňa), čo možno vysvetliť najmä tým, že mladých v rozhlase zaujíma predovšetkým hudba a tú si skôr sami vyhľadávajú na internete, ukladajú skladby do mp3 prehrávačov, a ako sme už spomenuli, počúvajú ich najmä cez slúchadlá. Pretože na internete možno získať tie najčerstvejšie informácie či už z domáceho, alebo svetového diania, nemajú mladí veľmi záujem ani o dennú tlač. Iba 15,4 % ju sleduje denne a tretina aspoň raz do týždňa, pričom treba poznamenať, že ju môžu takisto čítať aj na internete. Stredoškôľáci čítajú skôr časopisy, ktoré väčšinou vychádzajú týždenne, a preto 41,5 % z našich respondentov uviedlo, že ich číta raz do týždňa a len 8,7 % každý deň.

Je chvályhodné, že mladí využívajú pomerne v značnej miere svoj voľný čas aj na aktívne športovanie, pretože viac ako štvrtina z nich (27,4 %) športuje každý deň, 44,5 % aspoň raz do týždňa a iba 6,3 % z oslovených nešportuje vôbec. Menší záujem je o turistiku, ktorá predstavuje takisto istý druh športu, ale využíva sa najmä v letných mesiacoch, čo sa zrejme prejavilo aj v tom, že 28,1 % ju nepestuje vôbec, necelých 40 % menej ako raz do mesiaca, teda párkrát do roka, ale nie je zanedbateľných 12,3 % stredoškôľakov, ktorí sa venujú turistike aspoň raz do týždňa. Turistike sa síce mládež vo voľnom čase nevenuje nejako intenzívne, ale o to viac si voľné chvíle spriemernuje prechádzkami, lebo skoro 40 % respondentov chodí na prechádzky aspoň raz

do týždňa, okrem nich 19 % dokonca každý deň a iba 9 % sa v zmysle relaxu neprechádza vôbec, čo všetko, prirodzene, úzko súvisí s chodením v dvojici. Popri aktívnom športovaní sa značná časť mladých zaujíma o šport i pasívne, a to predovšetkým navštevovaním športových podujatí. Hoci takmer 40 % zo zástupcov našej vzorky nemá vôbec záujem o takéto podujatia, 16,1 % ich navštevuje aspoň raz do týždňa, 14,7 % menej ako raz do týždňa a 27,6 % menej ako raz do mesiaca.

Ak sme konštatovali, že takmer tri štvrtiny mladých športujú aspoň raz do týždňa, nie je na druhej strane potešiteľná skutočnosť, že skoro dve tretiny mladých navštevujú pohostinské zariadenia aspoň raz do týždňa a z nich 13,3 % každý deň, pričom iba 8 % z oslovených nechodí do takýchto podnikov vôbec.

Je prirodzené, že ak pomerne značná časť mladých „zabíja“ svoj voľný čas v pohostinstvách, nemá dostatok času na iné, zmysluplnejšie aktivity. Z výsledkov výskumu vyplýva, že stredoškôľáci zrejme nepociťujú výraznejšiu potrebu privyrobiť si nejakú finančnú čiastku, lebo viac ako polovica z oslovených vôbec nebrigáduje, 14,7 % aspoň raz do týždňa a iba maximálne 3 % každý deň, čo naznačuje, že stredoškôľáci sú pravdepodobne finančne dostatočne saturovaní svojimi rodičmi alebo si na takúto prácu nenájdu čas. Necelá štvrtina brigáduje menej ako raz mesačne, čo by mohlo súvisieť s ich pracovnými aktivitami v období školských prázdnin.

Na rozvoj mladej osobnosti má nepochybne veľký vplyv aj vzťah k viere, ktorá upevňuje predovšetkým morálne hodnoty. Aj keď necelých 44 % nezaujíma kostol, takmer tretina stredoškôľakov ho navštevuje aspoň raz do týždňa, teda pravdepodobne každú nedeľu.

Pritom trochu prekvapuje zistenie, že viac ako tretina mladých z našej vzorky vôbec nechodí na diskotéky, pričom necelých 20 % využíva túto formu zábavy aspoň raz do týždňa, 18,2 % menej ako raz do týždňa a zhruba štvrtina menej ako raz do mesiaca.

Podobne aj iné formy zábavy či kultúrno-spoločenského vyžitia mladí ľudia praktizujú menej, ako by sa dalo očakávať. Ďalšou zarážajúcou skutočnosťou je zistenie, že viac ako polovica mladých z našej vzorky vôbec nenavštevuje koncerty populárnej hudby a iba 37,3 % párkrát do roka a necelé 3 % aspoň raz do týždňa. Pritom napríklad koncerty vážnej hudby vôbec nenavštevuje až 84 % respondentov a len 11,2 % párkrát do roka.

Jedinou kultúrnou aktivitou, ktorá významnejšie rezonuje vo voľnom čase mládeže, je návšteva filmového predstavenia, ktoré najväčšia skupina oslove-

ných (55 %) navštevuje menej ako raz mesačne (párkrát do roka). Ak uvážime, že v slovenských kinách, teda hlavne v multiplexových sálach sa striedajú premiéry filmových titulov v priemere dvakrát do mesiaca, túto frekvenciu zachytáva asi 16,5 % mladých, ktorí chodia do kina menej ako raz do týždňa, pričom štvrtina mladých nechodí do kina vôbec. Podľa našich výsledkov zrejme mladí dávajú viac prednosť sledovaniu filmov prostredníctvom DVD, lebo okolo 40 % oslovených uviedlo, že ich na tomto médiu sledujú aspoň raz do týždňa, zhruba 8 % každý deň a ďalších 30 % menej ako raz do týždňa. DVD vôbec nepozerať necelých 5 % respondentov. Stredoškolyáci majú pomerne malý záujem o knihy, ktoré vôbec nečíta asi tretina oslovených, čo však do istej miery korešponduje so situáciou v celej dospeléj populácii. Pritom však situácia nie je až taká katastrofálna, lebo tzv. pravidelných čitateľov (čítajú denne alebo aspoň raz do týždňa) je niečo viac ako štvrtina a ďalší (okolo 40 %) zastupujú skupinu tzv. nepravidelných čitateľov, ktorí čítajú menej ako raz do mesiaca a menej ako raz do týždňa.

Ostatné kultúrne aktivity mladí v podstate ignorujú, čo spôsobuje v prevažnej miere celkový nezáujem o návštevy prezentácie jednotlivých druhov umenia, ale aj (ako sme v úvode naznačili) nedostatok príležitostí či ponuky kultúrnych aktivít v ich blízkom okolí, nedostatočná informovanosť a v neposlednej miere i zaneprázdnenosť v dôsledku ďalších povinností.

Viac ako polovica stredoškolákov vôbec nenavštevuje divadelné predstavenia a len niečo viac ako tretina z nich párkrát do roka a iba necelé 4 % menej ako raz do týždňa. Ešte menší záujem mladých je o múzeá a galérie, ktoré úplne ignorujú takmer dve tretiny oslovených študentov. Menej ako raz do týždňa sa do nich dostane okolo 3 % zástupcov našej vzorky, asi 1 % raz do týždňa a zvyšok, teda necelá tretina respondentov navštívi tieto kultúrne stánky menej ako raz do mesiaca.

Popri záujme o kultúrne aktivity sme zisťovali aj prípadnú orientáciu na vlastnú umeleckú činnosť vo sfére interpretačných aktivít (hra na hudobnom nástroji, maľovanie a podobne). Podľa výsledkov sa polovica oslovených vôbec nevenuje takejto činnosti, ale 20 % aspoň raz do týždňa a takmer 18 % každý deň. Hoci tieto údaje trochu potešia, treba zdôrazniť, že vo vzorke boli zastúpení aj poslucháči jedného konzervatória, pre ktorých je takáto činnosť predmetom štúdia. Pomerne malý záujem je aj o aktivity v organizovaných krúžkoch (hudba, tanec, šport), lebo takmer dve tretiny z oslovených do žiadneho nechodia. Pritom nie je zanedbateľných 8 % tých, čo nejaký navštevujú každý deň a 21 % aspoň raz do týždňa. Mladí zrejme napríklad aj radi

športujú, ale skôr nezáväzne, neorganizovane. Tento predpoklad potvrdzuje aj zistená skutočnosť, že 93,4 % zástupcov našej vzorky nenavštevuje žiadnu organizáciu pre mládež, akou je napríklad skauting.

V tejto súvislosti treba poznamenať, že stredoškolyáci veľmi nevynikajú ani v iniciatíve prehlbovať si vedomosti popri predpísanej šírke školského vzdelávania. Okrem prípravy do školy sa ďalšiemu samoštúdiu vôbec nevenuje 37 % našich respondentov, 20 % z nich aspoň raz do týždňa a len 6 % každý deň. Ešte horšia situácia je pri dopĺňaní vedomostí v cudzích jazykoch. Keďže na stredných školách sa štúdiu jazykov venuje zvýšená pozornosť v dotácii vyučovacích hodín, mladí nepociťujú potrebu navštevovať aj kurzy či jazykové školy, pretože tri štvrtiny z oslovených vôbec tieto inštitúcie nenavštevujú a len 16 % z nich tam chodí aspoň raz do týždňa.

Veľmi nízke percento aktivít sme zaznamenali aj v aktivitách v prospech obce či mesta (83,5 % sa na nich vôbec nezúčastňuje).

Naopak, veľmi obľúbenou aktivitou mladých, predovšetkým dievčat je nakupovanie, ktorému sa vôbec nevenuje len 6 % oslovených, ale každý deň 11 % a aspoň raz do týždňa takmer 30 % respondentov.

Tabuľka 2 Denné vykonávanie významnejších aktivít podľa jednotlivých výskumov (v %)

Aktivita	Rok	Denne
Počúvam hudbu	2003	84,1
	2007	87,7
	2009	89,1
Sledujem televíziu	2003	68,9
	2007	65,7
	2009	62,3
Počúvam rozhlas	2003	35,6
	2007	21,9
	2009	16,8
Čítam dennú tlač	2003	21,4
	2007	18,1
	2009	15,4
Čítam časopisy	2003	16,2
	2007	12,7
	2009	8,7
Pozerám video/DVD	2003	5,1
	2007	8,2
	2009	8,1
Čítam knihy	2003	8,0
	2007	8,3
	2009	9,3
Komunikujem na internete	2003	3,4
	2007	40,5
	2009	59,9
Pracujem na internete	2003	3,4
	2007	36,4
	2009	43,3
Rozprávam sa s rodičmi	2003	44,7
	2007	74,0
	2009	75,8
Trávím čas spolu so súrodencom/súrodencami	2003	40,6
	2007	43,7
	2009	43,7
Stretávam sa s kamarátmi	2003	39,3
	2007	57,1
	2009	58,5

Trávím čas v dvojici	2003	28,2
	2007	25,9
	2009	26,4
Navštevujem kaviarne, pohostinstvá	2003	11,2
	2007	11,4
	2009	13,3
Chodím na diskotéky	2003	1,1
	2007	1,3
	2009	1,8
Starám sa o psa, mačku a podobne	2003	29,8
	2007	30,0
	2009	30,0
Brigádujem	2003	3,0
	2007	3,9
	2009	2,9
Pomáham v domácnosti	2003	-
	2007	42,1
	2009	41,6
Venujem sa vlastnej umeleckej činnosti	2003	8,9
	2007	11,1
	2009	17,9
Venujem sa samoštúdiu	2003	4,7
	2007	5,7
	2009	6,0
Chodím do záujmového krúžku	2003	1,9
	2007	7,2
	2009	8,3
Chodím na kurzy (jazykové a iné)	2003	0,3
	2007	1,1
	2009	1,1
Chodím do organizácie pre mladých	2003	1,4
	2007	0,9
	2009	0,3
Športujem	2003	15,5
	2007	24,7
	2009	27,4
Venujem sa turistike, trampovaniu, výletom do prírody	2003	3,1
	2007	1,8
	2009	2,6

Významové posuny vo frekvencii voľnočasových aktivít stredoškolskej mládeže v rokoch 2003 až 2009

V ďalšej časti príspevku sa budeme venovať porovnávaniu miery záujmu o jednotlivé voľnočasové aktivity v horizonte ostatných šiestich rokov, pretože prvý výskum sme na stredných školách realizovali v roku 2003, ďalší v roku 2007 a tretí v tomto roku (tabuľka 2).

Už na začiatku treba poznamenať, že všetky spomínané aktivity vo väčšej či menšej miere ovplyvnil čoraz intenzívnejší vzťah mladých k počítaču, resp. ku komunikačným možnostiam prostredníctvom internetu. Možno hovoriť takmer o revolúcii v komunikácii, ktorá sa odrazila aj v jednotlivých voľnočasových položkách. Tento vplyv je badateľný aj pri najobľúbenejšej činnosti stredoškolákov – počúvaní hudby, ktorú v jednotlivých rokoch 2003, 2007, 2009 každý deň počúvalo 84,1 %, 87,7 %, 89,1 %. Počítač tu zohral spomínanú úlohu prepisovania hudby na MP3 prehrávač, ktorý nahradil pôvodné walkmeny a diskmeny.

Pretože v roku 2003 sa v našich pomeroch chatovanie iba začínalo, nemali sme túto špecifickú komunikačnú aktivitu uvedenú v dotazníku samostatne, ale iba vo formulácii: *pracujem na internete (vyhľadávam si informácie, chatujem)*. Iba 3,4 % oslovených vtedy uviedlo, že túto činnosť robia každý deň, 13,2 % 2-3krát do týždňa a 27,8 % vôbec. Pritom už po štyroch a ešte viac po šiestich rokoch sa situácia takmer obrátila, pretože na internete komunikovalo v roku 2007 40,5 % respondentov denne a vôbec nie 12,7 %, no v tomto roku až spomínaných 59,9 % denne a vôbec nie iba 4,8 % zástupcov našej vzorky.

Je zaujímavé, že pokiaľ pri niektorých položkách badať vzhľadom na každodenné aktivity určitý postupný odliv, niektoré sú stabilizované, ba pri niektorých sme zaznamenali zvýšenie. Tak napríklad mierny odliv je pri každodennom sledovaní televízie (68,9 %, 65,7 %, 62,3 %), výraznejší pri čítaní dennej tlače (21,4 %, 18,1 %, 15,4 %) a časopisov (16,2 %, 12,7 %, 8,7 %) a najvýraznejší pri dennom počúvaní rozhlasu (35,6 %, 21,9 %, 16,8 %), čo pravdepodobne súvisí s postupnou ignoráciou rozhlasového vysielania a ukladáním hudby z počítača do MP3 prehrávačov, pretože mladí rozhlas počúvajú predovšetkým kvôli hudbe.

Pritom pri dennom čítaní je situácia stabilizovaná (8,0 %, 8,3 %, 9,3 %), i keď sa zvýšil počet tých, ktorí vôbec nečítajú knihy (27,8 %, 32,7 %, 33,6 %), ale na druhej strane narástol počet nepravidelných čitateľov.

Hoci by sa dalo predpokladať, že zvýšená komunikácia na internete môže potláčať ostatnú medziľudskú bezprostrednú komunikáciu, nie je to tak, ba dokonca možno hovoriť o posilnení tradičnej komunikácie či už v rodine, alebo medzi priateľmi. Výrazne sa zvýšila každodenná komunikácia s rodičmi (44,7 % 74,0 %, 75,8 %), stretávanie s kamarátmi (39,3 %, 57,1 %, 58,5 %). Musíme však konštatovať istý paradox pri aktivite *trávim čas v dvojici*. Aj keď pri dennom stretávaní sa situácia veľmi nemení (38,2 %, 25,9 %, 26,4 %), za ostatné dva roky sa takmer strojnásobil počet mladých, ktorým chýba blízky partner opačného pohlavia (12,9 %, 32,1 %, 32,9 %), lebo v podstate tretina zástupcov našej vzorky vôbec netrávi čas v dvojici.

Na základe porovnávaných údajov možno teda konštatovať, že kým záujem o niektoré aktivity klesá, o niektoré zasa, naopak, stúpa. Pritom ide často o celkom rozdielne činnosti. Zarážajúci je pokles záujmu o diskotéky, najmä tých, ktorí ich vôbec nenavštevujú (21,1 %, 32,7 %, 34 %). Takisto narastá aj pomer mladých, ktorí nemajú záujem alebo nemôžu brigádovať (34,8 %, 45,9 %, 50,4 %), a podobne sa zvyšuje ignorácia aktivít v organizáciách pre mladých (84,7 %, 90,7 %, 93,4 %). Je však potešiteľné, že stredoškolyáci si postupne uvedomujú dôležitosť ďalšieho samoštúdia, lebo v ostatných dvoch rokoch klesol pomer tých, čo sa mu vôbec nevenujú (49,2 %, 36,6 %, 37 %). Narastanie pomeru mladých, ktorí každodenne trávajú veľa času chatovaním na internete, by mohlo evokovať, že sa celkovo zníži záujem o športovanie. V tomto prípade však opak je pravdou. Pravdepodobne mladí cítia potrebu kompenzovať sedavé aktivity pohybom na čerstvom vzduchu či v posilňovniach, čo signalizuje nárast každodenného športovania (15,5 %, 24,7 %, 27,4 %).

Je zaujímavé pozrieť si porovnanie frekvencií voľnočasových aktivít v posledných dvoch výskumoch, prepočítané na počet dní v roku (tabuľka 3).

Záver

Z uvedených údajov a interpretovaných poznatkov možno vyvodiť určité závery. Približne polovica mladých sa vyjadrila, že má dostatok voľného času, a necelá polovica pociťuje jeho nedostatok. Podobne sa dá predpokladať, že zhruba polovica stredoškolskej populácie je spokojná s tým, ako trávi svoj voľný čas, hoci ďalšia časť je s jeho prežívaním niekedy spokojná, no inokedy nie. Najzávažnejšou príčinou, ktorá obmedzuje predstavy mladých o možnostiach využívania voľných chvíľ, je nedostatočná ponuka aktivít v mieste bydliska, ale čiastočne i neinformovanosť o programoch či vystúpeniach i regulácia zo strany rodičov. Trávenie voľného času mládeže, resp. výber jednot-

livých aktivít do značnej miery ovplyvňujú kamaráti i blízki partneri, ale na jeho usmerňovaní sa výrazne stále podieľa rodina, teda rodičia i súrodenci. Je pozitívne, že mladí v prevažnej miere diskutujú s rodičmi takmer každý deň, minimálne aspoň raz do týždňa.

Tabuľka 3
Indexy aktivít v roku 2007 a 2009

Aktivity	Rok		
	2007	2009	Spolu
Počúvam hudbu	325,73	330,42	328,14
Sledujem televíziu	250,80	237,16	243,87
Rozprávam sa s rodičmi	279,03	285,07	282,12
Trávim čas spolu so súrodencom/súrodencami	134,16	126,43	130,15
Stretávam sa s kamarátmi	220,02	224,42	222,28
Počúvam rozhlas	35,29	28,08	31,76
Len tak oddychujem, nič nerobím	46,84	46,06	46,44
Trávim čas v dvojici	41,66	40,77	41,21
Starám sa o psa, mačku a podobne	26,92	19,70	23,11
Čítam dennú tlač	43,26	37,69	40,52
Čítam časopisy	45,55	38,61	42,14
Športujem	52,37	53,68	53,02
Navštevujem kaviarne, pohostinstvá	43,91	44,45	44,18
Pozerám video/DVD	39,34	39,44	39,39
Čítam knihy	10,16	11,62	10,89
Chodím na prechádzky	42,47	44,96	43,75
Venujem sa vlastnej umeleckej činnosti	17,10	6,24	6,90
Pracujem na internete	86,64	137,95	114,12
Komunikujem na internete	101,02	219,04	167,30
Chodím do kostola, na bohoslužby	6,17	6,64	6,41
Venujem sa samoštúdiu	12,20	11,46	11,81
Chodím na diskotéky	10,81	10,06	10,43
Brigádujem	5,63	4,71	5,14
Sám/sama sa túlam	3,12	2,34	2,71
Hráam počítačové hry	6,13	5,91	6,02
Navštevujem športové podujatia	5,99	6,47	6,23
Chodím do záujmového krúžku	3,14	3,53	3,34
Chodím na kurzy	1,92	2,03	1,98
Chodím do organizácie pre mladých	0,69	0,48	0,58

Chodím do kina	6,23	6,61	6,42
Venujem sa činnosti v prospech mesta/obce	1,26	1,21	1,23
Chodím na výstavy, do galérie	2,79	2,70	2,74
Chodím na koncerty populárnej hudby	3,93	3,85	3,89
Chodím na koncerty vážnej hudby	1,23	1,19	1,21
Chodím do divadla	3,12	3,23	3,18
Pomáham v domácnosti	153,39	150,57	151,94
Venujem sa turistike, trampovaniu, výletom do prírody	10,00	8,64	9,30
Nakupujem, chodím po obchodoch	3,30	3,14	3,22

Hodnoty indexu vyjadrujú mieru voľnočasovej aktivity (v rozpätí od 0 do 365, podľa analógie s počtom dní v roku). Ukazujú zmeny, resp. stabilitu frekventovanosti v rokoch 2007 a 2009.

Poznámka: Tabuľka je prebratá z pripravovanej výskumnej správy E. Hradiská – A. Ritomský: Spôsoby trávenia voľného času mládeže v súvislosti s postojmi k extrémizmu.

Trávenie voľného času výrazne ovplyvňujú komunikačné aktivity. Na jednej strane je to aj samotná komunikácia s rodinou, ale čoraz viac komunikáciu mladých ovplyvňuje internet, predovšetkým možnosť chatovania. Internet sa zreteľne podpísal na znížení záujmu o informácie či programy médií, a to tak tlačných, ako aj elektronických. Podobne klesá záujem aj o prezentáciu jednotlivých druhov umenia, najmä o divadlo, výtvarné umenie, vážnu hudbu. Záujem o literatúru, teda čítanie kníh, nie je výrazný, ale pomerne stabilizovaný. Žiaľ, rovnako je stabilizovaná situácia v súvislosti s navštevovaním kaviarní a pohostinstiev, kde minimálne raz do týždňa vysedávajú takmer dve tretiny zástupcov našej vzorky. Jednoznačne najobľúbenejšou činnosťou stredoškôľakov je počúvanie populárnej hudby, predovšetkým z MP3 prehrávačov, hoci návštevnosť koncertov takéhoto žánru sa znižuje. Potešiteľný je zvyšujúci sa záujem o športovanie a pokles tých, ktorí nepociťujú potrebu ďalšieho samovzdelávania.

Celkom na záver treba pripomenúť pozitívne zistenie, ktoré síce bezprostredne nesúvisí s témou tohto príspevku, ale vzhľadom na výskumné ciele realizovaných prieskumov možno v záujme komplexnosti prezentovaných poznatkov konštatovať na základe prehodnotenia všetkých údajov, že skutočne je preukázateľná súvislosť medzi plnohodnotným prežívaním voľného času a rôznymi druhmi závislostí či postojmi k extrémistickým prejavom. Jednodu-

cho povedané: tá skupina mladých ľudí, ktorá zmysluplne trávi svoj voľný čas, to znamená, že aktívne športuje, chodí do prírody, na prechádzky, častejšie číta či intenzívnejšie sa vzdeláva, vyhľadáva informácie a komunikuje na počítači, na druhej strane menej fajčí, menej navštevuje pohostinské zariadenia a má aj odmietavejší postoj k extrémistickým prejavom než zástupcovia vzorky, ktorí sa zasa podstatne menej venujú uvedeným kvalitatívne významným aktivitám.

FREE TIME ACTIVITIES OF TEENAGERS IN THE FIRST DECADE OF THE THIRD MILLENIUM

Abstract

The paper offers interesting information as a summary based on the results of three surveys carried out by the Department of culture research of the National Centre of Culture in Bratislava, during the years 2003, 2007 and 2009. The goal of all three surveys was to investigate the extent to which different ways of spending free time influence the prevention of various types of addictions in youth, as well as the attitudes of young people towards forms of extremism.

The presentation focuses mainly on the free-time activities of young people, the degree of their usage, and issues relating to opportunities and obstacles that may hinder young people from becoming involved in these hobbies according to their imagination of them.

The author begins from the latest survey carried out in April and May 2009 with a selected sample of 1198 students from 18 secondary schools, aged 16 – 18, and points to a significant shift in the frequency of usage of free time activities illustrated in the three surveys. This indicates a definite development over the last six years in the direction of increased exploitation of certain activities and on the other hand a decrease in others, mainly under the influence of growing usage of computers, or more precisely the Internet.

TVORIVOSŤ A INOVÁCIE V OBLASTI ZUČ¹ SO ZAMERANÍM NA SCÉNIKÝ FOLKLORIZMUS

Mgr. Jozef Burič

Voľný čas v súčasnosti je pre mnohých nedosiahnuteľným a takmer fiktívnym pojmom, dokonca v mnohých prípadoch už luxusom, ktorý si nemôžu v dnešnej dobe dopriať. Ľudia sú zaneprázdnení, väčšinou sa musia naplno venovať svojej práci či štúdiu a na oddych, a toľko aktívny, vlastne nemôžu (alebo si myslia, že nemôžu) niekedy ani pomyslieť. Takže na voľnočasové aktivity, medzi ktoré patrí aj záujmová umelecká činnosť, v podstate nie je čas.

Teda tak sa to javí. Napriek tomu sa predsa nájdu jediní (jednotlivci), ktorí netrávia svoje „voľno“ pred televízorom s vyloženými nohami na stole či v pohostinstvách, prípadne miňaním času bezcieľným potulovaním po uliciach² (čo vedie napokon k tráveniu voľného času s negatívnym koncom pre spoločnosť a jednotlivca – vznikom patologických javov).

Na začiatku tohto príspevku sa stretávame s niektorými slovnými spojeniami, ktoré v našej práci (v práci osvetového pracovníka) bežne používame a ktoré, „samozrejme“, poznáme. No keď si položíme jednoduchú otázku, napríklad: Čo je to voľný čas?, Čo je to ZUČ?..., tak na ňu väčšinou nevieme pregnantne odpovedať. Vieme, čo sa tam robí, poznáme rôzne oblasti, žánre, ale čo to je, sme už asi zabudli. Možno by bolo potrebné si to pripomenúť. Asi by pomohla konferencia o záujmovej umeleckej činnosti. Určite by však nesmela byť o plakaní nad nedostatkom financií, nad nezaujmom mladých ľudí... Mala by byť o tom, čo robíme, čo robíme dobre, aby sa aj iní mohli pripojiť či prípadne použiť niektoré časti našich projektov, inovovať svoju činnosť, ale určite by mala byť aj o teoretických východiskách. Za ostatné roky pri vytváraní rôznych stratégií rozvoja, rôznych koncepcií... by sa nám tie teoretické znalosti určite zišli.

Takže v skratke po prvé: Čo je to voľný čas?

Je množstvo teórií, definícií. Vyberám z nich jednu jednoduchšiu. „Voľný čas predstavuje špecifickú oblasť ľudského života, prinášajúcu človeku zvláštny prospech, radosť zo slobody, priestor na tvorivosť, uspokojenie, radosť, potešenie. Predstavuje jeden z najdôležitejších zdrojov osobnostného, spoločenského a ekonomického rozvoja a významne prispieva ku kvalite života. Voľný

1 Záujmová umelecká činnosť

2 Pozri: štatistika kultúrno-osvetovej činnosti KULT 3 – 01, Register kultúrnych aktivít (Národné osvetové centrum)

čas podporuje celkové zdravie a pohodu. Ponúka rad príležitostí, umožňujúci jednotlivcom i skupinám výber činností a skúseností, ktoré zodpovedajú ich potrebám, záujmu a hodnotám. Voľný čas je základným ľudským právom...“³

Teda voľným časom rozumieme tú časť života, kde máme najväčšiu možnosť voľby. Táto voľba sa prejavuje v tom, že si môžeme vybrať čo, kde a ako budeme robiť.

Po druhé: Čo je to záujmová umelecká činnosť?

„Záujmová umelecká činnosť je forma sebarealizácie a rozvoja, emocionálneho a estetického vyžitia určitého typu ľudskej osobnosti. Býva spravidla kolektívna a vychováva preto k poriadku, pracovitosti, kolektivismu, verejnej aktivite.“ Záujmovú umeleckú činnosť charakterizujeme ako neprofesionálnu dobrovoľnú aktivitu ľudí, ktorí sa z prirodzenej potreby, z vlastného záujmu zaoberajú určitými umeleckými činnosťami a takto vo voľnom čase uspokojujú svoje potreby esteticky sa rozvíjať, uplatniť svoj talent, regenerovať fyzické a duševné sily a primerane sa tým tiež spoločensky uplatniť. ZUČ z hľadiska teórie kultúry plní súčasne kompenzačnú, aktivizačnú, rekreatívnu a výchovnú funkciu, pričom umožňuje spájať individuálne kultúrne potreby a záujmy občanov s kultúrnymi potrebami a záujmami celej spoločnosti.

Tvorivosť a inovácie⁴ v oblasti ZUČ v praxi

Veľmi jednoduchý názov, veľmi zložitý pokračovanie, vysvetľovanie. Definície pojmov si môžete nájsť v publikácii Ministerstva kultúry SR. Nás zaujímajú tieto termíny v spojení so ZUČ a hlavne so zameraním na scénický folklorizmus.⁵

Jedno z našich najstarších a najvýznamnejších podujatí – Folklórny festival Východná – určite patrí do kategórie podujatí, ktoré spĺňajú náročné kritériá tvorivosti a inovácie. Každý nový človek v štruktúre pracovníkov festivalu (programový, organizačný...) prinesie niečo nové. Ale o tomto festivale sa po

písalo dosť, vyšli o ňom aj obsírne publikácie, takže sa venujme radšej menej známym príkladom.⁶

Na Slovensku je vžitý (presnejšie donedávna bolo) rozdelenie folklórnych kolektívov podľa vekových kategórií a podľa prístupu k (alebo získaniu) materiálu na spracovanie. Teda stručnejšie, podľa toho, ako ktorý choreograf, režisér, upravovateľ, skladateľ... (no v prvom rade dramaturg, aj keď o tom niekedy nevie, že sa tak volá) získa podkladové materiály na ich scénické spracovanie a ako ich spracováva. Rozdiel medzi folklórnymi skupinami (FSk) a folklórnymi súbormi (FS) je v tom, že zatiaľ čo vo FS členovia jednotlivých zložiek študujú jednotlivé čísla z predlohy, podľa hudobného či choreografického spracovania jednotlivcov, v skupinách – FSk – ide skôr o opačný postup. V ich repertoári majú (mali) prednosť predovšetkým také hudobno-tanečné folklórne prejavy, ktoré sa tradíciou zachovali vo svojom prostredí⁷ a potom podľa toho, akú vekovú skupinu má vedúci (tvorivý činiteľ kolektívu) k dispozícii.

Možno to znie trochu zložité, ale je to vlastne veľmi jednoduché:

Podľa vekových kategórií poznáme detské a mládežnícke (dnes už aj *seniorské*) kolektívy a podľa spracovania poznáme folklórne súbory a folklórne skupiny, t. j. kolektívy pracujúce v autentickom (živom) prostredí a „mestské“ kolektívy (ešte nedávno fungovali a čiastočne aj fungujú na Slovensku folklórne krúžky – napríklad Slovácky v Bratislave...⁸).

Prednedávnom sme tie pracujúce v „autentickom“ prostredí volali dedinskými folklórnymi skupinami. Zmenu názvu si vynútila doba. Dnes už predsa (a aj to je tá inovácia – prípadne tvorivosť pri práci) ani na dedine väčšinou neexistuje „autentické“ prostredie. To znamená folklórna skupina sa od folklórneho súboru líši spracovaním materiálu a mala by sa aj vekovým zložením – folklórne skupiny by mali byť v podstate viacgeneračné. Samozrejme, podľa veku si vyberajú aj repertoár. *Dosť zle vyzerá, ak skupina predstavuje napríklad svadobné zvyky a nevestou je pomerne obstarožná dáma (aj to som už videl), alebo, naopak, prezentujú odchod na „vojnu“, teda regrútov a tých predstavujú starší korpulentnejší páni, či nebodaj ozaj absurdný príklad: detské hry na lúke. (Vo folklórnom súbore je však aj to možné, je potrebné určiť mieru štýlizácie, napríklad FS Gymnik – Hra na Jánošíka – autori J. Blaho a S. Kohútek.)* Ešte jeden veľký rozdiel, ktorý sa zmazáva, bol medzi FS a FSk, a to nácviky

3 Hanko, Matej: Životný spôsob, životný štýl, voľný čas. Seminárna práca. Technická univerzita vo Zvolene, Zvolen, 12. apríl 2007.

4 Ministerstvo školstva SR: Implementácia Európskeho roka tvorivosti a inovácií 2009 v Slovenskej republike. Bratislava, február 2009.

5 Leščák, Milan: Folklór a scénický folklorizmus. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2007.

6 Prieniky histórie Folklórneho festivalu Východná a Národné osvetové centrum 1991 – 2005. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2007.

7 OOS Považská Bystrica, 1982 – rozmnoženina – voľne citované.

8 Tie sa však málokedy prezentujú na javisku.

(tréningy). FS sa stretávali a tvrdo pracovali (fyzicky) 2- až 3-krát do týždňa, mávali (a mávajú) víkendové sústredenia, na ktorých pripravovali program; skupiny to mali jednoduchšie, veď väčšina repertoár poznala (piesne, tance, obradové texty), takže príprave nebolo potrebné venovať toľko času. Dnes sa to už vyrovnáva. V skupinách pracujú aj ľudia, ktorí nemajú kontakt s pôvodným materiálom, takže návčky sú potrebné, a stúpa tiež kvalita prezentácie. Veď ak FSK chce uspieť na nejakom „vyššom“ fóre, tak jedno stretnutie pred vystúpením, súťažou jej nestačí.

Aj takéto inovácie prináša život. Otázka znie, či je to pozitívna inovácia.

To vlastne len na okraj témy.

V súčasnosti je na Slovensku podľa môjho názoru celkom slušne vybudovaný systém celoštátnych súťažných prehliadok, či už s trojstupňovou, alebo dvojstupňovou postupovosťou, výberom, s rôznou periodicitou (pozri: A. Štefková – NOC, Systém celoštátnych súťaží ...).⁹ Ale aj tam je dosť priestoru na inováciu či tvorivý prístup. Odkedy som zamestnaný v Národnom osvetovom centre, veľakrát sme hovorili o prístupe k organizácii našich spoločných podujatí (bez regionálnych osvetových /kultúrnych/ stredísk¹⁰ si v súčasnosti neviem predstaviť organizovanie súťaží). Žiaľ, často hovoríme o podujatí pre podujatie. (*Vždy sa však nájde protiargument – nedostatok miesta, času...*) Pred niekoľkými rokmi sme sa s pánom Petrom Homolkom snažili krajské postupové prehliadky (boli len tri kraje) blokov folklórnych súborov v spolupráci s ROS zorganizovať pri významných podujatiach. Na západnom Slovensku to nakoniec boli Myjavské folklórne slávnosti. Dodnes na to rád spomínam. Bol to krásny sobotný večerný program. Bol krásny pre divákov, účinkujúcich (súťažiacich), ale aj pre organizátorov (spájanie ľudských síl, prostriedkov); žiaľ, na východnom a strednom Slovensku to už tak nebolo. ROS poverené organizovaním určili miesto a čas mimo známych podujatí a opäť to bola súťaž sami pre seba. Je pravda, že v prípade väčšieho množstva súťažiacich sa do hľadiska už okrem nich nikto nevojde, ale je potrebné hľadať možnosti, aby sme sa mohli svojou prácou pochváliť aj pred „normálnym“ divákom. Isto sa objavia argumenty: súťažiaci sa musia vidieť, veď poznaním

⁹ V prvom rade by sem malo patriť podujatie, ktoré to už má vo svojom názve: Celoštátna súťažná prehliadka tvorivých choreografií folklórnych kolektívov – komorných choreografií (do 6 tanečníkov) a veľkých foriem (nad 6 interpretov). Poslaním súťažnej prehliadky je vytvárať priestor na prezentáciu tvorby choreografov, ktorej cieľom je uchovávanie, rozvíjanie a šírenie ľudovej kultúry Slovenska. Ale to je v prvom rade o tvorivosti choreografov.

¹⁰ Ďalej ROS.

zlepšujú svoju prácu, konfrontácia je potrebná atď. Je to pravda. No pravda je i to, že treba hľadať možnosti. *Ak sa dá niekde, dá sa to asi aj inde.* To je prípad z praxe, na ktorom sme sa asi dostatočne nepoučili. To isté platí pre okresné a regionálne podujatia – súťaže. Nehovorím len o podujatiach vyhlásovaných Národným osvetovým centrom. Často chodím na rôzne „folklórne“ podujatia, teraz myslím na súťažné, a dosť často som v poloprázdnom či skôr prázdnom hľadisku. Niekde sú schopní zabezpečiť divákov, niekde nie. A keď sa stane, čo sa, žiaľ, stáva často, že účinkujúci sa buď pripravujú na svoje vystúpenie, alebo už oslavujú svoje uskutočnené vystúpenie, *tak sa v sále „porotcovia“ musia báť.*

Dosť často sú divákmi žiaci škôl z blízkeho okolia kultúrneho stánku. Nie je to zlý nápad. Pravdaže, ak nie sú „dovlečení násilím“, ak sú na to-ktoré podujatie pripravení, a možno tiež, ak pre nich to-ktoré podujatie spravíme zrozumiteľnejším.¹¹ Nikde nie je napísané, že súťaž musí byť len súťažou. Tu sa určite medze nekladú. Myslím si, že poznám väčšinu pracovníkov ROS (teda hlavne „folkloristov“) a sú to schopní tvoriví ľudia. Je potrebné, aby sa v myslení uvoľnili a odpútali sa od toho známeho: všetko je už vymyslené. Asi je, len to treba spoznať a využiť. No nesmiem zabudnúť dodať: to, čo je dobré, nie je nutné meniť, pretože chceme meniť – stačí inovovať, obohacovať, prispôbovať dobe, obliecť nové šaty (ale nie cisárovo).

Na celoštátnej úrovni sa snažíme naše podujatia, súťažné prehliadky organizovať (opäť v spolupráci s ROS – organizačne ich realizujú na základe získania grantu z grantového systému Ministerstva kultúry SR vlastne ROS) väčšinou pri známejších podujatiach. Detské súbory veľmi dobre fungujú:

Celoštátna súťažná prehliadka detských folklórnych súborov. Toto podujatie uskutočňujeme v Likavke od roku 2001. Napriek tomu, že má skutočne dobrý ohlas, skutočne dobrých spoluorganizátorov – Liptovské kultúrne centrum v Liptovskom Mikuláši a obec Likavka (Obecný úrad), stále sa snažíme aj toto podujatie inovovať. Verím, že tvorivo. V roku 2009 sa viac spravilo pre súťažiacu kolektívu. Využitie ich voľného času sme venovali rôznym záujmovým aktivitám. Škola tanca, remeselné zručnosti atď. Program pre divákov je zaujímavý a čo je hlavné – za každého počasia, je ich dosť. Nikdy sa nesmie zabúdať na prostredie – prostredie vychováva.

Ďalším našim podujatím, ktoré má charakter inovácie a (podľa môjho názoru) tvorivého prístupu k organizácii je *Celoštátna súťažná prehliadka sólistov tanečníkov – Šaffova ostroha*. Je to alebo presnejšie bolo to spojenie dvoch rôz-

¹¹ Niekde to skúšajú s domovmi sociálnych služieb, domovmi dôchodcov...

ných podujatí s podobným charakterom. Prečo len bolo? Dnes už totiž nikoho z nás organizátorov (teda okrem tohto príspevku) vlastne ani nenapadne rozmýšľať o dvoch podujatiach. Presnejšie povedané, nielen organizátorov. Už sa chodí na celoštátnu súťaž na „Šaffovku“ na „Kolčaky“ – prekladám: do Dlhého Klčova. Takže nie je to spojenie. Je to jedna súťažná prehliadka, ktorú sa snažíme inovovať v rámci propozícií a tiež aj obsahu podujatia. To, že na podujatí okrem súťažnej časti je aj vzdelávacia časť – nielen rozborový seminár, ale i škola tanca – a spoločenská časť, je už bežné, normálne. Napriek pozitívnym ohlasom, veľkému záujmu súťažiacich a divákov sa pri tejto súťaži snažíme pravidelne upravovať propozície. To znamená nielen pridávať kategórie, ale ich aj inovovať. Veľmi sa ujala kategória prezentácie tanca podľa pôvodných nositeľov, nie je to len kategória naštudovaná podľa filmového záznamu, ale je to tiež o osobnostiach, ktorých máme na Slovensku, chvalabohu, habadej. Všetci súťažiaci v tejto kategórii musia pred celoštátnou súťažou predložiť videozáznam pôvodného nositeľa. V prípade rekonštrukcie tanca je nutné dodať kópiu archívneho zápisu. Pridali sme, a určite je prínosom, mládežnícku kategóriu, tzv. prechodovú – už nie sú deti – na javisku sa im hrať už nechce, ale nie sú ešte celkom dospelí.¹² K tomuto podujatiu by som ešte snáď dodal, že nie je len súťažným a prezentačným či spoločenským. Toto podujatie je práve výnimočnosťou kategórii v prvom rade výchovno-vzdelávacím.

Do kategórie týchto podujatí patrí aj Festival košických folklórnych súborov – Košické folklórne dni, ktoré sú „mimosezónnym“ folklórnym podujatím v mestskom prostredí. Účinkujúcimi sú predovšetkým folklórne súbory pracujúce v Košiciach. „Vytvárajú priestor na konfrontáciu výsledkov ume-

12 – tu sú ostatné kategórie:

- kategória A – Šaffov tanec (videozáznam tanca na požiadanie – za poplatok – môže zaslať HZOS Vranov nad Topľou);
- kategória B – voľná kategória
- a) interpreti od 16 do 60 rokov, ktorí si do súťaže pripravili tanec pôvodných nositeľov ľudových tradícií nad 60 rokov, alebo tanec podľa interpretov zo „zlatého fondu“ Šaffovej ostrohy,
- b) interpreti – tanečníci, ktorí na Šaffovej ostrohe získali trojnásobné víťazstvo a boli zaradení do zlatého fondu;
- kategória C – tanečníci od 16 do 35 rokov (voľný výber);
- kategória D – tanečníci od 35 do 60 rokov (voľný výber) – obidvaja súťažiaci musia mať nad 35 rokov;
- kategória E – nositelia ľudových tradícií nad 60 rokov – zlatý fond (nesúťažná kategória);
- kategória F – tanečníci zo zahraničia;
- kategória G – tanečníci od 12 do 16 rokov – iba zo Slovenska (voľný výber)

leckého snaženia našich súborov za posledné obdobie, na vzájomné spoznávanie pri športe, spoločných vystúpeniach alebo tanečnej zábave. Priamo podnecujú vedúcich súborov aj ich členov k rozpravám o cieľoch i formách práce a úspechoch či neúspechoch ich snaženia. Košické folklórne dni vytvárajú priestor pre mladých ľudí zo škôl, aby skúsili folklór aj ináč ako z rozhlasu či televízie, aby sa ho dotkli z bezprostrednej blízkosti, na výchovných koncertoch, výstave, ako aj hudobno-speváckych alebo tanečných programoch a škole tanca.¹³ Súťaž tanečných schopností je jediná svojho druhu na Slovensku. Súťažiaci tu demonštrujú svoju adaptabilitu na nové nepoznané pohybové prvky a tanečné kroky.

Ďalším obľúbeným a bohato navštevovaným festivalom, ktorý výrazne presahuje hranice regiónu, je Hontianska paráda v Hrušove. Festival je podujatím, na ktorého originálnom kolorite sa podieľa celá obec. Okrem scénických programov návštevník môže poznávať tradičné roľnícke práce na hrušovských lazoch vrátane možnosti zapojiť sa do činností ako kosenie a mlátenie obilia, pečenie chleba alebo pálenie dreveného uhlia. V miestnych dvoroch a pivniciach zároveň možno spoznať a ochutnať aj tradičné gastronomické špeciality.

Do zoznamu atraktívnych kultúrnych podujatí patrí aj ojedinelý festival tanečných workshopov – Nay Tanečný dom, ktorý príťažlivou a prístupnou formou propaguje a sprístupňuje tradičné ľudové tance Slovenska i tance rôznych etníc a kultúr pod vedením významných slovenských i zahraničných osobností profesionálneho tanečného života. „Snahou **tanečných domov** ako jednej z foriem folklorizmu v súčasnosti je produkcia folklórnych prejavov so zábavnou funkciou pre všetkých účastníkov. Snaha o imitáciu tanečnej zábavy so všetkými atribútmi, ale v nových, zmenených súčasných podmienkach. Kým súborová produkcia sa takmer výlučne zaoberá scénickým stvárnením ľudového tanca a tanečník je viazaný na reprodukovanie autorovho fixovaného umeleckého diela, produkcia v tanečných domoch scénu i choreografa vytvára, uprednostňuje zábavu a individuálnu improvizovanú tanečnú tvorbu každého zo zúčastnených. Tanečník sa v rámci zábavy pohybuje podľa vlastného uváženia, svojich vnútorných potrieb. Tancuje, čo chce a ako dlho chce. Ľudová hudba pragmaticky dopĺňa cieľové funkcie a zmysel celého podujatia. Okrem zábavných funkcií produkcia v tanečných domoch nenápadne a nevtieravo nesie so sebou aj nezanedbateľné funkcie výchovné a vzdelávacie.“¹⁴

13 <http://www.zeleziar.sk/>

14 Blaho, Ján: Niekoľko poznámok k súčasným problémom scénických i mimoscénických foriem ľudového tanca. Bratislava : 2007.

Ešte je dosť veľa podujatí aj kabinetu scénického folklorizmu Národného osvetového centra, a to napríklad Dni tradičnej kultúry, ktoré sú projektom ojedinelým. Sú prepojením aktivít tradičnej kultúry s turistickým ruchom a ďalšími vhodne nadväzujúcimi aktivitami medzi krajinami V 4 (Slovensko, Česká republika, Poľsko, Maďarsko) a Európskej únie. Realizácia projektu je momentálne koncentrovaná do kratšieho časového úseku cca ôsmich týždňov. „Ide o najväčší projekt Národného osvetového centra svojho druhu s presahom za hranice Slovenska, spájajúci viacero podujatí do jednoliateho celku. Prostredníctvom prezentácie špecifických prvkov tradičnej a ľudovej kultúry Dni tradičnej kultúry vytvárajú kvalitný priestor na zobrazenie výnimočnosti našej krajiny.“¹⁵ Tiež je množstvo podujatí, ktoré organizujú regionálne osvetové strediská po Slovensku (napríklad v Kokave nad Rimavicou Koliesko – študentský seminár; v Klenovci Klenovská rontouka, dvory atď.), ktoré spĺňajú kritériá tvorivosti a inovácie vo folklorizme. Len sa treba pozrieť okolo seba.

LITERATÚRA

Ministerstvo školstva SR: *Implementácia Európskeho roka tvorivosti a inovácií 2009 v Slovenskej republike*. Bratislava : február 2009.

Leščák, M. – Sirovátka, O.: *Folklór a folkloristika*. Bratislava : Smena, 1982.

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. Bratislava : 1995.

Melicherčík, A.: *Slovenský folklór*. Chrestomatia. Bratislava : 1959

CREATIVITY AND INNOVATIONS IN THE SPHERE OF ARTISTIC FREE TIME ACTIVITIES WITH ACCENT ON ARTISTIC FOLKLORE INTERPRETATION

Abstract

The paper characterizes free time as an important phenomenon from the point of view of amateur artistic activities. The author offers a brief description of the system of competitive events as announced by the National Cultural Centre, and presents various free time activities of an artistic character. He focuses on the ways of adapting these activities to present-day needs, as well as innovative approaches aimed at increasing the quality of free time activities.

15 Národné osvetové centrum

An important part of the contribution is dedicated to the description of model events in the field of scenic folklore, such as the Vychodna Folklore festival, which are creatively and regularly presented. The paper presents the characteristics of national competitive events and a brief description of further artistic activities organized by other bodies (State administration, the third sector, etc.) Some of these are presented and evaluated from the point of view of their creative, as well as innovative impact on the whole field of amateur artistic activities.

ADRESÁR – KONTAKTY

Mgr. Jozef Burič

Národné osvetové centrum
Kabinet scénického folklorizmu
Nám. SNP 12
812 34 Bratislava
E-mail: jozef.buric@nocka.sk

Doc. PhDr. Rozália Čornaničová, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave – Filozofická fakulta
Katedra andragogiky
Gondova 2
818 01 Bratislava
E-mail: rozalia.cornanicova@fphil.uniba.sk

PhDr. Lubor Hallon, CSc.

Národné osvetové centrum
Kabinet výskumu kultúry
Nám. SNP 12
812 34 Bratislava
E-mail: lubor.hallon@nocka.sk

PhDr. Svetlana Chomová, PhD.

Národné osvetové centrum
Kabinet vzdelávania
Nám. SNP 12
812 34 Bratislava
E-mail: svetlana.chomova@nocka.sk

Doc. Miroslav Krystoň, CSc..

Univerzity Mateja Bela - Pedagogická fakulta
Katedra andragogiky
Ružová 13
974 11 Banská Bystrica
mkryston@pdf.umb.sk

PhDr. Zuzana Slušná, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave – Filozofická fakulta
Katedra kulturológie
Štúrova 9
818 01 Bratislava
E-mail: zuzana.slusna@fphil.uniba.sk

PhDr. Michal Šerák, PhD.

Univerzita Karlova v Prahe – Filozofická fakulta
Katedra andragogiky a personálneho riadenia
Nám. J. Papacha 2
11638 Praha 1
Česká republika
E-mail: michal.serak@ff.cuni.cz

ISBN: 978-80-7121-313-0